Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra obchodu a financí

Diplomová práce

Zhodnocení finanční gramotnosti vybraných skupin obyvatelstva

Bc. Šárka Krůpová

© 2023 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Šárka Krůpová

Veřejná správa a regionální rozvoj – c.v. Litoměřice

Název práce

Zhodnocení finanční gramotnosti vybraných skupin obyvatelstva

Název anglicky

Evaluation of financial literacy of selected groups of the population

---

Cíle práce

Cílem diplomové práce je na základě zhodnocení úrovně finanční gramotnosti u vybrané skupiny obyvatelstva identifikovat nedostatky, které může testovaná skupina vykazovat a navrhnout řešení, jak tyto nedostatky eliminovat či jim předcházet.

Metodika

Diplomová práce bude vycházet ze zpracování teoretických východisek pro vytvoření praktické části práce.

Teoretická východiska budou zpracována metodou deskripce a definice na základě samostatného studia literatury a jiných adekvátních zdrojů (česká i zahraniční odborná literatura, odborné články a aktuální internetové zdroje), které se váží k dané problematice. Nedílnou součástí metodického aparátu při zpracování literární rešerše bude také zkoumání dokumentů. Zpracováním literární rešerše bude upřesněn cíl práce, jehož dosažení bude předmětem vlastní práce.

Vlastní práce bude vycházet z dotazníkového šetření týkajícího se finanční gramotnosti. Hlavním nástrojem pro zpracování výsledků šetření je analýza získaných primární dat a jejich zpracování. Zde bude využito nástrojů jako kontigenční tabulky a nástroje pro statistickou analýzu dat (chí-kvadrát test). Zjištěné výsledky budou v závěru práce vyhodnoceny a diskutovány, následně budou stanovena doporučení či návrhy pro zlepšení stávající situace u cílové skupiny obyvatel.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

finance, finanční gramotnost, inflace, peníze, úvěr, znalost

Doporučené zdroje informací

BLAŽEK, L. a VRABCOVÁ, P. 2019. Finanční gramotnost. 1.vyd. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu. 205 s. ISBN 978-80-88330-33-2.

BRABEC, J. 2016. Finanční gramotnost srozumitelně a bez překážek. 4. vydání. Plzeň: ABC finančního vzdělávání, 2016. ISBN 978-80-905057-1-1.

RYAN, J. S. a RYAN, Ch. Personal financial literacy. 3rd edition. Mason, Ohio: South-Western/Cengage, 2017. ISBN 9781305653078.

SAEEDI, A. a HAMEDI, M. 2018. Financial literacy. Empowerment in the Stock Market. Cham, SCH: Springer. 165 s. ISBN 978-3-319-77857-0.

SYROVÝ, P. a TYL, T. 2014. Osobní finance: řízení financí pro každého. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4832-0.

ŠKVÁRA, M. Finanční gramotnost. Druhé vydání. Praha: Miroslav Škvára, 2016. ISBN 978-80-904823-3-3.

THOMAS A. LUCEY, Financial Literacy for Children and Youth, Second Edition, Peter Lang Publishing Inc, 2018, ISBN 9781433133602,

VALACHOVÁ, M. 2022. Kam mizí vaše peníze. Jak si vytvořit dostatečnou finanční rezervu. 1. vyd. Praha: Grada publishing, a.s. 232 s. ISBN 978-80-271-4559-1.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Markéta Beranová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra obchodu a financí

Elektronicky schváleno dne 13. 7. 2022

prof. Ing. Luboš Smutka, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 2. 11. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 17. 03. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Zhodnocení finanční gramotnosti vybraných skupin obyvatelstva“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29. března 2023 _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Markétě Beranové, Ph.D. za její cenné rady, vstřícný přístup a odborné vedení mé diplomové práce. Děkuji také manželovi a své rodině za podporu, kterou jsem při psaní této práce i v průběhu celého studia dostávala.

Zhodnocení finanční gramotnosti vybraných skupin obyvatelstva

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou finanční gramotnosti vybrané skupiny obyvatelstva, ve věkovém rozpětí 13 až 22 let. Cílem práce je na základě zhodnocení úrovně finanční gramotnosti identifikovat nedostatky, které může testovaná skupina vykazovat a navrhnout řešení, jak tyto nedostatky eliminovat či jim předcházet.

V teoretické části práce jsou vysvětlena jednotlivá témata a pojmy z oblasti finanční gramotnosti. Následuje problematika finančního vzdělávání a poslední část je věnována finančním návykům a doporučením.

Praktická část zkoumá finanční gramotnost vybrané skupiny obyvatel. Ke zjištění úrovně gramotnosti je použito dotazníkové šetření, které zkoumá znalosti, návyky a chování respondentů v oblastech, které souvisí s financemi. Získané výsledky jsou graficky zobrazeny, analyzovány a diskutovány. Sestavené hypotézy o závislosti výsledků na vstupních proměnných jsou prověřeny pomocí statistických metod.

Na základě analýzy získaných výsledků jsou identifikovány nedostatky, které testovaná skupina ve finanční gramotnosti vykazuje. Praktickým výstupem práce je návrh řešení a opatření, jak tyto nedostatky zmírnit či eliminovat. Navržená opatření jsou tato: zintenzivnit ve školách práci s rozpočtem a výkazem příjmů a výdajů, zkvalitnit výuku ohledně úvěrů a výpočtů s RPSN, konfrontovat všechny děti s následky zadlužení a vyučovat pravidla pro maximalizaci vlastních finančních prostředků.

Klíčová slova: finance, finanční gramotnost, inflace, peníze, příjmy, výdaje, úvěr, znalost, finanční plánování, spoření

Evaluation of financial literacy of selected groups of population

Abstract

The diploma thesis deals with the financial literacy of a selected population group, in the age range of 13 to 22 years. The goal of the work is to identify deficiencies that the tested group may exhibit based on the evaluation of the level of financial literacy and propose solutions to eliminate or prevent these deficiencies.

In the theoretical part of the thesis, individual topics and concepts from the field of financial literacy are explained. This is followed by the issue of financial education, and the last part is devoted to financial habits and recommendations.

The practical part investigates the financial literacy of a selected group of residents. A questionnaire survey is used to determine the level of literacy, which examines the knowledge, habits and behaviours of respondents in areas related to finance. The obtained results are graphically displayed, analysed and discussed. The hypotheses about the dependence of the results on the input variables are tested using statistical methods.

Based on the analysis of the obtained results, the deficiencies that the tested group shows in financial literacy are identified. The practical output of the work is the proposal of solutions and actions to minimize or eliminate these deficiencies.

The proposed actions are as follows: to intensify work with the budget and statement of income and expenses at schools, to improve the quality of teaching regarding loans and calculations with RPSN, to confront all children with the consequences of indebtedness and to teach the rules for maximizing one's own financial resources.

Keywords: finance, financial literacy, inflation, money, income, outcome, credit, knowledge, financial planning, saving

Obsah

1 Úvod **10**

2 Cíl práce a metodika **12**

2.1 Cíl práce 12

2.2 Metodika 12

3 Teoretická východiska **17**

3.1 Finanční gramotnost 17

3.1.1 Definice finanční gramotnosti 18

3.1.2 Finanční gramotnost a zadlužování 19

3.2 Složky finanční gramotnosti 19

3.2.1 Peněžní gramotnost 20

3.2.2 Cenová gramotnost 27

3.2.3 Rozpočtová gramotnost 30

3.3 Finanční vzdělávání 38

3.3.1 Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 38

3.3.2 Instituce podporující finanční vzdělávání 40

3.4 Finanční návyky a doporučení 41

3.4.1 Myšlenkové nastavení týkající se peněz 41

3.4.2 Negativní návyky 41

3.4.3 Doporučení, jak budovat bohatství 42

3.4.4 Doporučení, jak spořit 43

3.4.5 Rady pro bezpečné užívání platebních karet 43

3.4.6 Nevýhodné nabídky k úvěrům 44

3.5 Generace Z 44

3.5.1 Pojem generace 44

3.5.2 Vymezení současných generací 44

3.5.3 Specifikace generace Z 45

4 Vlastní práce **47**

4.1 Dotazníkové šetření 47

4.2 Dotazník finanční gramotnosti 47

4.3 Realizace sběru dat 48

4.4 Způsob zpracování a prezentace dat 48

4.5 Analýzy výsledků dotazníkového šetření 49

4.5.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek 49

4.5.2 Testování vybraných hypotéz 78

5 Výsledky a diskuse **85**

5.1 Diskuze nad získanými výsledky 85

5.2 Identifikace nedostatků ... 86
5.3 Doporučení ke zvýšení finanční gramotnosti ... 89
5.3.1 Intenzívnější práce s rozpočtem či výkazem příjmů a výdajů ve školní výuce ... 90
5.3.2 Kvalitnější výuka, co se týká úvěrů a výpočtů s RPSN ... 90
5.3.3 Konfrontace s následky nadměrného zadlužení ... 91
5.3.4 Výuka pravidel pro maximalizaci vlastních finančních prostředků ... 91

6 Závěr ... 93

7 Seznam použitých zdrojů ... 95

8 Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratek ... 99
8.1 Seznam obrázků ... 99
8.2 Seznam tabulek ... 99
8.3 Seznam grafů ... 99
8.4 Seznam použitých zkratek: ... 100

Přílohy ... 101

1 Úvod

Současná doba je charakteristická širokým spektrem finančních produktů, institucí, peněžních forem a možnostmi, jak s nimi nakládat. Není snadné se v tomto sektoru orientovat a užívat dostupné možnosti pro efektivní řízení své finanční situace. Zároveň dnešní člověk čelí nabídce velkého množství produktů a služeb, které si je možné rychle a snadno objednat i z pohodlí domova a vlivem médií a reklamy je vybízen nejen nakupování, ale také k využívání úvěrů, půjček či kreditních karet bez ohledu na to, zda si je daný jedinec vědom rizik, která s sebou takové chování přináší.

Finanční gramotnost je pojem, který je poslední dobou často diskutován, a to nejen v souvislosti s rostoucí mírou zadlužení českých domácností.

Dostatečně velká úroveň finanční gramotnosti znamená, že člověk má vybudované správné návyky související se správou peněz – tedy např. nepodléhá emocím při nákupu, má vytvořenou finanční rezervu, své finance plánuje, využívá efektivně spoření, investování a využívá způsoby, jak zvyšovat svou hojnost.

Naopak člověk s nízkou úrovní finanční gramotnosti špatně odolává lákavým nabídkám, bez zvažování využívá půjčky či úvěry (a to i na věci ne pro něj nezbytné), nemá přehled o svých financích, neplánuje a nehledá způsoby, jak svou situaci efektivně řešit. Svým počínáním tak může sebe a své blízké přivést do následně svízelných životních situací, přičemž to má nejen negativní dopad na jejich rodinné soužití, vztahy, možnost uplatnění či vnímání vlastní hodnoty, ale také to může vést u některých jedinců k hledání cest, jak se k financím rychle dostat např. nelegálním způsobem.

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že hledání cest, jak finanční gramotnost plošně zvyšovat a také udržovat na potřebné úrovni, je podstatné celospolečenské téma a dlouhodobý úkol.

Žádoucí proto je, aby se děti a dospívající ještě předtím, než započnou svůj ekonomicky aktivní život, mohli učit správným a efektivním finančním návykům, které následně ve svém životě mohou používat a zúročit. Protože každý vyrůstá v jiném rodinném prostředí, jedna z efektivních cest, jak výuku finanční gramotnosti plošně nabídnout, je skrze výuku v rámci školního vzdělávání. To zahrnuje jak začlenění patřičných tematických okruhů do vhodných předmětů, tak např. trénink praktických dovedností v rámci nejrůznějších k tomu určených programech realizovaných např. bankovními institucemi.

Aby mohlo být vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti efektivní a přínosné, je důležité opakované mapování aktuálních potřeb dané generace či věkové skupiny. To pomáhá odhalit a definovat, jaké oblasti vzdělávání je třeba posílit či efektivněji realizovat, zda se vzdělávací cíle daří naplňovat, či zda je třeba rozsah vzdělávání rozšířit o nová témata. To je důvod, proč se mapování úrovně finanční gramotnosti věnuje i tato práce.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem diplomové práce je na základě zhodnocení úrovně finanční gramotnosti u vybrané skupiny obyvatelstva identifikovat nedostatky, které může testovaná skupina vykazovat a navrhnout řešení, jak tyto nedostatky eliminovat či jim předcházet.

2.2 Metodika

Diplomová práce vychází ze zpracování teoretických východisek jako nutného předpokladu pro realizaci následné praktické části. Cílem analýzy poznatků ve zkoumané oblasti je seznámení se stavem poznání a získání přehledu o dostupných informacích (Chrástka, 20016). Teoretická východiska jsou zpracována na základě samostatného studia literatury a dalších adekvátních zdrojů. Využita je česká i zahraniční odborná literatura, odborné články i aktuální internetové zdroje. Pro vypracování teoretických východisek na základě použitých informačních zdrojů bylo užito několik metod:

- deskripce (opis, popis),
- analýza (dekompozice, postup od obecného ke konkrétnímu),
- syntéza (slučování, kompozice),
- komparace (porovnávání).

Úvodní část teoretické části práce je věnována přímo tématu finanční gramotnosti, a to nejprve její definici, kde jsou porovnávány pohledy různých autorů. Následuje sekce, která zkoumá korelaci mezi finanční gramotností a zadlužováním.

Další kapitola, která je zacílena na jednotlivé aspekty finanční gramotnosti, respektuje zažité dělení gramotnosti na tři složky: peněžní, cenovou a rozpočtovou (MFČR, 2020b). V daných podkapitolách jsou postupně objasněny pojmy, které se k dané problematice váží, přičemž důraz je kladen zejména na oblasti a pojmy, jejichž znalost by měla přispět ke všeobecné orientaci člověka v oblasti financí.

Finančnímu vzdělávání, jako nezbytné aktivitě v dlouhodobém procesu vybudování určité úrovně finanční gramotnosti obyvatelstva, je věnována další sekce. Je zde popsána historie státní koncepce finančního vzdělávání v naší zemi, dále pak participující organizace a také obsah či náplň tzv. Standardu finanční gramotnosti.

Následující sekce je svým zaměřením nejblíže praktickému uchopení, protože nabízí čtenáři doporučené finanční návyky a rady, a to nejen s cílem růstu bohatství, ale také se záměrem ochrany před finanční ztrátou či újmou.

Poslední částí teoretické práce je generační vymezení testované skupiny, přičemž jsou zde uvedeny aspekty této generace a její typické chování v souvislosti s financemi.

Vlastní praktická část této práce vychází z dotazníkového šetření tematicky orientovaného na finanční gramotnost. Šetření probíhalo v období 20.11.2022 až 20.12.2022 a výsledky poskytlo celkem 160 respondentů. Dotazník, který sestával z třiceti otázek, byl koncipován tak, aby jeho prostřednictvím byla získána data potřebná pro následnou analýzu vybraných hypotéz. Obsahoval jak otázky otevřené (těch byla většina a začínají tázacím zájmenem), tak otázky uzavřené (odpověď ano/ne). U 23 otázek respondenti volili jednu správnou odpověď (radio button před odpověďmi), u pěti bylo možné zaškrtnout více odpovědí (check box před odpověďmi) a dvě byly otevřené bez předem daných odpovědí. Otázky pokrývaly témata všech tří složek finanční gramotnosti. Nad tento rámec zde byly přidány otázky zkoumající návyky či chování respondenta v určitých situacích či v souvislosti s určitými finančními produkty, jako jsou úvěry či pojištění. Autorka se zajímá zejména o situace, které se v praxi vyskytují a které mají schopnost výrazně ovlivnit finanční situaci daného člověka (výše splátky, ochota se zadlužit apod.) a zároveň se u nich dá předpokládat, že bude existovat souvislost s některou další proměnnou v dotazníku (jako např. věk nebo znalost RPSN), což je předmětem statistické analýzy. K realizaci šetření je užita online platforma obsahující nástroje a funkce nejen pro návrh dotazníku, ale i pro jeho distribuci, a dokonce i pro následný sběr výsledků a jeho export pro další analýzu.

Hlavním nástrojem pro zpracování výsledků šetření je analýza získaných primárních dat a jejich zpracování. Pro prezentaci získaných dat ze všech otázek je užito vizuálních nástrojů v podobě sloupcových či koláčových grafů a výsledky každé otázky jsou slovně popsány a komentovány. V případě potřeby nebo vhodnosti sdružit získaná data z více otázek do jednoho přehledného a logického celku, je s výhodou využíváno také kontingenčních tabulek a kontingenčních grafů. Oba tyto nástroje poskytují možnost vidět mezi analyzovanými proměnnými nové souvislosti či dokonce objevit vzájemnou závislost, a jsou z tohoto důvodu informačně bohatší, než tabulky či grafy sledující jen jednu proměnnou.

Otázce závislosti či nezávislosti odpovědí u jedné otázky na odpovědích u jiné otázky se věnuje sekce zaměřená na testování hypotéz. Pro každou takto zkoumanou dvojici otázek je postavena vhodná nulová hypotéza, jejíž platnost je následně prověřena vhodným matematickým aparátem. K tomu účelu je zvolena statistická metoda „Pearsonův chí-kvadrát test nezávislosti“ (Hendl a Remr, 2017), a to i z toho důvodu, že se jedná o základní a také nejpoužívanější test nezávislosti využívaný v souvislosti s kontingenčními tabulkami.

Vybraná metoda testuje, zda lze či nelze zamítnout nulovou hypotézu považující obě proměnné (*X* a *Y*) za vzájemně nezávislé. Principem, na němž metoda stojí (IBA, 2018), je vyvození závěru o nezávislosti obou proměnných na základě analýzy a komparace absolutních četností všech kombinací daných proměnných. Je porovnáván stav naměřený (tedy získaný s pomocí dotazníkového šetření) a stav teoretický, odpovídající situaci, kdy je platná H_0. Čím blíže je skutečný stav stavu teoretickému, tím méně lze H_0 zamítnout.

Teoretické četnosti e_{ij} pro všechny kombinace obou proměnných *X, Y* se vyčíslí na základě skutečných hodnot použitím následující rovnice.

$$e_{ij} = np_{ij} = np_i p_j = n\frac{n_{i.}}{n}\frac{n_{.j}}{n} = \frac{n_{i.}n_{.j}}{n} \tag{1}$$

Do rovnice vstupují tzv. marginální četnosti (rovnice 2 a 3), přičemž n_{ij} v těchto rovnicích jsou absolutní četnosti pro $X = i$ a $Y = j$.

$$n_{i.} = \sum_{j-1}^{c} n_{ij} \tag{2}$$

$$n_{.j} = \sum_{i-1}^{r} n_{ij} \tag{3}$$

Statistika X^2 definována vztahem (4) indikuje míru nezávislosti veličin X a Y.

$$X^2 = \sum_{i=1}^{r}\sum_{j=1}^{c}\frac{(n_{ij}-e_{ij})^2}{e_{ij}} \tag{4}$$

V případě, že se četnosti teoretické rovnají četnostem skutečným, je tato statistika rovna nule.

V případě, že platí H_0 hypotéza o nezávislosti proměnných X a Y, má statistika X^2 chí-kvadrát (χ^2) rozdělení pravděpodobnosti s parametrem *(r-1)(c-1)*.

Tuto skutečnost lze vyjádřit následujícím vztahem.

$$X^2 \sim \chi^2_{(r-1)(c-1)} \tag{5}$$

Nulová hypotézu o nezávislosti X a Y se zamítá na hladině významnosti α v případě, že hodnota testové statistiky X^2 přesáhne příslušný $100(1-\alpha)\%$ kvantil rozdělení χ^2, tedy když platí následující vztah.

$$X^2 \geq \chi^2_{(r-1)(c-1)}(1-\alpha) \tag{6}$$

Pearsonův chí-kvadrát test je možné aplikovat pouze po prověření platnosti obou následujících podmínek:

- Teoretická četnost $e_{ij} < 5$ se musí nacházet v maximálně 1/5 všech buněk kontingenční tabulky.
- Teoretická četnost $e_{ij} < 2$ se v dané tabulce nesmí nacházet vůbec.

Protože kvantil rozdělení χ^2, s nímž je třeba porovnávat testovou statistiku X^2, je tabelovaná hodnota, není vyhodnocování platnosti H_0 tímto způsobem pro praktické výpočty úplně komfortní a vhodné pro případnou automatizaci.

Některé aplikace pro statistické výpočty proto nabízejí ještě jeden způsob, který je pro uživatele snáze aplikovatelný. Pracují s veličinou označovanou jako *p-value*, jejíž výhoda tkví v tom, že na základě jednoduchého porovnání její hodnoty s hodnotou hladiny významnosti α lze přímo konstatovat tvrzení o ne/zamítnutí nulové hypotézy. Konkrétně platí, že pro *p-value* $< \alpha$ se nulová hypotéza H_0 zamítá a v opačném případě ji zamítnout nelze.

Postup s využitím hodnoty *p-value* je pro výše uvedené výhody využit i v této práci. Testování všech hypotéz sestává z těchto kroků:

- vytvoření kontingenční tabulky s naměřenými četnostmi proměnných,
- spočítání teoretických četností pro všechny kombinace proměnných,
- prověření podmínek minimálních hodnot teoretických četností,
- získání hodnoty *p-value,* kterou v tabulkovém procesoru MS Excel vrací vestavěná funkce pro statistickou analýzu dat „chisq.test“ (MICROSOFT, 2023) na základě skutečné a teoretické četnosti,
- stanovení hladiny významnosti α,
- porovnání hodnoty *p-value* s hodnotou α,
- vyslovení tvrzení o ne/zamítnutí dané hypotézy.

Výsledky získané analýzou vstupních dat a následným testováním vybraných hypotéz jsou následně zhodnoceny a diskutovány, tj. porovnány s výsledky prezentovanými v pracích jiných autorů a v případě potřeby jsou rozdílné výsledky komentovány.

Důležitou etapou je specifikace a kvalifikace nedostatků, jež byly autorkou na základě provedené analýzy výsledků u testované skupiny v oblasti finanční gramotnosti odhaleny.

Konečným a pro praxi použitelným výstupem praktické části je specifikace doporučení či návrhů, které mají vést ke zmírnění či eliminaci zjištěných nedostatků, a tedy ke zlepšení (zvýšení) úrovně finanční gramotnosti. Autorkou jsou vymezeny čtyři tematické okruhy, z nichž dva jsou zaměřeny na oblast úvěru a dva spojeny s problematikou rozpočtu.

3 Teoretická východiska

V této části jsou rozebrány a popsány jednotlivé složky finanční gramotnosti, dále je nastíněna problematika finančního vzdělávání v České republice a následuje pasáž zaměřena na finanční návyky a doporučení. Poslední část je věnována generaci Z, neboť se jedná o vybranou skupinu, na kterou je práce zaměřena.

3.1 Finanční gramotnost

Podle Bohanesové (2018, s. 7) lze chápat finanční gramotnost jako soubor několika schopností spojených se správou financí. Nejde zdaleka jen o dostatečné porozumění a orientaci ve finančních produktech, které jsou dnes na trhu, ale zásadní je schopnost spravovat své vlastní finance v rámci vlastního rozpočtu. Za nezbytnou součást finanční gramotnosti rovněž považuje schopnost zvažovat či vhodně užívat cizí zdroje financí, a to jen v nezbytných případech a na druhou stranu rozhodovat o tom, kam umístit své volné zdroje, aby byly v budoucnu dostupné a použitelné.

Kalátová (2021, s. 27) vnímá jako zásadní porozumění skutečné hodnotě peněz, tedy např. jak kombinovat a užívat vhodné finanční produkty k řešení vlastní finanční situace, zejména s ohledem na prevenci zadlužení anebo naopak pro zajišění vytyčených cílů v budoucnosti. Je pro ni důležitá rovněž znalost zákonitostí, které mají vliv na tvorbu ceny.

Autoři Lukáš Blažek a Pavla Vrabcová (2019, s. 26) zastávají názor, že finanční gramotnost má motivovat občany k přemýšlení nad svými životními projekty. Zdůrazňují, že člověk v dnešní moderní společnosti nemá šanci dlouhodobě obstát, aniž by byl schopen dobře zvládat své ekonomické záležitosti.

Dle autorů Haeedi a Samadi (2018, s. 7) existuje více důvodů, proč je důležité zvyšovat úroveň finanční gramotnosti. Z těch nejdůležitějších jsou to např: Komplexnost finančních produktů na současném trhu, množství rozdílných institucí poskytujících finanční služby, lepší ochrana investora, větší zodpovědnost na bedrech investora a v neposlední řadě důležitost vnímání rizik a výnosů.

Blažek a Vrabcová (2019, s. 19) se zamýšlejí nad filozofií finanční gramotností – tedy jejím významem a smyslem a přínosem. Vidí jej v tom, že dává lidem do rukou vědomosti a schopnosti k tomu, aby cokoli, co potřebují řešit v oblasti financí, úspěšně vyřešili. Tento proces dělí do několika kroků, které na sebe navazují: potřeba - znalost - řešení - prospěch - kontrola a revize.

3.1.1 Definice finanční gramotnosti

Dle Blažka (2019, s. 19), není definice pojmu finanční gramotnosti jednoznačně a pevně daná. Různé skupiny lidí či instituce pracují se svými vlastními definicemi, které mohou navíc v čase podle aktuálních potřeb a stavu poznání revidovat.

Jedna z definic finanční gramotnosti byla sestavena také státním aparátem ČR, neboť se o ni opírá legislativa v rámci tzv. strategie finančního vzdělávání.

První podobu této definice (MFČR, 2020b) lze nalézt v dokumentu „Strategie finančního vzdělávání“, zveřejněném v říjnu 2007, následně použitou v prosinci téhož roku v dokumentu „Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách“ a v roce 2010 pak jako součást „Národní strategie finančního vzdělávání“. Definice zněla takto: *„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotných postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace. Definice finanční gramotnosti je strukturovaná. Finanční gramotnost jako správa osobních/rodinných financí zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou.“*

Tzv. Pracovní skupina pro finanční vzdělávání však tuto definici v r. 2017 zrevidovala a odsouhlasila tak její nové, aktuálně platné znění v následující podobě (MFČR, 2020b): *„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování.“* O tuto, zaktualizovanou, definici se v současnosti opírá Vládou ČR odsouhlasená *„Národní strategie finančního vzdělávání 2.0“*, která je blíže popsána v samostatné kapitole této práce.

Autoři Saeedi a Hamedi (2018, s. 4) také uvádí, že definic a chápání významu finanční gramotnosti je více. Dle nich to souvisí s překrýváním chápání dvou pojmů: finanční vzdělávání a finanční schopnosti. Přes tuto skutečnost vyzdvihují jednu definici, která podle nich nejlépe a nejpřesněji definuje finanční gramotnost a byla vytvořena společností OECD v r. 2017 s tímto zněním:

„Znalosti a porozumění finančním konceptům a rizikům a dovednosti, motivace a důvěra aplikaci těchto znalostí a porozumění k tomu, aby bylo možné dělat efektivní

rozhodnutí skrze spektrum finančních kontextů s cílem zlepšit finanční blahobyt jednotlivců a společnosti a umožnit spolupráci v rámci ekonomického života".

Ke srovnání a doplnění nabízí tito autoři ještě jednu definici finanční gramotnosti, tentokrát od mezinárodní organizace IOSCO, která zní takto: *„Porozumění principům tržních nástrojů, organizacím a předpisům pro běžné investory."*

Přehledný seznam několika dalších definic pojmu finanční gramotnosti, přehledně rozdělené na tzv. koncepční definice a alternativní definice, nabízí ve své disertační práci Beranová (2019, s.10).

3.1.2 Finanční gramotnost a zadlužování

Teplý (2013, s. 151) uvádí, že nízká gramotnost byla jedním ze zárodků finanční krize spojené s hypotečními produkty v Americe a podobnou paralelu vidí ve spojení nízké gramotnosti a rizika zadlužování se. V pěti krocích popisuje, jak dostatečně vysoká úroveň finanční gramotnosti dává lidem předpoklady, aby úspěšně předcházeli neúměrnému zadlužení. Předpokládá totiž, že finančně gramotný občan:

- Je schopen si sestavovat rozpočet a plánovat své příjmy a výdaje s ohledem na aktuální životní situaci a udržovat svůj rozpočet přebytkový.
- Je schopen posoudit nutnost svých výdajů v případě poklesu příjmu a předejít tak nutnosti využít úvěr.
- V případě úvěru si vybere z nabídky pro něj nejvýhodnější variantu.
- Má disciplínu ve splácení úvěru a v případě nutnosti využívá finanční rezervu, kterou má k dispozici, než přistoupí k žádosti o úpravu splátkového kalendáře.
- V případě sporů s věřitelem se umí obrátit o pomoc na relevantní instituci.

3.2 Složky finanční gramotnosti

Finanční gramotnost je třeba vnímat podle Blažka a Vrabcové (2019, s. 18) jako podmnožinu gramotnosti ekonomické. Ta zahrnuje např. schopnost orientovat se na trhu práce, zajistit příjem pro sebe či svou rodinu a zvažovat ekonomické důsledky svých rozhodnutí.

Původní definice finanční gramotnosti z r. 2007 (MFČR, 2020b) členila gramotnost do tří hlavních složek:

- peněžní gramotnost,
- cenová gramotnost,
- rozpočtová gramotnost.

Škvára (2016) k těmto třem složkám doplňuje ještě gramotnost numerickou (tj. schopnost užívat matematického aparátu k řešení finančních úloh), gramotnost informační (schopnost umět si najít, třídit a porozumět informacím) a gramotnost právní (vyznat se v právních požadavcích či možnostech, kam se obrátit o pomoc). Mezi tzv. podpůrné složky finanční gramotnosti zařazuje: ochranu spotřebitele, životní situace, základní pravidla investování a Evropskou unii.

Blažek (2019, s. 18) uvádí, že nejdůležitější složkou finanční gramotnosti je rozpočet a jeho pravidelné sledování doplněné o finanční plánování by mělo být samozřejmostí.

Přestože aktuální definice již toto rozdělení gramotnosti neobsahuje, lze se s ním setkat v pracích mnoha autorů, a proto je použito i v této práci.

3.2.1 Peněžní gramotnost

V dokumentu Strategie finančního vzdělávání (MFČR, 2007) se lze dočíst této definice: *„Peněžní gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.)“*.

Historie směny a peněz

V historii (před zavedením peněz) se realizovala směna v jednom kroku přímou výměnou zboží (statků) mezi dvěma subjekty. Takový druh směny se označuje jako Barterový systém nebo, zkráceně, barter (Švarcová, 2019, s. 21).

Později, s tím, jak směn přibývalo a také v souvislosti s dělbou práce, vznikla potřeba najít všeobecný prostředek směny. Zavedení platidla znamenalo rozdělení směny (Sokol, 2015, s. 73) z jednokrokové na dva kroky. Ačkoli to může vypadat jako něco, co danou směnu činí obtížnější, vysvětluje Sokol, že tím naopak došlo k jejímu zjednodušení a zvýšení pravděpodobnosti jejího uskutečnění. Realizace směny ve dvou krocích totiž umožňuje prodat výrobek či službu jinému člověku, než od kterého potřebujeme nebo chceme něco koupit.

K této dvoukrokové směně se nejprve nepoužívaly peníze, ale tzv. univerzální platidlo, které, jak dodává Sokol (2015, s. 83), muselo splňovat několik kritérií: být lákavé a žádoucí, trvanlivé, příruční a rozměnitelné. Jako univerzální platidlo proto mohlo být používáno prakticky cokoli, co se v dané kultuře používalo k placení (např. obilí, koření či později drahý kov).

Pojem peníze se dle Sokola užívá až v těch případech, kdy se funkce platidla oddělila od veškerého jiného použití.

Nejstarší skutečné peníze byly mince z drahých kovů se zaručenou hmotností. Další formou, která začala vznikat v Evropě v 18. století, byly papírové bankovky.

Práce Bartoníčkové a kol. (2018, s. 178) nabízí dílčí rozčlenění peněz s ohledem na jejich historický vývoj a vnitřní hodnotu na tyto podkategorie:

- Plnohodnotné peníze – vnitřní hodnota dána obsahem drahých kovů.
- Neplnohodnotné peníze – mince z dostupnějších kovů a později papírové peníze. Původně byly i tyto směnitelné za zlato.
- Peníze s nuceným oběhem – jejich hodnota je garantovaná vládou, která stanovuje povinnost je přijímat. Nejsou již směnitelné za zlato. Do této kategorie spadá současné oběživo.
- Žirové (depozitní) peníze – existují virtuálně na účtech, v hotovost se mění při hotovostním výběru.

Obrázek 1 Vývoj směny

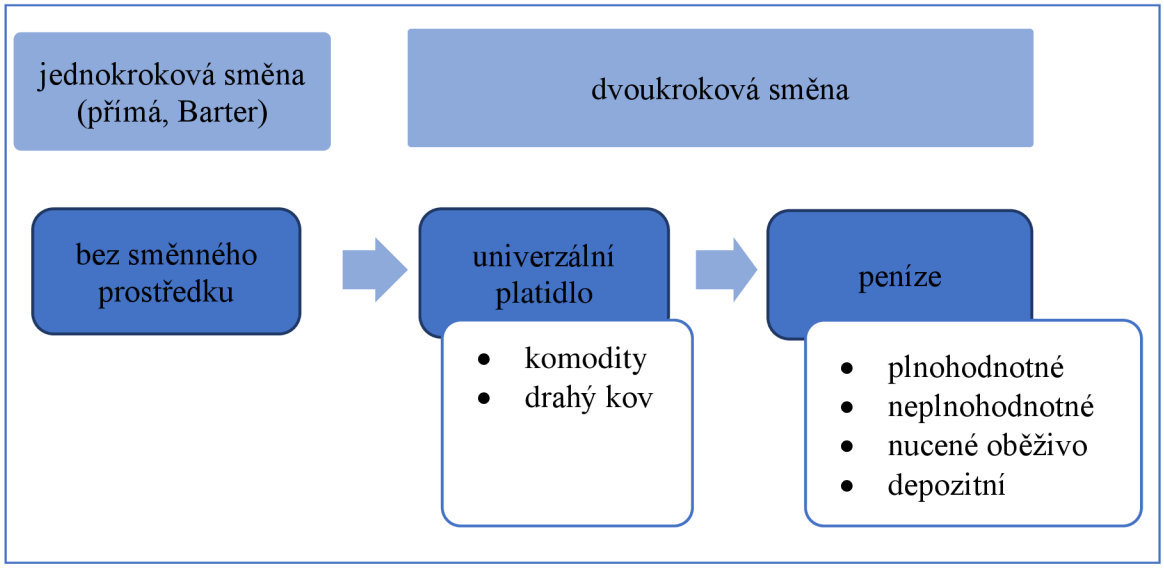

Zdroj: vlastní zpracování dle Švarcové (2019), Sokola (2015), Bartoníčkové a kol. (2017).

Definice / funkce peněz

Peníze se staly součástí téměř všech oblastí života v dnešní společnosti. Jak uvádí např. Vochozka (2011, s. 42), dle MMF jsou peníze definovány jako:

- prostředek směny (umožňuje subjektům vzájemně hradit své závazky za produkty či služby,
- zúčtovací jednotka (pomocí peněžní částky se vyčísluje hodnota statků či služeb, zejména pro potřeby makroekonomie),
- úložiště hodnoty (v případě, že je hodnota peněz časově stabilní).

Výše uvedený výčet lze dle Bartoníčkové a kol. (2017, s. 178) a také dle Rejnuše (2016, s. 38) vnímat také jako tzv. funkci peněz.

V obecnějším pojetí je možno za peníze považovat dle Revendy a kol. (2015, s. 14) *„jakékoliv aktivum, které je všeobecně přijímáno při placení za zboží a služby nebo při úhradách dluhů“*. Rejnuš (2016, s. 38) uvádí, že peníze lze považovat za vůbec nejvýznamnější finanční aktivum.

Měna

Měna je „národní forma peněz“ (Revenda a kol., 2015, s. 19) nebo také „národní soustava peněz“ (Chválová). Dle Kohouta (2020) je měna platební jednotkou konkrétního státu. Měna proto musí mít svůj přesný název (česká koruna) a jasné rozlišení na případné menší jednotky. Měna také ukotvena v právních předpisech, je všeobecně rozšířená, a protože je to forma peněz, plní funkci prostředku směny.

Formy peněz

Současné peníze lze rozdělit na dvě hlavní skupiny:

- Hotovostní – těmi jsou mince a bankovky, označované rovněž jako oběživo.
- Bezhotovostní – ve formě zápisů na účtech.

V poslední době se lze setkat s další formou, tzv. elektronickými penězi. Podle Evropské komise (Kohout, 2020) jsou tzv. elektronické peníze digitálním ekvivalentem skutečných peněz a jsou uloženy na elektronickém zařízení či vzdáleném serveru. Mohou

být uloženy např. na platební kartě (tzv. elektronické peněženky), v mobilních telefonech, anebo na platebních účtech na internetu. Druhem elektronických peněz jsou i kryptopeníze.

Vlastnosti peněz

Sokol (2015, s. 87) uvádí že, silnou stránkou peněz je jejich univerzální použitelnost (dá se za ně koupit velké množství různých produktů či služeb) a s tím spojená velmi dobrá likvidita.

Dalším důležitým atributem peněz je důvěryhodnost, což znamená (Doubková, Tomek, 2017), že subjekty u peněz, které od někoho přijímají, automaticky počítají s tím, že budou jinými subjekty v budoucnu přijímány za účelem platby. Důvěryhodnost je dle Revendy a kol. (2015, s. 14) zároveň podmínkou pro všeobecné přijímání peněz. Subjekty totiž peníze přijímají právě pro to, že počítají s tím, že je v budoucnu budou moci použít na úhradu svých dluhů nebo nákupy.

Jak vysvětluje Revenda (2015), důvěryhodnost peněz ve formě mincí zaručuje jejich vnitřní hodnota daná obsahem drahých kovů. S tím, jak se později začaly razit mince i z běžných kovů, začala jejich vnitřní hodnota klesat.

U papírových bankovek může být vnitřní hodnota v určitých případech dokonce bezcenná. Přestože byly bankovky od samého počátku spjaty s nedůvěrou a často vedly k inflaci nebo i peněžním reformám (Sokol, 2015, s.87), používání bankovek jako státní platidlo zůstalo zachováno až dodnes a jejich důvěryhodnost stojí pouze na důvěře, že je lze směnit za drahý kov.

V případě bezhotovostních peněz je jejich vnitřní hodnota taktéž nulová, a proto jejich důvěryhodnost je spojená s těmito bankami.

Zlatý standard

Situace, kdy je měnová jednotka pevně spjata s jistým množstvím zlata, se označuje výrazem zlatý standard a jeho smysl je stabilita měny (vlastnictví zlata totiž limituje banky ve vydávání papírových peněz).

Peněžní transakce (platby)

S ohledem na druh peněz lze rozdělovat peněžní transakce na:

- hotovostní platby – výměnou bankovek a mincí mezi subjekty,

- bezhotovostní platby – pomocí interakce mezi peněžními účty spravovanými bankami.

Mezi nástroje platebního styku lze řadit (Revenda a kol. (2015, s. 37), (Černohorský, 2020, s. 367), (Palouček, 2009, s. 22) např.:

- platební karty,
- směnky (písemné osvědčení o závazku uhradit uvedenou částku ve stanoveném budoucím termínu),
- šeky (cenný papír – příkaz výstavce šeku bance, aby z jeho účtu vyplatila majiteli šeku peníze),
- elektronické peněženky (webová nebo mobilní aplikace propojena s platebními kartami, speciální forma platební karty),
- příkazy k úhradě (pokyn k výdeji peněz),
- inkasa (žádost o příjem peněz),
- poštovní složenky.

Platební karty

Platební karty, jak uvádí Brabec (2019, s. 28), jsou užitečným platebním nástrojem, protože umožňuje svým majitelům platit za zboží nebo služby, aniž by u sebe měli peníze v hotovosti. Všechny karty, které jsou vydávány finančními institucemi, mají společné prvky a princip funkce. Jsou vydávány v podobě platové destičky, která obsahuje magnetický proužek a někdy také čip s důležitými informacemi pro uskutečnění transakce a rovněž je na nich natištěno či reliéfně vyraženo jméno majitele. Informace z magnetického proužku (čitelné jen pomocí čtecího zařízení – platebního terminálu) jsou zejména: údaj o bance či instituci, která kartu vydala, dále údaje o majiteli platební karty a v neposlední řadě údaje o bankovním účtu, na který je tato karta navázána – tj. z kterého účtu se placená částka bude strhávat.

Platební karty je možné členit dle různých hledisek. Např. dle způsobu účtování (Škvára, 2016):

- Debetní karty – jsou navázané na běžný účet, čerpají tedy do výše zůstatku.
- Kreditní karty – jsou navázané na úvěrový účet – čerpají tedy spotřebitelský úvěr, který je následně splácen za domluvených podmínek, jež v sobě zahrnují bezúročné období.

- Charge karty – fungují podobně jako kreditní karty, jen bez úročení.
- Nákupní úvěrové karty – jsou podobné kreditním kartám, ale protože jsou vydávány nebankovními institucemi, mívají vlastní podmínky.
- Předplacené karty – slouží k nabití hotovosti a následně fungují podobně jako karty debetní. Peníze jsou čerpány přímo z karty. Nejčastější formou jsou věrnostní karty obchodních řetězců nebo dárkové karty či poukazy.

Další dělení je možné např. dle použité technologie (čipové, s magnetickým proužkem), dle způsobu provedení (embosované, neembosované) aj.

Bankovní účty

Korábečný (2021) popisuje, že vedení bankovního účtu je de facto základem bankovních služeb. Bez vlastního účtu pak nelze realizovat ani internetové transakce či online platby. Existuje několik druhů bankovních účtů. Následuje popis nejběžnějších variant.

Běžný účet – otevírá si fyzická osoba, je určen pro běžné transakce jako příjem výplaty ze zaměstnání, strhávání inkas a placení trvalých plateb. Jeho existence je podmínkou pro některé jiné bankovní služby, jako např. pro hypoteční úvěr, jehož splátky jsou realizovány převodem z navázaného běžného účtu. K běžnému účtu lze sjednat několik služeb, jako např. platební karta či kontokorent.

Spořicí účet – slouží k ukládání volných finančních prostředků. Pokud jde o uložení bez časového omezení, jde o spořicí účty, v případě časového omezení se jedná o termínované vklady. Vklady jsou ze zákona pojištěny, na druhou stranu zhodnocení peněz je velmi nízké. Jsou vhodné pro krátkodobé odkládání peněz (např. na dovolenou atd.).

Studentský účet – pro studenty (15-30 let), většinou mají výhodnější podmínky oproti běžnému účtu. Roste taky pravděpodobnost získání úvěru, neboť student si již vybudoval u banky určitou důvěryhodnost.

Dětský účet – bez poplatků, od určitého věku lze mít i debetní kartu. Správcem účtu jsou však rodiče, kteří nastavují limity a mají přehled na pohybem na účtu.

Podnikatelský účet – určen pouze pro podnikající osoby či firmy. Očekává se, že peníze na tomto účtu souvisí s podnikatelskou činností. Jeho užívání pro podnikatelský účel není vyžadováno zákonem, přináší tak pro svého majitele výhodu v tom, že peníze

jsou oddělené od rodinného rozpočtu. Hodí se tak lépe pro komunikaci s účetními programy.

Cizoměnový účet – většinou se nabízí jen v určitých měnách. Jiné označení je devizový účet. Vedení účtu bývá dražší. Hotovostní operace či platební karta není samozřejmostí. Vhodné pro lidi pracující v zahraničí či firmy obchodující se zahraničními partnery. Speciální formou jsou multiměnové účty.

Jistotní účet – někdy označován jako vázaný účet. Jsou určeny k uložení financí a jejich uvolnění až na základě konkrétních podmínek. Peníze jsou uloženy na bezpečném místě a plátce i příjemce tak mají jistotu nezneužití peněz ani jednou stranou. Využívají se např. při převodu vlastnických práv nemovitostí.

Anonymní účet – je speciální variantou účtu, kdy informace o majiteli jsou skryté před vládou či úřady či exekutory. Jiným označením je tzv. offshore účet, realizují jej pouze offshore banky - v Česku pouze banka PPF.

Prémiový účet – není určen pro kohokoliv, ale je třeba mít dostatečně vysoký příjem anebo množství financí uložené v bance. Často jej spravují osobní bankéři či speciální bankéři. Výhodou těchto účtu mohou být úročený zůstatek, různá pojištění v ceně nebo např. zlatá embosovaná karta umožňující některé výhody např. při cestování.

Služby k bankovním účtům

Nejběžnějšími službami, které jsou automatickou součástí účtů anebo je lze sjednat a užívat za domluvených podmínek, jsou:

Kontokorent – možnost přečerpání zůstatku na účtu, tedy možnost jít „do mínusu“. Jiným označením je také „povolený debet“.

Úvěrový účet – je zřizován jako nutná podmínka k některým druhům úvěrů. Nejde o samostatný bankovní produkt, ale službu k úvěru.

Platební karty – debetní či kreditní.

Bezkontaktní placení mobilem a hodinkami – umožňují platit jak v kamenných obchodech, tak na internetu. V současné době jde o mobilní aplikace Google Pay a Apple Pay nebo o hodinky s funkcí Garmin Pay či Fitbit Pay.

Internetové a mobilní bankovnictví – slouží ke správě účtu a realizaci transakcí uživatelem z pohodlí domova.

3.2.2 Cenová gramotnost

V dokumentu Strategie finančního vzdělávání (MFČR, 2007) se lze dočíst této definice: „Cenovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. Významnou složkou cenové gramotnosti je porozumění principu „ceny peněz“ v čase, rozdílu mezi nominální a reálnou úrokovou sazbou a porozumění cenám finančních nástrojů a služeb v praktické podobě poplatků a úrokových sazeb.“

Trh a cena

Stanovení ceny (Ryan, J. S., Ryan, Ch, 2017) je důležitý krok v procesu, kdy se prodávající a kupující snaží sladit své protichůdné zájmy (zákazník chce co nejvýhodněji nakoupit a prodejce co nejvýhodněji prodat). Ideálním stavem je pak tzv. tržní rovnováha, která znamená, že poptávané množství se rovná množství nabízenému. Je to situace, kdy nevzniká na trhu nedostatek ani přebytek. Cena, která takový rovnovážný stav způsobila, se označuje jako tzv. rovnovážná cena.

Jurečka a další (2017) uvádí, že stanovení ceny (v důsledku střetu nabídky s poptávkou) je jeden ze základních principů tržního mechanismu. Cena má v tomto případě několik funkcí, a to informační, motivační, diferenciační a alokační.

Škvára (2016) popisuje, že místo, kde se setkává nabídka s poptávkou a dochází tam ke směně peněz za statky a služby, se označuje pojmem trh. Podle druhu směny, která na trhu probíhá, existuje trh finanční, trh výrobních faktorů nebo trh výrobků a služeb.

Inflace

Ryan (2017, s.77) uvádí, že inflace je zvýšení obecné hladiny cen za zboží a služby. Udává se jako relativní poměr těchto cen za určitý časový úsek. Porovnává tedy cenu současnou a cenu před daným časovým obdobím.

Pokud je nárůst cen zboží vlivem inflace větší než nárůst příjmů, pak to znamená zároveň ztrátu nákupní síly.

Také Doubková (2016, s.27) vysvětluje, že inflace, bez ohledu na své ekonomické příčiny, znamená ve svém důsledku pro běžného občana, že za stejné množství peněz nakoupí méně zboží či služeb. Znamená to rovněž pokles hodnoty peněz neboli jejich znehodnocování.

Ryan (2017, s. 80) blíže popisuje příčiny, které k inflaci nejčastěji vedou a v zásadě uvádí dva případy:

- Inflace způsobena poptávkou (z angl. orig. „demand-pull inflation“) – je v praxi nejčastější a nastává v případech, kdy zákazníci chtějí nakupovat více zboží, než výrobci dodávají. To dává výrobcům a obchodům možnost zvýšit cenu, v důsledku čehož nadměrná poptávka klesne a může se vyrovnat s nabídkou, což je žádoucí stav.
- Inflace způsobena náklady (z angl. orig. „cost-push inflation“) – nastává v případech, kdy je výrobce nucen zvýšit cenu produktu z důvodu rostoucích nákladů na jeho výrobu.

Protože cena zboží a služeb nemusí jen postupně dlouhodobě růst, ale může zažívat také krátkodobé výkyvy či naopak může určitou dobu klesat, byly zavedeny a v praxi se užívají (Ryan, 2017, s.79) tyto další pojmy:

- Dezinflace – znamená, že ceny rostou, ale rychlost tohoto růstu se postupně snižuje.
- Reflace – znamená, že cena daného zboží v dlouhodobém měřítku roste, avšak mezitím (vždy v obdobích poklesu poptávky) dočasně poklesne.
- Hyperinflace – znamená růst cen takovou rychlostí, že je mimo kontrolu. Většinou to znamená, pokud je inflace větší než 50 %, avšak z praxe jsou známy i případy několikasetprocentního měsíčního nárůstu cen v určitých situacích.
- Deflace – znamená, že cena daného zboží či služby v čase klesá. To může nastat v případě, kdy výrobce snižuje cenu vlivem své optimalizace anebo je nucen ji snižovat v důsledku nízké (či klesající) poptávky.

Úročení

Šoba / Širůček (2017) popisují úrok jako cenu za zapůjčení peněz (z pohledu dlužníka) a odměnu za zapůjčení peněz (z pohledu věřitele). Udává se v peněžních jednotkách a je závislá na úrokové sazbě.

Úroková sazba je úrok vyjádřený v procentech z hodnoty kapitálu a je vždy vázána k určitému časovému období. Pro rozlišení jednotlivých možností, k jak velkému časovému úseku se sazba vztahuje, byly zavedeny následující zkratky, které se píší za číselnou hodnotou úrokové sazby.

Význam v praxi používaných zkratek je následující:

- p.d. = denní úroková sazba,
- p.m. = měsíční úroková sazba,
- p.q. = čtvrtletní úroková sazba,
- p.s. = půlroční úroková sazba,
- p.a. = roční úroková sazba.

Úrokové sazby je možné dále specifikovat na základě zohlednění různých kritérií.

Je-li kritériem zdanění úrokových příjmů, pak se používají pojmy:

- Hrubá úroková sazba – zdanění není zohledněno.
- Čistá úroková sazba – zdanění je zohledněno.

Je-li kritériem působení inflace, pak se používají pojmy:

- Nominální úroková sazba – inflace není zohledněna.
- Reálná úroková sazba – inflace je zohledněna.

Pro připisování úroků je důležitým parametrem tzv. úrokové období, což znamená, jak často, respektive po jak dlouhém časovém období je úrok připisován.

V závislosti na tom, zda se v každém úrokovém období úročí stále jen kapitál, anebo i úrok, rozlišují se dva typy úročení:

- Jednoduché úročení – úročí se pouze kapitál.
- Složené úročení – úročí se kapitál včetně úroku.

RPSN

Důležitým údajem pro vyčíslení celkových platebních podmínek úvěru (Málek, 2016, s. 54) je tzv. roční procentní sazba nákladů (RPSN). Ta v sobě zahrnuje jak úrokovou míru, tak veškeré další roční náklady či poplatky spojené s poskytnutím úvěru.

Skonto

Skonto je sleva, kterou prodávající poskytuje kupujícímu v případě, že kupující zaplatí cenu za zboží okamžitě anebo v rámci velmi krátké domluvené doby (Šoba / Širůček, 2017).

3.2.3 Rozpočtová gramotnost

V dokumentu Strategie finančního vzdělávání (MFČR, 2007) se lze dočíst této definice: *„Rozpočtovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu (např. schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů) a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost zahrnuje vedle výše popsané obecné složky také dvě složky specializované: správu finančních aktiv (např. vkladů, investic a pojištění) a správu finančních závazků (např. úvěrů nebo leasingu). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci."*

Brabec (2019, s. 44) uvádí ve své knize příměr, jak pohlížet na stav peněz, které máme k dispozici: Lze je vnímat jako stav vody v nádobě, do které voda přitéká a z které zároveň i odtéká. Těchto přítoků i odtoků je samozřejmě více, mají různou intenzitu a mění se v čase.

Doubková (2016, s.35) uvádí, že je pro peníze důležité, aby byly neustále v pohybu. Tento pohyb se nazývá finanční tok. Peníze proudící k nám by měly být větší než naše výdaje. Takový stav se považuje za dobré hospodaření s penězi.

Rozpočet, výkaz příjmů a výdajů

Pro efektivní řízení financí důležitá a zároveň i výhodná znalost práce zejména s dvěma finančními nástroji, kterými jsou dle Málka (2016, s.12) rozpočet a výkaz příjmů a výdajů. Osobní či rodinný rozpočet je přehledný souhrn plánovaných příjmů a výdajů jednotlivce či domácnosti za určité období (jde tedy o finanční plán). Oproti tomu tzv. výkaz zobrazuje skutečné příjmy a výdaje za totéž období. Oba nástroje slouží k přehlednému zobrazení, a tedy identifikaci příjmů a výdajů, což ve svém důsledku umožňuje získat nad těmito finančními toky kontrolu, identifikovat např. problematická místa nebo odhalit rezervy.

Bajtelsmit (2019, s. 3-2), je výkaz příjmů a výdajů pohled na skutečnost, jak uživatel realizoval své finanční toky v minulosti. Tvorba rozpočtu je pak plán, jak peníze spravovat v budoucnu a správná práce s rozpočtem je klíčová pro následné úspěšné realizování finančního plánu.

Příjmy domácnosti

Mezi příjmy náleží veškeré peněžní částky všech členů domácnosti. Nezáleží přitom na tom, zda jsou hotovostní či bezhotovostní. Nejčastěji se jedná o příjmy z podnikání, zaměstnání, stipendia, pasivní příjmy z pronájmu atd.

Málek (2016, s.12) uvádí rozdělení příjmů do těchto hlavních skupin:

- aktivní příjmy (ze zaměstnání, z dohod a z podnikání),
- pasivní příjmy (např. z pronájmu nemovitostí),
- sociální příjmy (přídavky a dávky od státu),
- portfoliové příjmy (z investic – např. dividendy, kupónové platby aj.),
- mimořádné příjmy (dary od rodičů, prodej nepotřebných věcí).

Další rozdělení příjmů nabízí např. zákon o daních z příjmu.

Mezi aktivní příjmy se řadí mzda (příjem na základě pracovního poměru u zaměstnavatele) či plat (příjem od státní instituce, neziskové organizace či školy), dále příjmy z dohod o provedení práce a dohod o pracovní činnosti (Vybíhal, 2022, s. 91).

S ohledem na skutečnost, že v rámci hospodaření domácnosti se pracuje pouze s tzv. čistými příjmy (tj. po odpočtu sociálního a zdravotního pojištění a zdanění), je ve vlastním zájmu domácností (Málek, 2016, s. 13), aby hledaly cesty, jak neplatit na pojištění a daních zbytečně více než je nutné. To znamená využívat daňové testy, uplatňovat daňově uznatelné náklady, využívat nezdanitelné částky anebo volit finanční produkty, které jsou daňově výhodné (např. penzijní spoření, či soukromé životní pojištění).

Výdaje domácnosti

Mezi výdaje (Málek, 2016, s. 14) náleží veškeré částky, které slouží k zajištění potřeb jednotlivých členů domácnosti a samotného chodu domácnosti. Důležitou položkou výdajů jsou rovněž odkládané (spořené) částky pro větší jednorázové výdaje a také pro nenadálé výdaje během roku.

Výdaje lze rozdělit např. na:

- Fixní – lze je velmi těžce změnit nebo minimalizovat (např. Splátky úvěrů, leasingů, inkaso, daně, zdravotní a sociální pojištění apod.).
- Kontrolovatelné – jejich výše závisí na rozhodnuti jedince, patří sem např. výdaje na zábavu, sport, oblečení ale také třeba pravidelné investiční výdaje a spoření.

Výdaje lze také, jak uvádí Málek (2016, s. 15), rozdělit do následujících kategorií:

- běžná spotřeba — jídlo, drogerie atd.,
- bydlení — nájem, rezerva na opravy, energie, voda, odpad, služby atd.,
- vzdělání — výdaje související se vzděláním všech členů rodiny,
- luxus a zábava — výdaje na koníčky, sport, dovolené, kulturu, dárky atd.,
- ochrana — výdaje související se všemi typy pojištění,
- investování a spoření — veškeré platby spořících a investičních produktů,
- dluhy — veškeré výdaje spojené s úvěry a půjčkami,
- ostatní — výdaje, které nelze zařadit do žádné z předchozích kategorií.

Bez ohledu na druh rozdělení výdajů je třeba veškeré výdaje, které se platí na roční bázi, rozpočítat na měsíční částku a tu do měsíčního rozpočtu zahrnout.

Výsledná bilance příjmů a výdajů

Podle vzájemné výše celkových příjmů a výdajů se označuje rozpočet jako:

- přebytkový (převyšují příjmy),
- schodkový (převyšují výdaje).

Podle Bohanesové (2018, s. 24) a Brabce (2019, s. 44) je žádoucí sestavit rozpočet tak, aby byl přebytkový a vzniklý přebytek v prvních měsících použít k finančních rezerv.

Přebytek umožňuje (Málek 2016, s. 15) plnit si další finanční cíle nebo ty stávající si plnit rychleji.

Zvětšování přebytku (rozdílu mezi příjmy a výdaji) se realizuje v zásadě dvěma způsoby - zvyšováním svých čistých příjmů nebo snižováním výdajů, ideálně pak realizací obojího.

Blažek a Vrabcová (2019, s. 20) zdůrazňují, že je osobní odpovědností každého občana chovat se tak, aby měl své příjmy a výdaje v rovnováze. Uvádí, že hledání úspor (pro snížení výdajů) má své limity (některé výdaje nelze snižovat) a naopak možností, jak navyšovat své příjmy, má každý člověk několik a zde by měl zejména zaměřovat svou pozornost.

Finanční plánování

Součástí zodpovědného přístupu ke správě vlastních či rodinných financí je finanční plánování. Jak uvádí Málek (2016, s. 157), mnoho rodin si finanční plán z nejrůznějších

důvodů nesestavuje, skutečností však je, že dobré finanční plánování (a následné dodržování naplánovaných kroků) umožní mít o penězích přehled, dosahovat vytyčených cílů a v konečném důsledku si peněz více užívat. Naopak následkem neexistence plánů je stav, kdy si jedinec své cíle neustále odkládá a cíle nakonec nesplní či jen částečně. Pro běžnou rodinu se doporučuje plánovat zejména tyto cíle:

- ošetření osobních rizik (= vytvoření finanční rezervy + vhodné pojištění rizik),
- plánování penzijního věku,
- plán vzdělání dětí,
- plán investic,
- plán dědictví.

Jak vysvětluje Tyl a Syrový (2021, s. 20), finanční plán se často zobrazuje v podobě pyramidy (viz Obrázek 2), kdy její základnu tvoří zajištění majetku a příjmů (realizuje se jako první) a nad ní se nachází spoření, investování a úvěry (realizují se v druhém kroku).

Obrázek 2 Pyramida finančního plánování

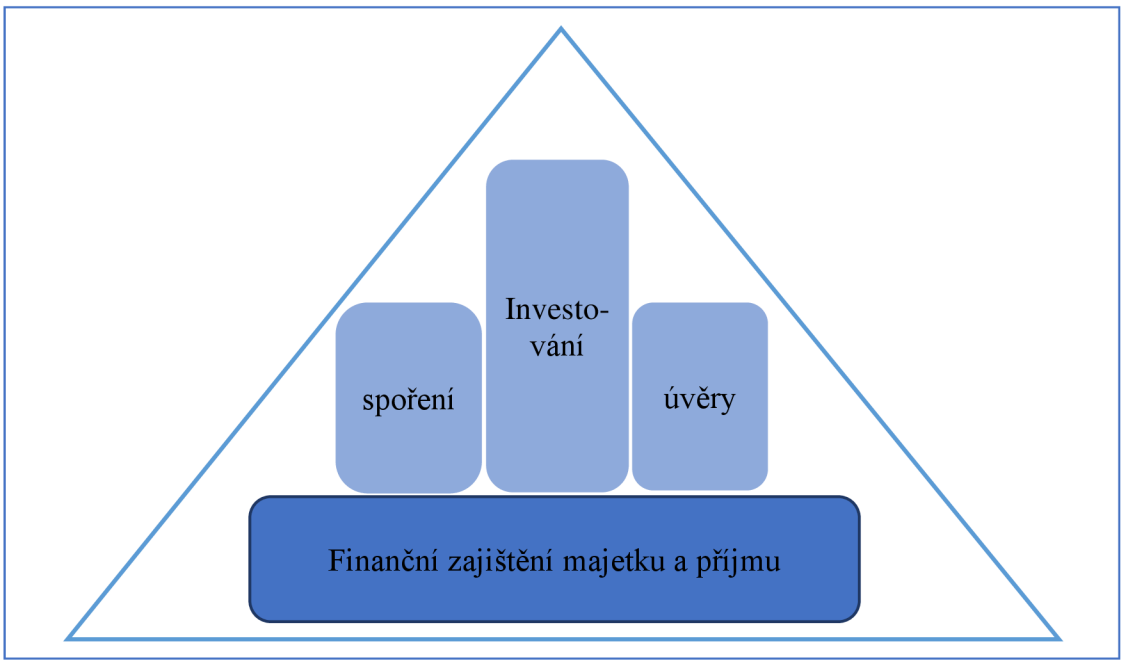

Zdroj: vlastní zpracování dle Tyl a Syrový (2021)

Samotný proces finančního plánování rozepsaný do jednotlivých etap vypadá takto (Málek, 2016, s. 159):

- analýza současné situace,
- definování cílů,

- sestavení plánu,
- realizace plánu,
- monitorování a revize plánu.

Blažek a Vrabcová (2019, s. 38) zdůrazňují, že k tomu, aby se plán stal funkčním nástrojem pro změnu finanční situace, je nezbytné nejprve přijetí vlastní zodpovědnosti za své činy. Finance velkou měrou ovlivňují kvalitu života. Proto je potřeba nejen disciplína při jejich správě, ale také rozhodnutí a závazek věnovat jim potřebný zájem a čas.

Zajištění rizik

Plnění jakýchkoliv finančních cílů (Syrový, Tyl, 2021, s. 37) je závislé na zdrojích, kterými jsou majetek a příjmy. Protože je možné o obojí přijít, je vhodné se pro takový případ zajistit.

Pro krytí malých škod je doporučeno (Syrový, Tyl, 2021, s. 38) využívat krycí rezervu či vlastní majetek a teprve pro velké škody s velkým dopadem využít vhodný druh pojištění. Pojišťovat drobné věci je drahé a zbytečné. Je to nevýhodné jak pro pojišťovnu, tak pro pojistníka.

Mezi rizika s větším dopadem, která je vhodné pojistit, se řadí zejména:

- ztráta majetku (domu, auta),
- ztráta příjmů (nemoc, invalidita, smrt, ztráta práce),
- odpovědnost za škodu,
- trvalé následky úrazu a invalidita dětí.

Z Výše uvedených škod je třeba upozornit na odpovědnost za škodu. Její výjimečnost tkví v tom, že nelze dopředu garantovat maximální výši, jaké může dosáhnout, a tedy říci, jaká částka bude dostatečná pro její krytí. Jelikož jsou často tyto částky výsledkem soudních řízení a neexistují stropy pro určité druhy škod, platí zde pro volbu či nastavení pojistného produktu jednoznačné doporučení – sjednávat maximální možné výšky krytí (Syrový, Tyl, 2021, s. 42).

V každém případě, ať už se jedná o jakýkoliv druh pojištění, je doporučeno sjednávat tzv. spoluúčast, což znamená, že v případě pojistné události je škoda hrazena prostředky pojišťovny, ale také určitou částkou z vlastních prostředků pojistníka. Tím se pojištění zlevní a zároveň lze (což je i doporučeno) tyto peníze spořit či použít na tvorbu rezervy pro menší škodní události.

Protože potřeba pojištění s věkem klesá (Syrový, Tyl, 2021, s. 53), je rozumné volit takové pojistné produkty, kde pojistná částka postupně klesá.

Obecným pravidlem a doporučením je také oddělovat od sebe produkty pro pojištění a pro investování, protože investování přes produkty pro pojištění je dražší (Syrový, Tyl, 2021, s. 42) než investování odděleně.

Finanční rezervy

Brabec (2019, s. 44) doporučuje, aby jedním z prvních cílů finančního plánování bylo vytvořit si krátkodobou finanční rezervu. Ta musí být za normální situace „nedotknutelná“, protože její smysl a účel je možnost krytí pouze nepředvídaných situací, které s sebou život přináší. Tou může být např. nečekaná ztráta příjmu (ztráta zaměstnání), nebo naopak nečekaný výdaj (havárie auta). Aby byly tyto peníze oddělené od běžných výdajů, je doporučeno je rozhodně nemít na stejném účtu, který slouží k běžným měsíčním platbám. Aby jejich hodnota neklesala v čase, anebo alespoň ne tak rychle, je vhodné je zároveň nemít ve formě hotovosti doma, ale zvolit takový finanční produkt, který umožňuje kompenzaci inflace a zároveň zajistí přístup k penězům v rozumné době.

Brabec také uvádí, jak velká by měla být tato rezerva – minimální výše je trojnásobek, bezpečnější varianta uvažuje až šestinásobek průměrných měsíčních příjmů, anebo průměrných měsíčních výdajů.

Dle Bohanesové (2018, s. 24) existují dále střednědobé a dlouhodobé rezervy, které je vhodné začít vytvářet v okamžiku, kdy je vytvořena rezerva krátkodobá. Účelem může být doplacení úvěru, plánovaná rekonstrukce, vzdělání dětí, rezervy na důchod atd.

Valachová (2022, s. 33) zdůrazňuje disciplínu v tom na finanční rezervu nesáhnout v neoprávněném případě. To znamená zejména nepodlehnout nástrahám marketingových strategií, které lákají a vybízejí k výhodným nákupům či utrácení. Tento princip shrnuje krátkou větou *„rezerva je zákon“*.

Spoření a investování

Investování je (Tyl a Syrový, 2021, s. 55) definováno jako vzdání se současné hodnoty finančních prostředků, s cílem získat v budoucnu neznámou hodnotu. Vše se děje skrze nákup a prodej aktiv.

Aktivem je podle ČBA (2022) *„jakýkoli finanční instrument nebo komodita, která má pro vlastníka hodnotu“*. Může být hmotné (nemovitost, víno, drahé kovy), nehmotné (patenty, obchodní známky), ale také i služba (jako je např. půjčka).

U investic je třeba rozlišovat několik parametrů. Jsou to: očekávaný výnos (tj, celkový zisk), investiční horizont (časový rámec zisku) a riziko (nejistota, s jakou bude výnos uskutečněn).

Sutherland (2018, s. 32) vysvětluje, že většina lidí ví, že k investování je třeba mít určité úspory. Ale že mnoho lidé úspory nemá, protože žije příliš spotřebitelským nastavením (tzv. od složenky ke složence), nebo jinými slovy, žijí pro dnešek. Přitom způsob, jak si vytvářet úspory, tkví jen v pár malých změnách, co se týká denních návyků.

Dle Blažka a Vrabcové (2019, s. 38) je třeba věnovat investování dostatek času a také diverzifikovat rizika, což znamená rozdělení investic do různých způsobů, které se liší jak produktově, tak regionálně a rizikově.

Sutherland (2018, s. 42) zdůrazňuje, že investovat bez záměru a smyslu je kontraproduktivní, přičemž je samozřejmé, že stanovený cíl se postupem času s měnícími se potřebami mění. Teprve po vyjasnění cíle přichází na řadu otázka, jak investovat a v kterých skupinách aktiv.

Jak uvádí např. Lucey (2018), lze v současnosti investovat do nemovitostí (ať už za účelem prodeje anebo pronájmu), do nejrůznějších komodit (drahých kovů, uměleckých děl aj.) anebo do finančních produktů. Za aktivum lze podle něj rovněž považovat podnikání, které bude v případě úspěchu generovat příjem.

Přehledné rozdělení investic do dvou hlavních kategorií nabízí Rejnuš (2016, s. 36):

- reálné investice (přímé podnikání, nákup nemovitostí, movitých věcí a komodit),
- finanční investice (peněžní vklady, poskytování půjček a úvěrů, nákup cenných papírů a další).

Úvěry a půjčky

Půjčky a úvěry lze vnímat (Kalátová, 2011) jako jistou formou závazku. Principem je, že věřitel poskytuje peníze dlužníkovi, který se zavazuje je v rámci domluvené doby věřiteli vrátit. Jako kompenzaci za skutečnost, že věřitel po danou dobu nemohl se svými prostředky hospodařit, lze sjednat úrok.

Dle Brabce (2019, s. 22) je obvyklé, když si lidé v případě mimořádné potřeby vypůjčují peníze nejdříve od svých příbuzných (zde nejčastěji bezúročně), s tím, že jim

v dojednané době půjčenou částku vrátí. V případě větší částky se pak obrací na cizí věřitele. Zde však věřitel očekává, že své peníze získá zpět navýšené o inflaci a také, že se mu částka peněz o něco zúročí.

Jak uvádí Málek (2016, s. 51), úvěry jako dočasně poskytnuté finanční prostředky mohou být krátkodobé (do jednoho roku), střednědobé (jeden rok až pět let) a dlouhodobé (nad pět let). Dále mohou být účelové (vázané na konkrétní účel) nebo neúčelové (s libovolným použitím poskytnutých prostředků). Taktéž mohou být peněžité (hotovostní či bezhotovostní) anebo se může jednat i o tzv. závazkové záruky (tzn., že se např. banka zavazuje v konkrétní situaci splnit závazek klienta).

Mezi nejznámější druhy bankovních úvěrů patří (Kalátová, 2021):

- kontokorent (=povolené přečerpání peněz na účtu),
- kreditní karta (=nákup skrze úvěrový účet, má bezúročné období),
- spotřebitelský úvěr,
- hypoteční úvěr (za úvěr je ručeno nemovitostí),
- americká hypotéka (bezúčelová hypotéka),
- úvěr stavební spořitelny,
- překlenovací úvěr stavební spořitelny.

Mezi nejčastější nebankovní úvěry pak lze řadit (Kalátová, 2021):

- spotřebitelský úvěr,
- splátkový prodej,
- leasing,
- směnka (písemné osvědčení o závazku uhradit částku do určitého data),
- půjčka u fyzické osoby.

Kalátová (2021) vysvětluje rozdíl mezi úvěry a půjčkami. Pro poskytování úvěrů musí mít věřitel licenci, kdežto poskytování půjček probíhá většinou mezi fyzickými osobami a také nemusí mít vždy podobu peněz. Dále upozorňuje, že půjčování si u fyzických osob je více riskantní, a to zejména v případech, kdy si dlužník dopředu neověří, zda bude schopen sjednané splátky splácet, což společnosti poskytující úvěry před sepsáním smlouvy v zájmu obou stran zjišťují. V případě, že příjem dlužníka není dostatečný nebo dostatečně důvěryhodný, pak vyžadují některé společnosti, aby si dlužník našel tzv. věřitele, který doplacení dluhu zajistí.

3.3 Finanční vzdělávání

Dle Blažka (2021, s. 24) lze finanční vzdělávání vnímat či charakterizovat jako proces, v rámci něhož si spotřebitel či investor vylepšuje své znalosti o finančních pojmech a produktech. Je žádoucí, když toto vzdělávání vede k porozumění a orientaci v takových oblastech, jako jsou finanční rizika či naopak příležitosti a smyslem a praktickým cílem má být zlepšení finančního blahobytu daného jedince.

Saeedi a Hamedi (2018, s. 3) zmiňují definici finančního vzdělávání, kterou užívá mezinárodní organizace OECD: *„Proces, kterým spotřebitelé či investoři zvyšují své porozumění finančním produktům, konceptům a rizikům a skrze informace, pokyny či rady vyvíjí své dovednosti a přístup, kdy jsou si lépe vědomi finančních rizik a příležitostí, aby mohli následně dělat volby a rozhodnutí založené na informacích, věděli, kam se obrátit v případě potřeby pomoci a aby dělali efektivní akce ke zlepšení jejich finančního blahobytu“*.

Finanční vzdělávání, jak Blažek (2021, s. 24) dále vysvětluje, hraje důležitou roli rovněž v oblasti ochrany spotřebitele, neboť informovaný občan si je lépe vědom svých práv a dokáže si zajistit lepší postavení v rámci smluvních vztahů. Pozitivním přínosem je rovněž uvědomění si vlastní zodpovědnosti za své finanční zajištění.

Blažek (2021, s. 25) zdůrazňuje, že finanční vzdělávání je dlouhodobý proces, který má začínat již v dětství, a to nenásilnou formou. Doporučuje začít v rodinném prostředí, kde např. princip odložené spotřeby nebo spoření si na vysněnou věc lze s dětmi trénovat na základě kapesného.

3.3.1 Národní strategie finančního vzdělávání 2.0

Finanční vzdělávání je již několik let ukotveno také v české legislativě.

Jak uvádí MFČR (2020b), v r. 2010 byla vytvořena a schválena tzv. *„Národní strategie finančního vzdělávání“*, která byla v roce 2020 revidována v rámci usnesení č. 30/2020 jako *„Národní strategie finančního vzdělávání 2.0“*. Tento dokument vytyčuje základní směr, kterým by se finanční vzdělávání v České republice mělo v příštích letech ubírat.

Cílem strategie je vytvořit podmínky k tomu, aby se úroveň finanční gramotnosti obyvatel České republiky dařilo dlouhodobě zvyšovat.

Strategie definuje dva pilíře, v rámci kterých se má finanční vzdělávání realizovat. Jedná se o tzv.:

- *„Počáteční finanční vzdělávání“* (cílené na žáky a realizované v rámci předškolního, základního, středního i vysokoškolského vzdělávání).
- *„Další finanční vzdělávání“* (určeno dospělým a realizované buďto státem – MŠMT, MPSV a MVČR, anebo soukromým sektorem).

Z výše uvedeného je patrné, že proces vzdělávání není omezen jen na období školního vzdělávání, ale týká se celé populace, protože finanční gramotnost ovlivňuje zásadním způsobem život každého člověka.

Vzdělávání v prvním pilíři (tj. základní a střední školy) se opírá o tzv. Standard finanční gramotnosti

Standard finanční gramotnosti

Jde o důležitý dokument, který byl Pracovní skupinou pro finanční vzdělávání (MFČR, 2020a) v r. 2017 revidován (MFČR, 2020b) a o nějž se v současnosti opírá Národní strategie finančního vzdělávání 2.0.

Standard definuje čtyři oblasti, na které je vzdělávání zaměřeno a v rámci nichž má docházet ke zvyšování kompetencí žáků potažmo studentů. Jsou to:

- *„nakupování a placení,*
- *hospodaření domácnosti,*
- *přebytek rozpočtu domácnosti,*
- *schodek rozpočtu domácnosti“.*

V každé oblasti jsou stanoveny tři úrovně standardu:

- *i – první stupeň ZŠ,*
- *ii – druhý stupeň ZŠ,*
- *iii – střední školy.*

Počítá se s tím, že v rámci vyšší úrovně dochází k prohlubování okruhů nižších úrovní.

Standard je sestaven tak, aby v žáky a studenty naučil a pomohl jim ukotvit následující postoje a chování související s financemi. Za cílový stav je považováno, když občan:

- *„Uplatňuje svá práva a plní své povinnosti.*
- *Řeší finanční problémy včas.*
- *Má přehled o svých výdajích a příjmech.*

- *Žije úměrně svým finančním možnostem.*
- *Rozumí výhodám (finančního) plánování.*
- *Vytváří finanční rezervy a řeší včas zabezpečení na dobu, kdy nebude schopen dosahovat příjmů.*
- *Uchovává důležité doklady a chrání své osobní údaje.*
- *Splácí své dluhy včas a v plné výši.*
- *Směřuje k dosažení finanční prosperity.“*

3.3.2 Instituce podporující finanční vzdělávání

V roce 2006 začala svou činnost (MFČR, 2020a) tzv. Pracovní skupina pro finanční vzdělávání, zkráceně PSFV, jako součást tzv. Expertní skupiny pro finanční sektor. V současné době je PSFV platformou, která napomáhá plnění cílů Národní strategie finančního vzdělávání 2.0, umožňuje setkávání relevantních subjektů, výměnu informací a zkušeností.

Členové PSFV

Mezi členy PSFV patří:

- subjekty veřejné správy (Ministerstvo financí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra, Agentura pro sociální začleňování, Česká národní banka),
- profesní sdružení (asociace pojišťoven, bank, spořitelen, Sdružení pro bankovní karty, …),
- spotřebitelská sdružení a neziskové organizace (ABC finančního vzdělávání, Sdružení českých spotřebitelů, Člověk v tísni, Poradna při finanční tísni, …),
- vzdělávací instituce,
- média.

Finanční gramotnosti, jejímu vzdělávání, šíření, podpoře se věnuje samozřejmě řada dalších organizací, sdružení, i když nejsou součástí PSFV.

Pro osvětu v oblasti finančního vzdělávání byl Českou bankovní asociací ve spolupráci s dalšími asociacemi vytvořen web „financnivzdelavani.cz“.

3.4 Finanční návyky a doporučení

Jak uvádí Shapiro (2018) každý člověk má své představy a způsob uvažování o penězích a jejich správě. Tyto myšlenky a přístup se vytváří v dětství a následně se přenáší přes období dospívání až do dospělosti. Mezitím samozřejmě podléhají korekcím na základě podnětů, které na daného člověka působí, ať už cílevědomým konáním (např. studiem) či pasivním přijímáním ze svého okolí. Zatímco někteří lidé tak žijí s mentalitou hojnosti, další mohou mít tzv. mentalitu nedostatku, anebo také mentalitu nároku. Ukazuje se, že jsou to právě tato myšlenková nastavení, která ovlivňují příjem peněz, vztah k nim i užitek vzniklý způsobem, kterým je s nimi nakládáno.

3.4.1 Myšlenkové nastavení týkající se peněz

Connor (2020) označuje znalosti o penězích, jejich vnímání a postoj k nim pojmem *„peněžní program“*. Uvádí rovněž, že většina lidí jej získává v dětství, ale zároveň k tomu dodává, že není trvalý nebo daný osudem a že v případě potřeby je možné jej kdykoliv změnit a začít dosahovat svých finančních cílů.

Prvním krokem je rozpoznání a uvědomění si toho, co je nefunkční. Ve většině případů je to samotný člověk, respektive jeho postoj k penězům, úspěchy či neúspěchy, zažité přesvědčení o tom, čeho je nebo není schopen. Následně je možné skrze praktické úkoly začít vytvářet a integrovat lepší peněžní program.

Connor k tomu ve své knize nabízí několik praktických cvičení či úloh, jako jsou: evidence všech výdajů v měsíci s označením těch, které nebyly nezbytné, sada otázek vedoucích k uvědomění si současných návyků, doporučení začít se učit od úspěšných lidí, číst knihy či navštěvovat semináře atd. Zdůrazňuje také, že učení se novým návykům vyžaduje čas i soustavnost.

3.4.2 Negativní návyky

Bylo zjištěno (Shapiro, 2018), že lidé mají tendenci utrácet více, jestliže užívají k placení kreditní kartu, v porovnání se situací, kdy platí hotovými penězi.

Mezi další negativní návyky či způsoby uvažování může být řazeno také:

- Nakupovat pro uspokojení svých emočních potřeb.
- Nemít k dispozici peníze stranou pro případ nečekané události.
- Neznat výši svých dluhů v porovnání s příjmy.
- Splácet úvěr kreditní karty využitím bezúročného období další kreditní karty.

- Očekávat, že finanční situaci vyřeší výhra či dědictví.
- Skrývat své nákupy z kreditní karty před druhými.

3.4.3 Doporučení, jak budovat bohatství

LUU a kol. (2017, s. 20) zmiňují ve své knize hned několik autorů bestsellerů a předkládají čtenářům jejich doporučení či přímo kroky vedoucí k vybudování bohatství.

V prvé řadě je nabízen čtenářům autor Napoleon Hill, který se ve své knize Myšlením k bohatství dělí se svými čtenáři o aspekty, které jsou klíčové pro růst bohatství, a to na základě rozhovorů s 500 nejbohatšími lidmi své doby. Jedná se o obecnější pojetí bohatství, nejen ve smyslu majetku, ale kvality života jako takového. Poznání shrnuje v logicky navazujících tématech, vše začíná myšlením, touhou, vírou a plánem, dotýká se i tzv. myšlenkového trustu, vytrvalosti nebo autosugesce.

Mark Victor Hansen ve své knize The one minute millionaire nabízí jiný postup, vše shrnuje do tří klíčových fází nebo kroků:

1. Mít sen a představu (tzv. začínat s myšlenkou na konečný stav).
2. Vytvořit tým, který pomůže s realizací.
3. Zvolit vhodné aktivum, k němuž má již daná osoba vztah.

Jeden z velmi konkrétních a osvědčených postupů, který je zacílen vysloveně na finanční hojnost, nabízí např. George Clason ve své knize Nejbohatší muž Babylonu. Jeho doporučení jsou následující:

1. Začít spořit. Okamžitě, v doporučené výši 10 % příjmů.
2. Řídit své výdaje, které musí být vždy menší než příjem.
3. Zvyšovat hodnoty úspor a investic, aby rostly rychleji než inflace.
4. Ochraňovat úspory od ztrát.
5. Udělat svůj dům ziskovou investicí.
6. Pojistit si svůj budoucí příjem.
7. Zvyšovat svou schopnost vydělávat.

Stanley and Danko ve své knize The Millionaire Next došli na základě výzkumu v letech 1995 až 1996 ke stejným závěrům Door (Shapiro, 2018), (LUU a kol. 2020), že tajemství tvorby bohatství spočívá v plánování, řízené spotřebě (tj. v důsledné práci s rozpočtem), skromnosti a aktivním investování (15 % příjmu).

Zároveň zjistili, že osmdesát procent amerických milionářů splňuje následující charakteristiky:

- Žijí hluboko pod svými poměry.
- Organizují svůj čas, energii a peníze způsobem vedoucím k růstu bohatství.
- Vnímají finanční nezávislost jako důležitější než vysoký sociální status.
- Jejich dospělé děti jsou ekonomicky soběstačné.
- Jsou zdatní ve využívání tržních příležitostí.
- Volí si správná povolání.

3.4.4 Doporučení, jak spořit

Hall (2020) nabízí základní doporučení, jak (začít) spořit. Upozorňuje, že spoření peněz vyžaduje plán a hlavní věc, kterou je třeba mít na zřeteli je, aby spoření bylo zodpovědné. Doporučuje držet se dvou principů:

- Začít platbou sobě – znamená to po obdržení příjmů dát určitou část stranou – právě pro vytvoření a následný růst úspor. Rozhodně by to měl být oddělený účet od běžného transakčního účtu.
- Vyhnout se akumulaci dluhů – znamená to splatit dluhy v případě, že je to možné a začít se chovat zodpovědně co se týká utrácení. Doporučeno je např.: odstranit přepych z plánovaných nákupů, přestěhovat se do levnějšího bydlení, redukovat náklady na stravu, redukovat spotřebu energie, užívat levnější přepravu, vyhnout se či zlevnit náklady na zábavu a vyhnout se nákladným závislostem.

3.4.5 Rady pro bezpečné užívání platebních karet

Šusteková (2015) doporučuje pro bezpečné užívání karet dodržovat následující rady:

- Nakládat s ní jako s penězi, tj. mít nad ní dohled a chránit ji před ztrátou či zcizením.
- PIN nikomu nesdělovat, nezapisovat, zadávat jej diskrétně.
- Platit s kartou jen na důvěryhodných místech a u důvěryhodných obchodníků. To se týká jak kamenných obchodů, tak internetových.
- Přijímat potvrzení o transakci a pravidelně na výpisu účtu kontrolovat správnost stržených částek.
- Bezpečně likvidovat dokumenty obsahující číslo platební karty.

Dále uvádí, že podvodníci získávají údaje o kartách např. z odhozených potvrzeních o transakcích, podvodným vyžádáním skrze e-maily (phishing), z fiktivních internetových obchodů vydávající se za skutečné či vykrádáním databází s údaji o transakcích (hacking).

3.4.6 Nevýhodné nabídky k úvěrům

V souvislosti s poskytováním půjček a úvěrů nabízí Šusteková (2015) ve své práci čtenářům několik indicií, které by měly lidem pomoci rozeznat podezřelou nabídku k finanční službě, jejíž cílem je podvod, krádež identity či přímo finančních prostředků apod. Upozorňuje, že zejména lidé ve finanční tísni mají sklon potlačit na chvíli kritické myšlení a využít i takových služeb, které by za normální situace nevyužili. Indicie, které by měly upozornit na podezřelost nabídky mohou být např.:

- Je požadován poplatek dopředu za realizaci půjčky.
- Je nabízeno půjčení peněz bez ohledu na zjišťování schopnosti splácet.
- Je vyžadováno ručení nemovitostí za půjčení malé částky.
- Nejsou dodržovány zákonné podmínky pro realizaci půjčky.
- Na kontaktní lince se ozývá automat a hovor je zbytečně „natahován“.
- Názvy finančních společností obsahují anglické výrazy za účelem vytvoření dojmu serióznosti.

3.5 Generace Z

3.5.1 Pojem generace

Jandourek (2012, s. 47) definuje pojem generace jako *„seskupení spřízněných věkových skupin“*. V podstatě jde o větší skupiny lidí, kteří v podobných fázích svých životů zažívají podobné zkušenosti dané konkrétními kulturními a společenskými podmínkami. Např. v určitém rozmezí let navštěvují školu, nastupují do aktivního pracovního života nebo zakládají rodiny.

3.5.2 Vymezení současných generací

Podle ČSAS (2017) jsou názvy jednotlivých generací, jejich charakteristiky i časové vymezení vytvářeny uměle, a navíc v jejich specifikacích nepanuje úplná shoda. Proto není snadné se v současných generacích vyznat. Přesto se dá konstatovat, že nejpočetnější skupinou jsou dnes lidé narození v letech 1947 až 1967. Někdy jsou označováni jako

tzv. Baby Boomers. Pamatují tvrdá padesátá léta, normalizaci a Pražské jaro. Další generaci, kterou lze vymezit je tzv. Generace X (narozená mezi roky 1968 až 1982), pro niž se také užívá označení Husákovy děti. Následuje Generace Y neboli tzv. mileniálové - ti se narodili zhruba v letech 1983 až 1995. Děti po roce 1996 jsou pak označovány jako Generace Z, pro něž např. Chum (2017) užívá pojmenování „Plurálové“. Je potřeba zmínit, že skupiny mileniálů a „zetkařů“ se mohou prolínat, neboť neexistuje výrazný historický přelom, který by je od sebe odděloval.

3.5.3 Specifikace generace Z

Kmošek (2020) považuje za internetovou generaci neboli děti nového tisíciletí skupinu lidí narozených od poloviny 90. let 20. století až do r. 2010, což zahrnuje období menšího baby-boomu v době světové finanční krize. Rodiči této generace Z jsou většinou zástupci generace X.

Chum (2013) konstatuje, že lidé z „Generace Z“ jsou odvážní, šikovní v oblasti technologií, chtějí se zapojovat do projektů a mají rádi výzvy. Lze pozorovat, že jsou na svůj věk snaživí, velmi chytří a rychlí. Oproti Generaci Y nekomunikují tolik slovy, ale dávají přednost obrazům. Jejich pohled na svět je veskrze realistický.

Jak už bylo zmíněno, nevynikají jen šikovností, ale skvěle zvládají několik činností najednou – tzv. multitasking. Přestože technologicky zdatná byla již generace Y, tyto děti vnímají technologie jako něco vrozeného.

Přestože mají tito mladí lidé rádi svobodu a flexibilitu, kladou zároveň silný důraz na loajalitu. Preferují tedy zaměstnavatele, u nějž by mohli zůstat co nejdéle, nicméně v rámci takové firmy potřebují mít možnost růstu a kariérního vzestupu. Preferují taktéž flexibilní pracovní dobu a home office.

Co se týká vztahu této generace k financím, lze konstatovat, že tito lidé již ve svém mladém věku uvažují o své finanční situaci, zakládají si spořící účty, myslí na důchod a oproti svým předchůdcům jsou více finančně gramotní.

Je pro ně důležitá vlastní přímá zkušenost a věří ve svou schopnost vyřešit každý problém po svém. Vnímají, že svůj svět si budou muset vybojovat sami a nechápou proto termíny jako status quo nebo dodržování tradic. Dá se proto očekávat, že generace Z bude úplně obcházet tradiční společenská řešení.

Finanční chování generace Z

Z průzkumu realizovaného společností Mastercard vyplynuly některé charakteristické rysy a chování generace Z. Jak uvádí Horová (2021), zástupci generace Z:

- Považují peníze za nezbytnou podmínku nezávislosti.
- Hodnoty a vztahy vnímají jako důležitější než peníze. Většina z nich upřednostňuje (navzdory obecnému přesvědčení) trávení času s ostatními před samotou.
- Se pohybují v digitálním světě jako doma, a proto je pro ně elektronický obchod zcela přirozenou součástí jejich životů. Jsou také zaměřeni na slevové akce a orientují se na cenu.
- Při placení služeb či zboží platí nejraději digitálně.
- Jsou zvyklí na pohodlí a komfort, které nabízí digitální technologie. Proto nejen při nákupech a placení, ale i v oblasti finančních služeb preferují takové služby a produkty, které jsou snadné v užívání a nabízí dostatečný uživatelský komfort. Zároveň se při volbě finančního produktu zajímají o kvalitu mobilní aplikace.
- Při placení v kamenných obchodech preferují platby platební kartou. Současně se zvyšuje i popularita bezkontaktního placení s využitím mobilního telefonu.

4 Vlastní práce

Praktická část sestává z dotazníkového šetření, analýzy získaných dat, identifikace nedostatků a návrhů, jak je eliminovat či jak jim předcházet.

4.1 Dotazníkové šetření

Pro získání vstupních dat k následné analýze stavu finanční gramotnosti bylo využito dotazníkového šetření. To bylo koncipováno tak, aby ve výsledném souboru respondentů byly zastoupeny, pokud možno, všechny věkové skupiny mezi 13 a 22 lety. Taktéž byl kladen důraz na to, aby nebyl výběr omezen např na jednu školu či úzce vymezenou lokalitu. Proto byli osloveni nejenom žáci navštěvující v současné době základní školu, ale i studenti dalších stupňů či druhů škol. Mimo využití pomoci konkrétních učitelů s distribucí dotazníků mezi žáky či studenty bylo šíření dotazníků realizováno rovněž skrze síť známých či příbuzných autorky práce. Díky tomu bylo možné oslovit a získat tak údaje i od respondentů z jiných krajů.

4.2 Dotazník finanční gramotnosti

Dotazník o rozsahu třiceti otázek mapuje nejenom teoretické znalosti respondentů z různých oblastí finanční gramotnosti, ale také způsob reakce či chování v určitých situacích, do nichž se člověk při nakládání s penězi dostává. Způsob, jak respondenti nakládají s penězi v určitých situacích, či jak rozumí tomu, kdy je vhodné využít úvěr nebo pro jakou situaci si sjednat pojištění, vnímá autorka práce jako více vypovídající o finanční gramotnosti člověka než samotný soubor jeho teoretických znalostí.

Otázky v dotazníku jsou jak uzavřené, tak otevřené, tj. vypisovací. U některých odpovědí se volí jen jedna odpověď, u některých naopak více. Respondenti byli informováni o tom, že dotazník je anonymní a také, k jakému účelu budou získaná data použita.

Samotná podoba jednotlivých otázek i odpovědí byla ještě před distribucí otestována na čitelnost a srozumitelnost vlastními dětmi autorky a po potřebných úpravách již mohlo být přistoupeno k vlastní realizaci dotazníkového šetření.

Dotazník je samozřejmě i součástí přílohy této práce.

4.3 Realizace sběru dat

Při volbě, zda realizovat dotazníkové šetření papírovou formou anebo elektronickou (online) bylo zvažováno několik kritérií.

Hlavní důvody, proč bylo využito online dotazníku, byly zejména: nezávislost na místě bydliště respondenta, snadné sdílení a distribuce dotazníku emailem anebo skrze mobilní aplikace a úspora času, kdy např. zcela odpadá nutnost převodu získaných dat do digitální podoby pro účel další analýzy.

Jedním z podstatných důvodů pro volbu online řešení však byla i snaha maximálně se přiblížit způsobu života, chování a prioritám vybraných respondentů. Autorka si je vědoma toho, že pro generaci Z je zakliknutí odpovědí na sdíleném formuláři na mobilním telefonu řádově jednodušší a přijatelnější formou než vyplnění papírového dotazníku a jeho následné navrácení autorce práce.

Dotazník byl tedy vytvořen i spuštěn na cloudové platformě Google forms. Odkaz na vytvořený online dotazník byl následně sdílen ať už přes pedagogické pracovníky anebo samotnou autorkou práce vybraným respondentům. Veškerá data získaná vyplněním dotazníků respondenty byla následně v podobě datového souboru stažena z cloudového prostoru do počítače pro účel analýzy a vhodného zobrazení výsledků.

4.4 Způsob zpracování a prezentace dat

Data získaná dotazníkovým šetřením jsou nejprve pro všechny otázky komentována a vizuálně zobrazena pomocí grafů.

Pro účel testování zvolených hypotéz jsou vybraná data prezentována rovněž ve formě kontingenčních tabulek a následně počítány hodnoty statistiky dle metodiky Pearsonova Chí kvadrát testu.

4.5 Analýzy výsledků dotazníkového šetření

4.5.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek

Otázka č. 1: Jakého jste pohlaví?

Graf 1 Pohlaví

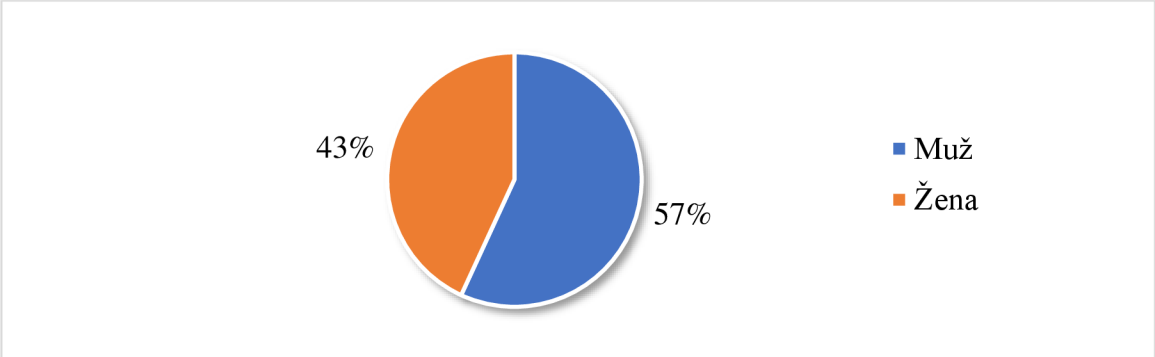

Zdroj: vlastní zpracování

Dotazník na online platformě Google forms řádně vyplnilo celkem 160 respondentů. Variantu Muž vybralo celkem 91 respondentů, což činí z celkového počtu 57 %. Zbylý počet 69 respondentů připadal na příslušnice ženského pohlaví (43 %).

Na základě porovnání poměrného zastoupení mužů a žen v rámci testované skupiny s poměrným zastoupením mužů a žen v rámci celé populace v České republice pro věkovou skupinu 13-22 let (viz Tabulka 1) lze konstatovat, že celkově struktura respondentů přibližně odpovídá struktuře populace. V obojím případě totiž v této konkrétní věkové skupině mírně převažují muži.

Tabulka 1 Pohlaví vybrané věkové skupiny obyvatel v ČR

Česká republika		
	Počet obyvatel k 31.12.2021	
věk	muži	ženy
13-22 let	525 956	498 073
procentní díl	51 %	49 %

Zdroj: Český statistický úřad, veřejná databáze

Otázka č. 2: Do jaké věkové kategorie spadáte?

Graf 2 Věkové kategorie

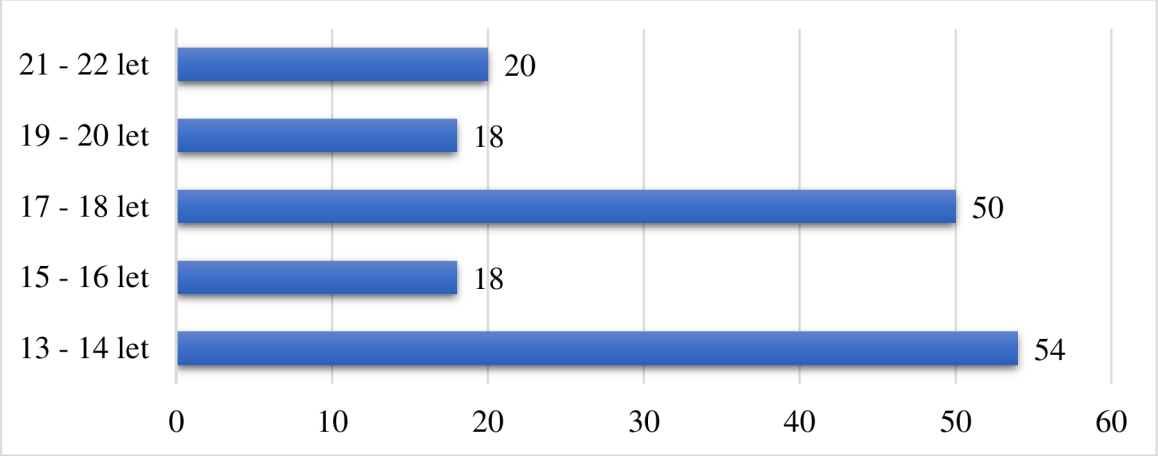

Zdroj: vlastní zpracování

Rozdělení respondentů do věkových kategorií, jak lze vidět na Grafu 2, není úplně rovnoměrné. Nejčetněji je zastoupena věková skupina 13-14 let s 54 respondenty a dále skupina 17-18 let s 50 respondenty. Zbývající tři skupiny jsou zastoupeny 18-20 respondenty, tedy méně než polovičním počtem oproti prvním dvěma skupinám.

Graf 3 Věkové kategorie včetně pohlaví

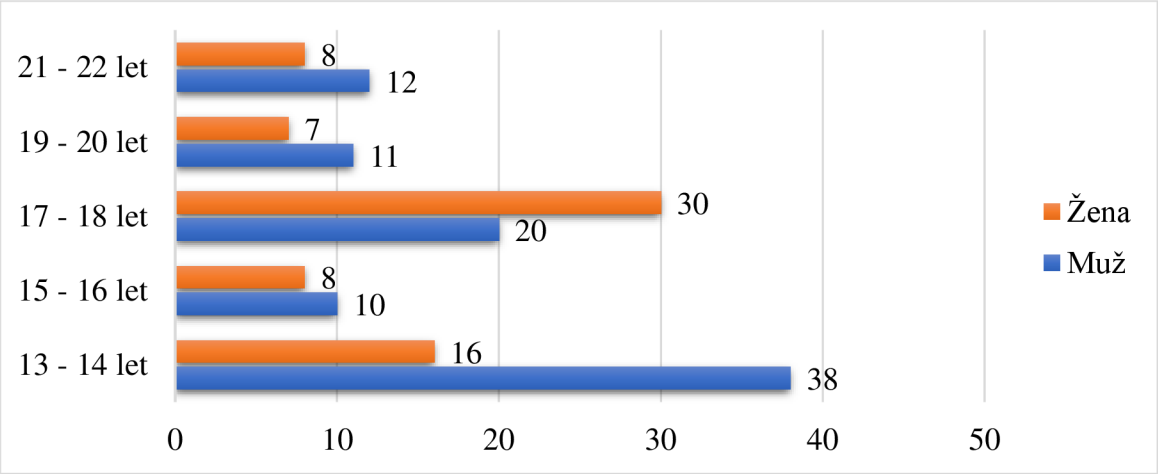

Zdroj: vlastní zpracování

Informačně bohatší náhled na respondenty nabízí složený graf zobrazující jak věkové kategorie, tak pohlaví respondentů. Z toho lze vidět, že nejvíce nerovnoměrné zastoupení jednotlivých pohlaví se nacházelo ve věkové skupině 13-14 let, kterou tvořili z více než 70 % chlapci, což znamená poměr 2,37 chlapců na jednu dívku. Všechny ostatní skupiny měly poměrné zastoupení chlapci / dívky opačné (bylo tam vždy více dívek než chlapců) a také vzájemný poměr byl méně výrazný.

Otázka č. 3: Jaký typ školy studujete?

Graf 4 Typ školy

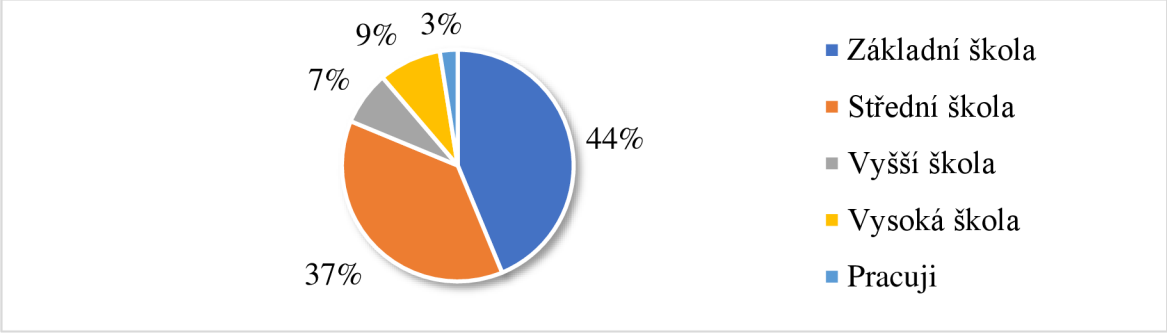

Zdroj: vlastní zpracování

Na otázku, jaký typ školy studujete, odpovědělo 44 % respondentů variantou Základní škola a 37 % respondentů odpovědí Střední škola. Zbývající typy škol (Vyšší a Vysoká škola) byly zastoupeny každá méně než 10 %. Je důležité zmínit, že čtyři respondenti uvedli do dotazníku, že již nestudují, ale pracují.

Otázka č. 4: Který ročník studujete?

Graf 5 Ročník studia

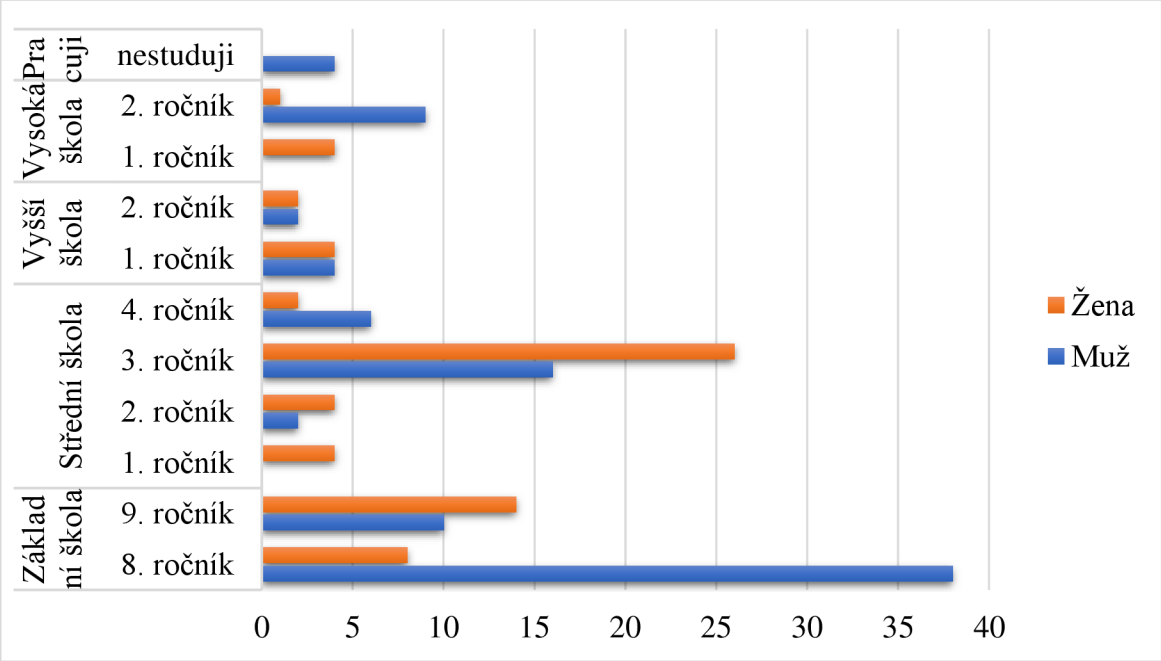

Zdroj: vlastní zpracování

Výše uvedený graf zobrazuje zařazení respondentů do jednotlivých ročníků a typů škol. Pro zajímavost vypovídací schopnost obsahuje graf rovněž rozlišení respondentů podle pohlaví. Při pohledu na graf lze konstatovat, že nejpočetněji je zastoupen 8. ročník

Základních škol (a to s velkou převahou chlapců) a následně pak 3. ročník Středních škol (a zde naopak s převahou dívek).

Otázka č. 5: V jakém kraji bydlíte?

Graf 6 Kraj

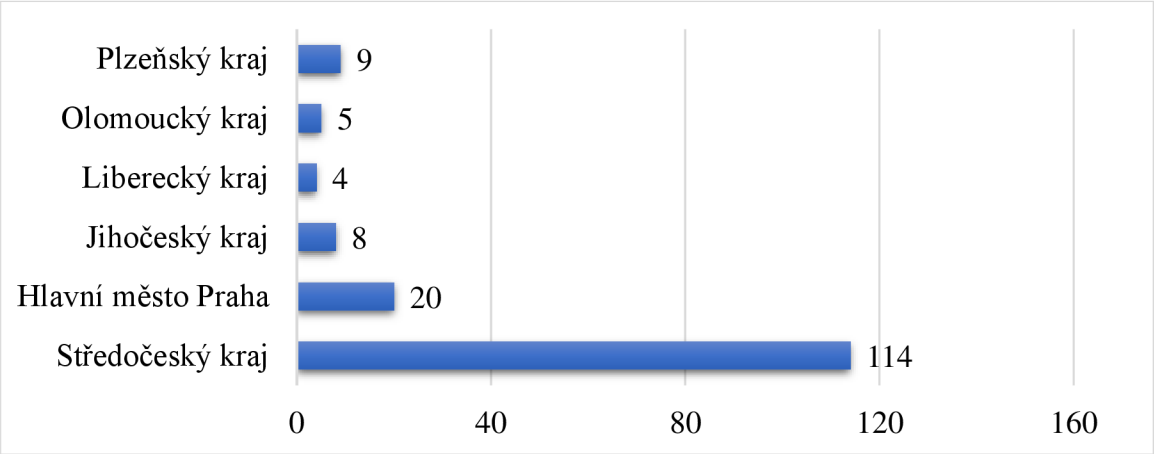

Zdroj: vlastní zpracování

Z rozložení respondentů do jednotlivých krajů ČR je vidět, že nejpočetněji je zastoupen Středočeský kraj, a to z více než 73 %. Ostatní kraje jsou zastoupeny znatelně méně a tato skutečnost je dána způsobem distribuce dotazníků. Ve Středočeském kraje byly rozdány dotazníky dětem ve školách jejich učiteli, zatímco respondenti mimo tento kraj byli kontaktováni v převážné většině přímo autorkou práce. Proto je jejich množství menší. Rovněž návratnost dotazníků v případě třídy je větší, neboť žáci pod dohledem pedagoga jsou více motivováni dotazník dokončit a odevzdat.

Otázka č. 6: Znáte někoho ze svého okolí, komu nadměrné zadlužení zkomplikovalo život?

Graf 7 Znalost zadluženého člověka

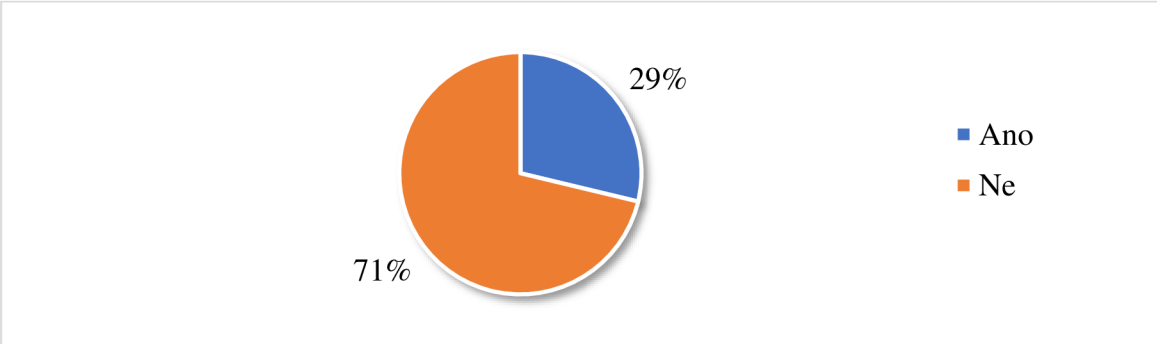

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 6 vyžadovala od respondentů se více zamyslet nad lidmi, které znají ze svého okolí. Na otázku, zda znají někoho, komu nadměrné zadlužení zkomplikovalo život, odpovědělo souhlasně celkem 46 respondentů, což je 29 % z celkového počtu. Zbývající část respondentů odpověděla „Ne“.

Z této otázky samozřejmě nelze usuzovat, jaké je skutečné poměrné zastoupení takových lidí (tedy těch, kteří se nadměrně zadlužili) v populaci. Lze však konstatovat, že necelá třetina respondentů někoho takového zná, a proto vidí v praxi, že nadměrné zadlužení často přivádí člověka do svízelné životní situace.

Je třeba zdůraznit, že nadměrné zadlužení je něco, čemu by správně vedená výuka a rozvíjení dovedností v oblasti finanční gramotnosti měly předcházet.

Znalost následků zadlužení jako vstupní parametr

Autorka práce předpokládá, že skutečnost, že respondent zná ve svém okolí někoho s negativními následky zadlužení, může mít vliv na jeho chování v oblasti financí. Zejména na otázku využívání úvěru, na zodpovědný přístup k hospodaření s penězi apod. Proto je tato otázka použita jako vstupní parametr v kontingenčních grafech u některých vybraných otázek.

Otázka č. 7: Odkud pramení Vaše znalosti o financích?

Graf 8 Znalosti o financích

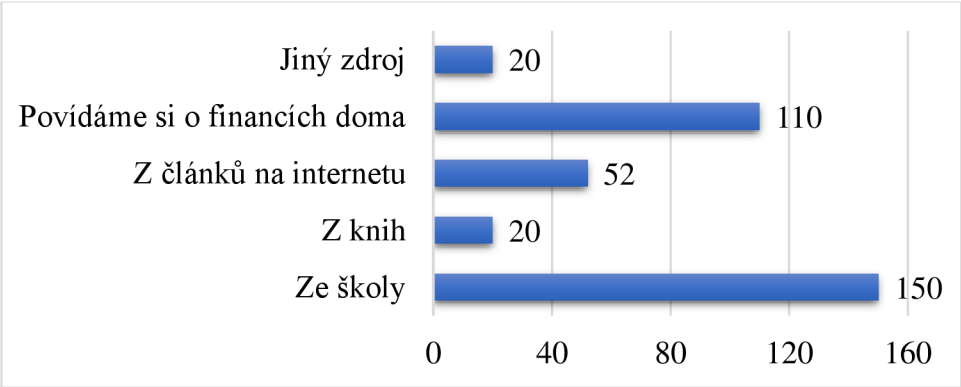

Zdroj: vlastní zpracování

Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout, a tedy vybrat několik odpovědí. Tu nejčastější „Ze školy“ zvolilo 150 respondentů, což však zároveň znamená, že 10 z nich si není vědomo, že by nabyli nějakých finančních znalostí ze své školní docházky. Další velmi častou odpovědí, kterou zvolilo 110 respondentů (což je přes 70 %) bylo „Povídáme si o financích doma“. Poměrně méně častou odpovědí bylo „studium článků z internetu“,

kterou zvolilo 52 respondentů. Poslední dvě volby, a to čtení knih anebo jiný zdroj zvolilo shodně 20 respondentů.

Otázka č. 8: Sestavoval/a jste někdy Rozpočet či Výkaz příjmů a výdajů?

Graf 9 Sestavení rozpočtu či výkazu příjmů a výdajů

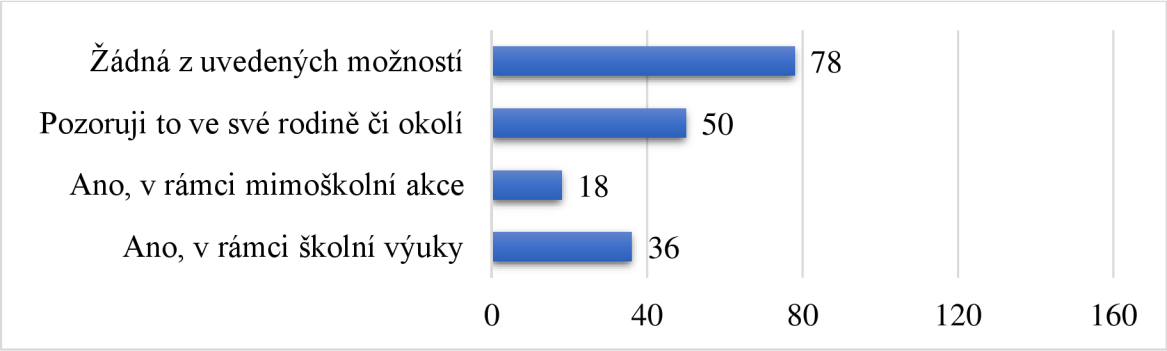

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka měla za cíl zjistit, zda se respondenti v nějaké formě setkali se sestavováním rozpočtu anebo výkazu příjmů a výdajů. Měli při tom rozlišit, zda to bylo v rámci školní či mimoškolní výuky či akce, anebo se s tím setkávají ve své rodině či v okolí. Bylo možné zároveň zaškrtnout více relevantních odpovědi.

Nejčastější odpovědí bylo (paradoxně) nezaškrtnutí ani jedné z uvedených možností. To znamená, že celkem 78 respondentů (což je cca 49 %) se s tímto finančním nástrojem v praktické podobě nesetkalo.

Druhá, zbývající část respondentů (52 %) vždy alespoň nějakou zkušenost měla, přičemž nejčastěji to bylo z domácího prostředí, méně pak ze školy a nejméně z mimoškolních akcí.

Praktická zkušenost s rozpočtem či výkazem jako vstupní parametr

Autorka práce se domnívá, že praktická zkušenost respondenta s rozpočtem či výkazem příjmů a výdajů může hrát důležitou roli v tom, jak respondent odpovídá na další otázky z oblasti finanční gramotnosti. Také předpokládá, že tato zkušenost má vliv na jeho chování, co se týká správy peněz atd. Proto je tento praktická zkušenost s rozpočtem použita jako vstupní parametr k bližší analýze výsledků některých dalších otázek.

Otázka č. 9: Uveďte zdroj(e) peněz, s nimiž následně můžete sami hospodařit:

Graf 10 Zdroj příjmu

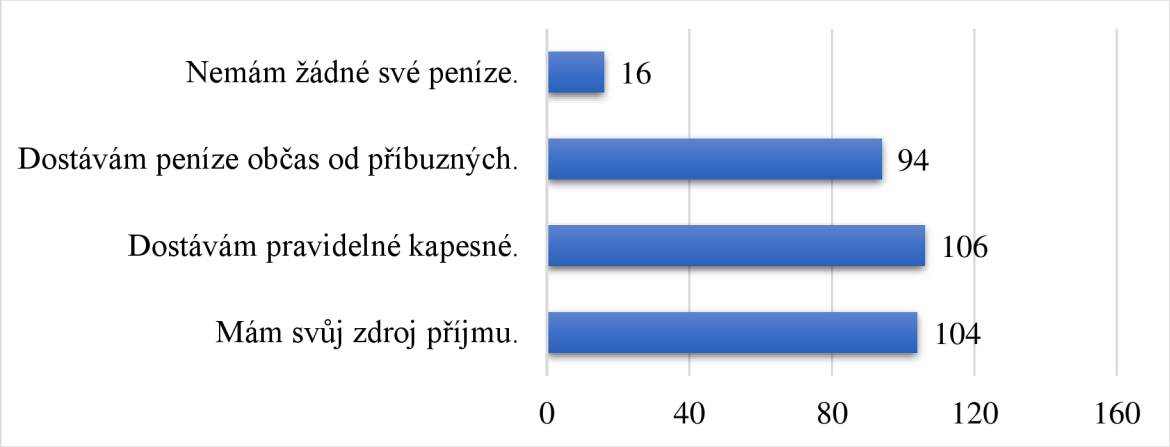

Zdroj: vlastní zpracování

V otázce zaměřené na zdroj příjmu vybírali respondenti ze čtyř možností, přičemž některé možnosti bylo možné kombinovat.

Ukázalo se, že pouze 16 respondentů z celkového počtu 160 (což je 10 %) nemá žádné své peníze, s nimiž by mohli nějakým způsobem nakládat. Zbylý počet respondentů vždy zaškrtl minimálně jeden z možných zdrojů příjmů. Z grafu lze vidět, že všechny tři varianty (občasné peníze od příbuzných, pravidelné kapesné i vlastní zdroj příjmu) měly velmi podobnou relativní četnost, a to v rozsahu 58 až 66 %.

Zdroj příjmů v závislosti na typu (stupni) školy

Následující graf zobrazuje, jak se odpovědi ohledně zdroje příjmu liší s ohledem na odpověď, jaký druh školy respondent navštěvuje anebo zda již pracuje (viz otázka č. 3).

Graf 11 Zdroj příjmu dle typu školy

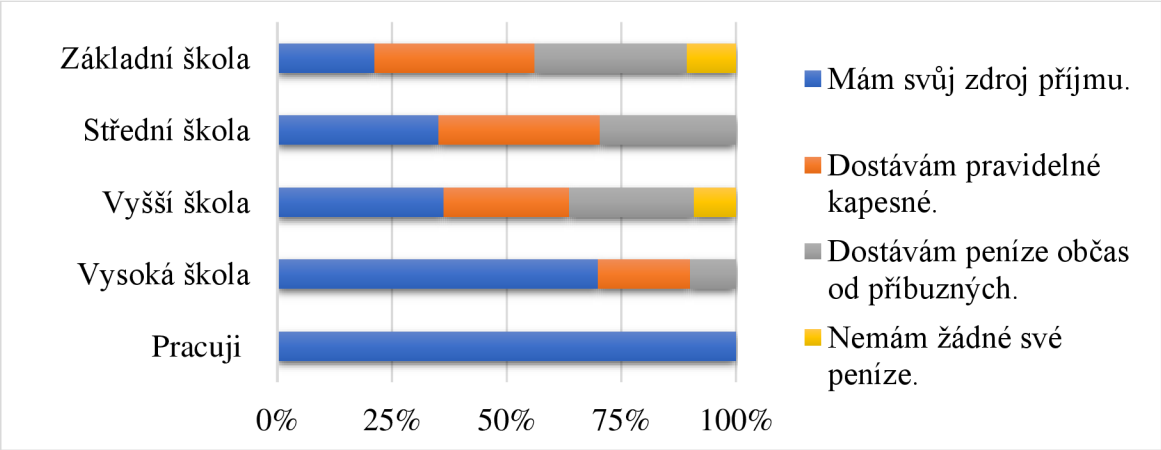

Zdroj: vlastní zpracování

Po zhlédnutí grafu lze konstatovat následující: U žáků základních škol tvoří největší část jejich příjmu peníze od rodiny, tj pravidelné kapesné plus občasné částky od příbuzných. Čím vyšší stupeň školy, tím byla respondenty uváděna vyšší četnost vlastního příjmu, a naopak klesá příjem peněz od rodiny. U pracujících pak vlastní zdroje tvořily již 100 % všech jejich příjmů.

Rozdíly ve skladbě příjmů jednotlivých stupňů škol dle autorky logické a odpovídají postupnému osamostatňování se respondentů, a s tím související potřebě nakládat dle svých potřeb se svými finančními prostředky, z čehož plyne i potřeba mít nad zdroji svých příjmů kontrolu a nespoléhat se na cizí zdroje.

Otázka č. 10: Vyberte, co náleží mezi tzv. hotovostní peníze:

Graf 12 Hotovostní peníze

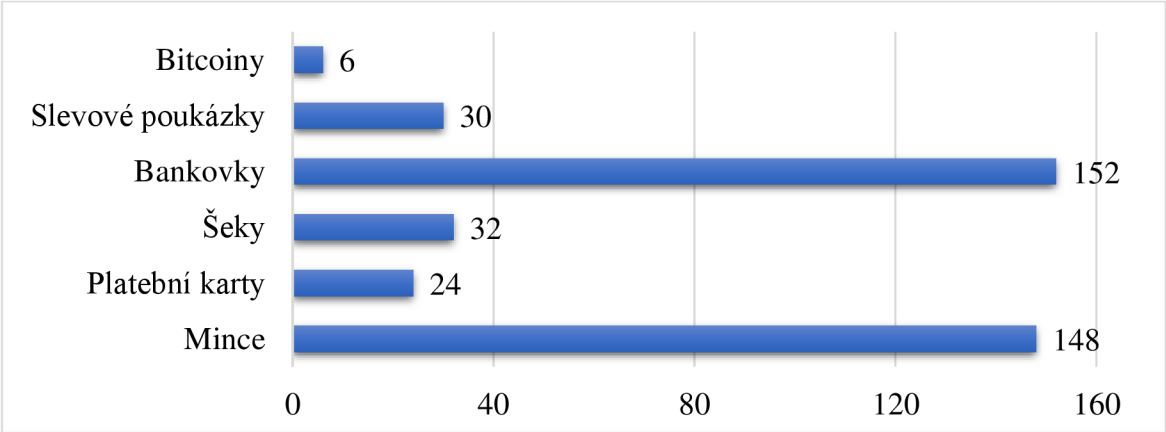

Zdroj: vlastní zpracování

Touto otázkou začíná mapování vlastních znalostí respondentů z oblasti finanční gramotnosti. Respondenti zde mohli zaškrtnout 0 až 6 odpovědí.

Nejčastější zvolenou odpovědí byly bankovky (95 %) a také mince (92,5 %). Ostatní odpovědi byly řádově méně časté (pod 20 %).

Správnost odpovědi na otázku č. 10 celkově

S ohledem na to, že pouze dvě z nabízených možností odpovědí jsou správné (bankovky a mince), nabízí se spočítat, kolik je takových respondentů, kteří vybrali právě a jen tyto dvě volby a takových, kteří vybrali kombinaci správných i špatných odpovědí.

V následujícím grafu je vidět, že úplně správně odpovědělo 61 %, částečně správně 36 a jen špatné odpovědi vybralo 3 % respondentů.

Graf 13 Správnost určení Hotovostních peněz

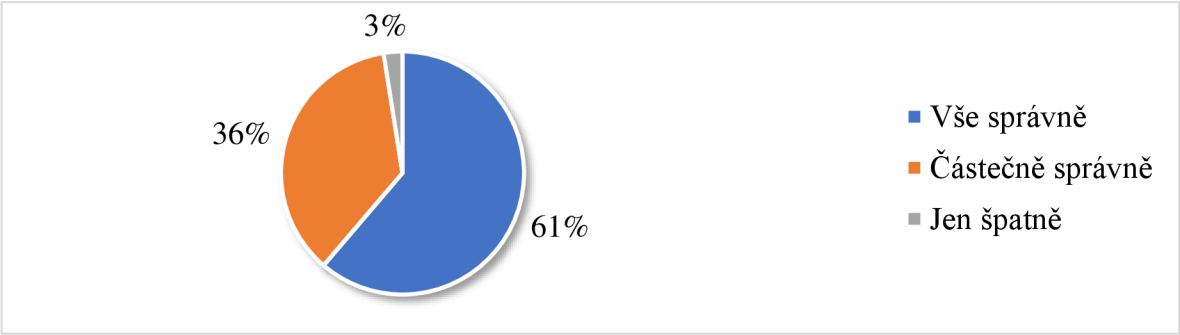

Zdroj: vlastní zpracování

Správnost odpovědi na otázku č. 10 s ohledem na věkovou kategorii

Následující graf zobrazuje, jak se správnost odpovědi na otázku mění s ohledem na věkovou kategorii, do níž respondent spadá (viz odpověď u otázky č. 2).

Graf 14 Správnost odpovědí dle věku

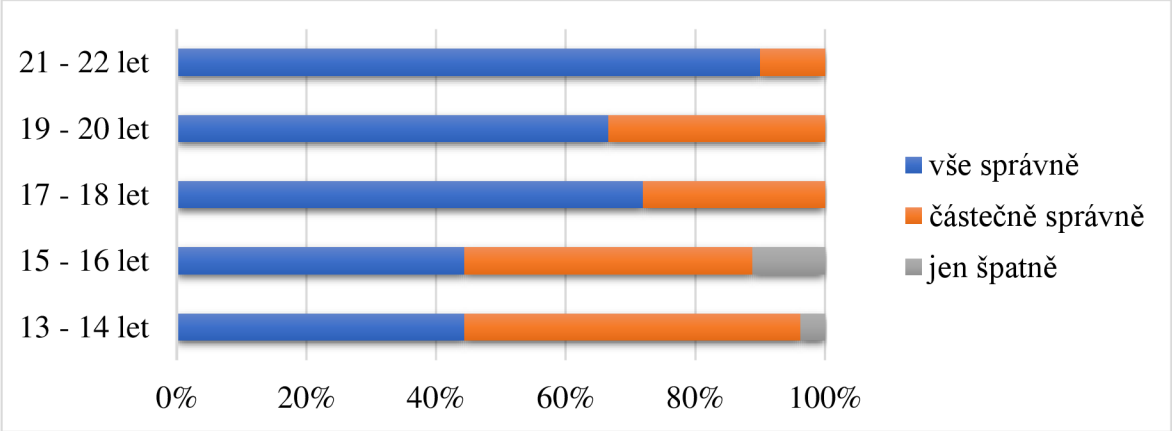

Zdroj: vlastní zpracování

Lze konstatovat, že s rostoucím věkem roste podíl těch, kteří odpověděli správně na úkor zbývajících dvou skupin.

Také lze vyčíst, že od věku 17 let není ani jeden respondent, který by označil pouze špatné odpovědi, a přitom ani jednu správnou.

Otázka č. 11: Jaké peníze se užívají při tzv. barterové směně?

Graf 15 Barter směna

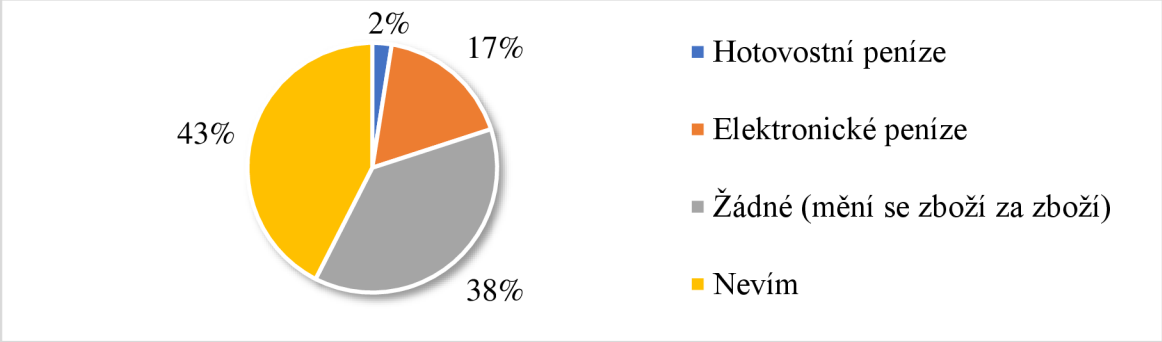

Zdroj: vlastní zpracování

Další z teoretických otázek z oblasti peněžní gramotnosti byla zacílena na barter směnu. Bylo možné vybrat jen jednu odpověď.

Největší část respondentů (43 %) uvedla, že na tuto otázku odpověď nezná. Jen o 5 % méně četná skupina respondentů pak odpověděla správnou variantou. Zbylé dvě (obojí nesprávné) odpovědi zvolilo dohromady 19 % respondentů, což je přesně poloviční množství oproti těm, kteří odpověděli správně.

Odpověď na otázku č. 11 s ohledem na pohlaví respondenta

Následující graf zobrazuje, jak se odpovědi na otázku barter směny liší s ohledem na pohlaví respondenta (viz otázka č. 1).

Graf 16 Definice barter směny s ohledem na pohlaví

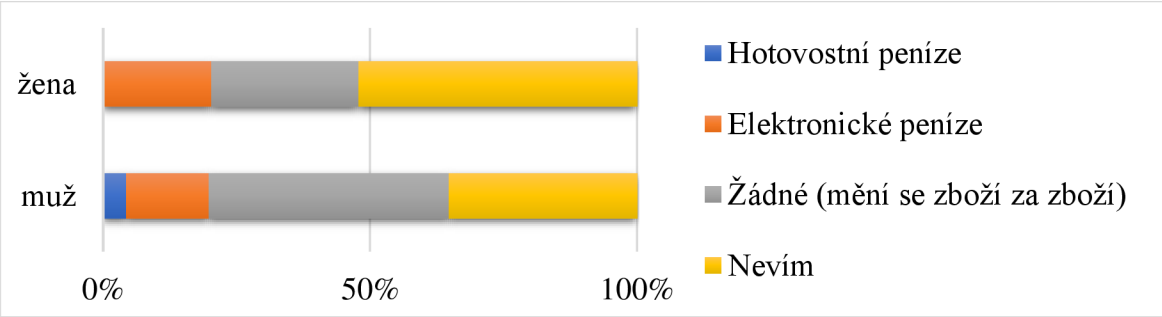

Zdroj: vlastní zpracování

Lze konstatovat, že správná odpověď byla u mužů /chlapců znatelně četnější (cca o 50 %) než u žen /dívek, a to na úkor odpovědi „nevím“.

Otázka č. 12: Která karta umožňuje platit penězi, které má majitel na svém běžném účtu?

Graf 17 Karta z běžného účtu

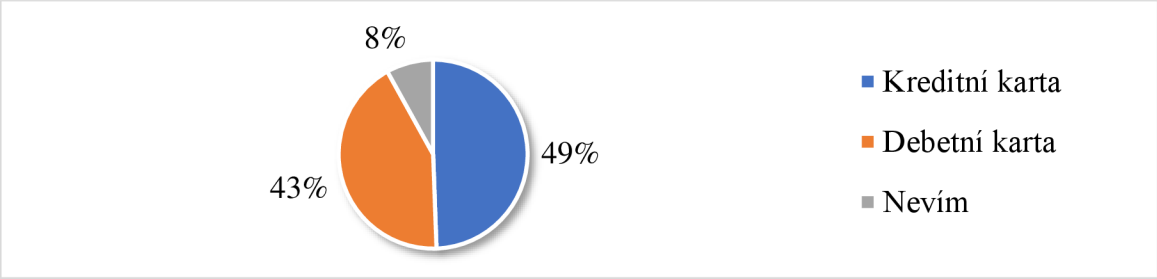

Zdroj: vlastní zpracování

Tato teoretická otázka prověřila, zda se respondenti orientují v jednotlivých druzích platebních karet. Na otázku, která z platebních karet umožňuje čerpat peníze, které má majitel na svém účtu, odpovědělo správně jen 43 % dotazovaných. Špatnou odpověď pak zvolilo ještě o 6 % více dotazovaných a asi 8 % uvedlo, že neví.

Odpověď na otázku č. 12 s ohledem na pohlaví respondenta

Při rozlišení odpovědí s ohledem na pohlaví respondenta lze vidět (viz graf 18), že u chlapců byla četnost správné odpovědí (51 %) cca o polovinu větší než u dívek (33 %) a to na úkor nesprávné odpovědi.

Graf 18 Karta z běžného účtu s ohledem na pohlaví

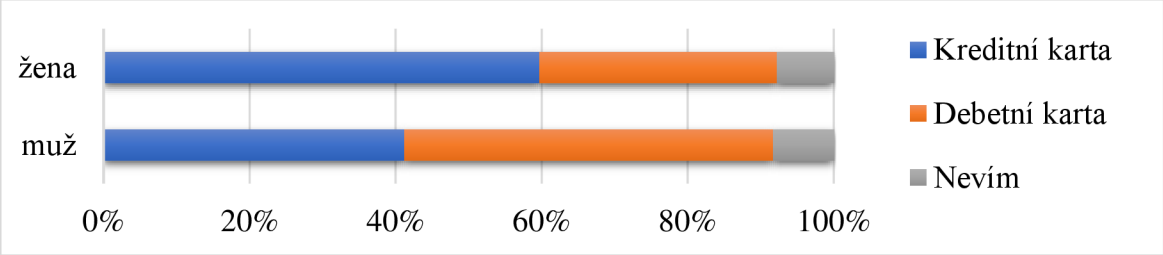

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 13: Která karta při placení zakládá úvěr, který je třeba následně splatit?

Graf 19 Karta zakládající úvěr

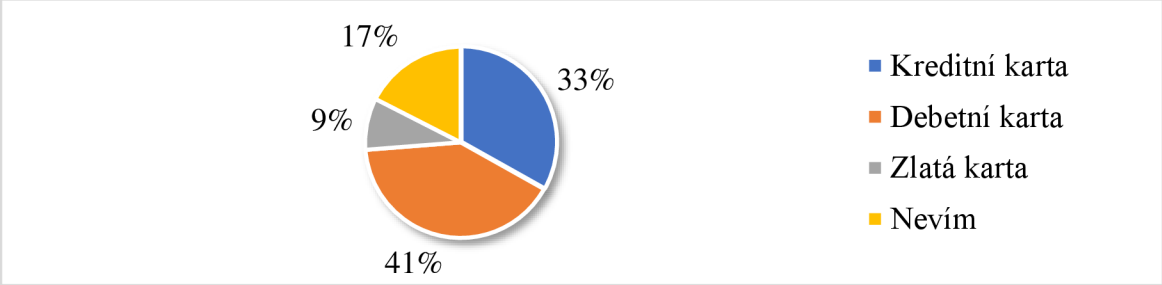

Zdroj: vlastní zpracování

Podobně jako otázka předchozí, i tato je z oblasti znalosti platebních karet, tentokráte je však zacílena na druh karty zakládající úvěr. Zde správnou odpověď uvedlo dokonce ještě menší procento respondentů (33 %). Nesprávnou odpověď zvolilo celkově 67 % respondentů a 9 % uvedlo, že odpověď neví.

Odpověď na otázku č. 13 s ohledem na pohlaví respondenta

Následující graf zobrazuje, jak se odpovědi liší s ohledem na pohlaví respondenta.

Graf 20 Karta zakládající úvěr s ohledem na pohlaví

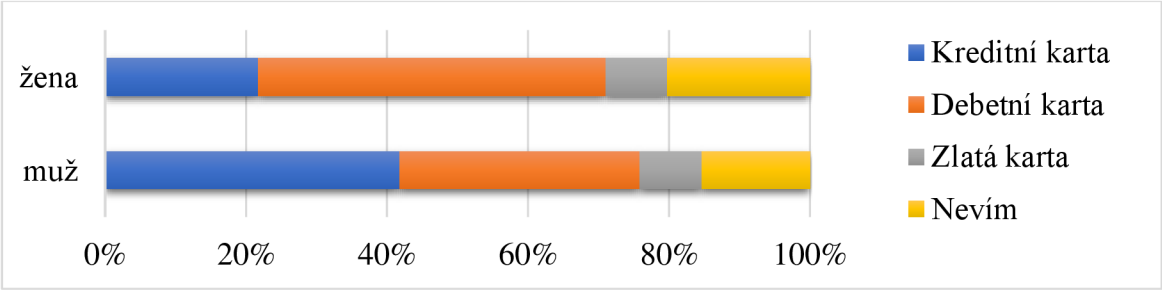

Zdroj: vlastní zpracování

Při rozlišení odpovědi dle typu pohlaví lze konstatovat stejný závěr, jako u předchozí otázky. A totiž, že u mužů je relativní četnost správných odpovědí (42 %) vyšší než u zástupců ženského pohlaví (22 %).

Otázka č. 14: Jaká situace podle Vás hrozí v případě ztráty platební karty:

Graf 21 Ztráta karty

Zdroj: vlastní zpracování

Co se týká možných následků při ztrátě platební karty, průzkum ukázal, že znalost správné varianty je velmi dobrá. Téměř 80 % dotazovaných odpovědělo, že kartu lze zneužít jen do okamžiku její blokace majitelem. Ostatní varianty odpovědí byly zastoupeny každá méně než 8 %.

Odpovědi ohledně ztráty karty s ohledem na pohlaví respondenta

Následující graf zobrazuje, jak se četnosti odpovědí na otázku hypotetické ztráty karty a jejího následného rizika liší s ohledem na pohlaví respondenta (viz otázka č. 1).

Lze si například všimnout, že, odpověď, že kartu zneužít nelze, protože je chráněna PIN číslem, vybírali pouze zástupci mužského pohlaví.

Graf 22 Ztráta karty dle pohlaví

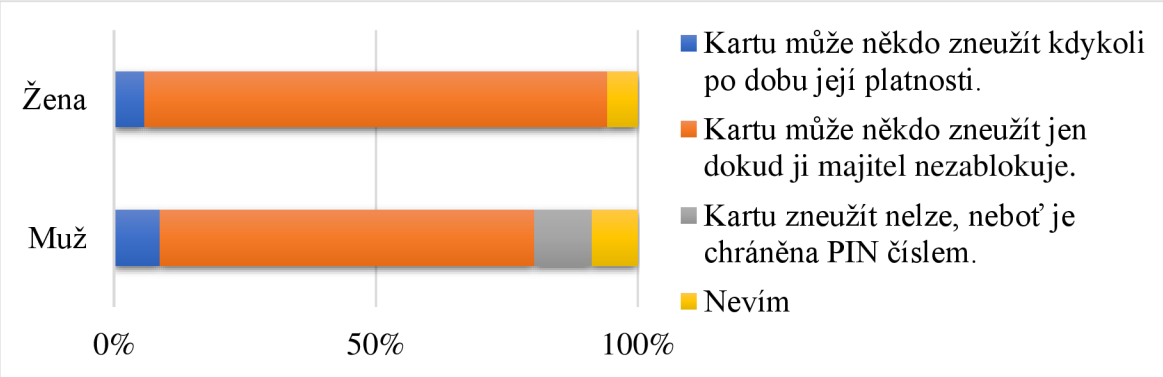

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 15: Inflace znamená:

Graf 23 Inflace

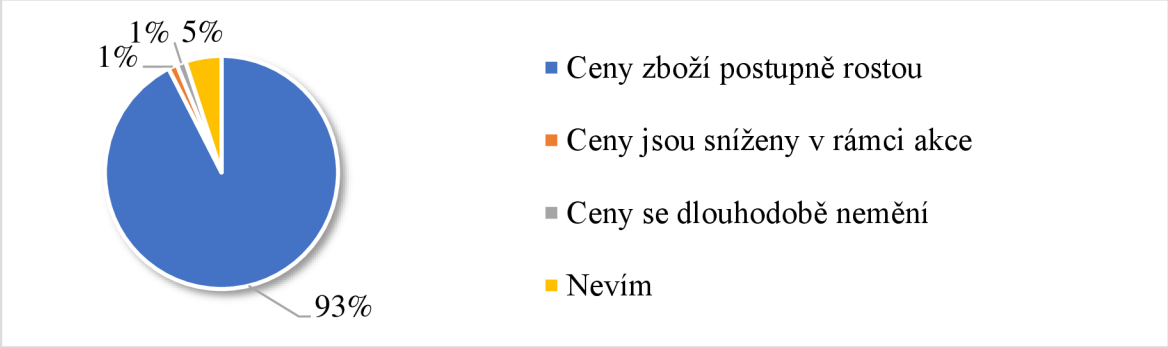

Zdroj: vlastní zpracování

U otázky na téma inflace, byla zjištěna opět velmi dobrá úspěšnost správných odpovědí. Zde dokonce přes 93 % respondentů odpovědělo správně.

Otázka č. 16: Jaký je význam zkratky RPSN v souvislosti s úvěry?

Graf 24 RPSN

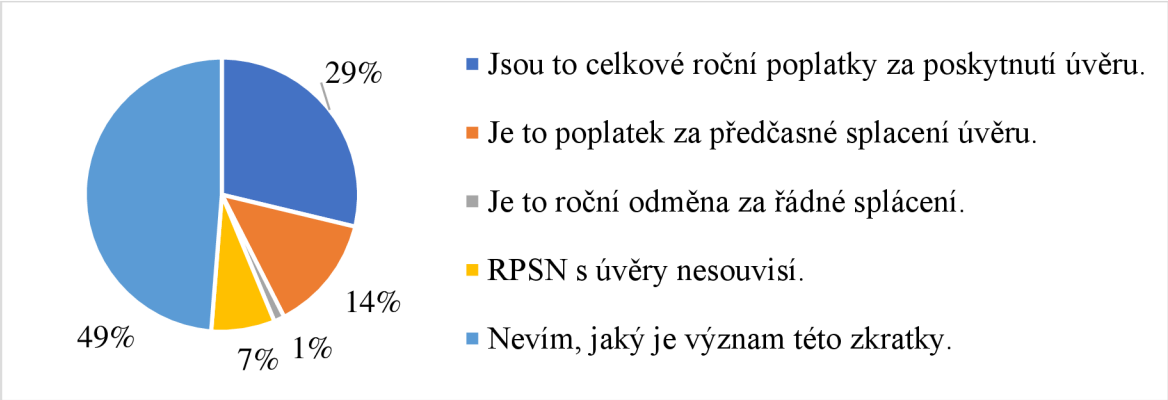

Zdroj: vlastní zpracování

Na otázku, co znamená zkratka RPSN, odpovědělo správně 29 % dotazovaných a špatně celkem 22 %. Zbývající část, což je téměř polovina všech respondentů, uvedla, že neví, co daná zkratka znamená a jaký je její význam.

Autorka práce považuje znalost významu této zkratky jako podstatnou pro správné posouzení výhodnosti úvěrových produktů. Její znalost by tedy měla snížit riziko uzavření nevýhodného úvěru, který by mohl následně zbytečně zatížit rozpočet daného člověka. Z tohoto důvodu, je složení odpovědi dále analyzováno.

Porozumění zkratce RPSN s ohledem na pohlaví respondenta

Následující graf zobrazuje, jak se správnost odpovědi na otázku RPSN liší s ohledem na pohlaví respondenta (viz otázka č. 1).

Graf 25 Správnost definice RPSN dle pohlaví

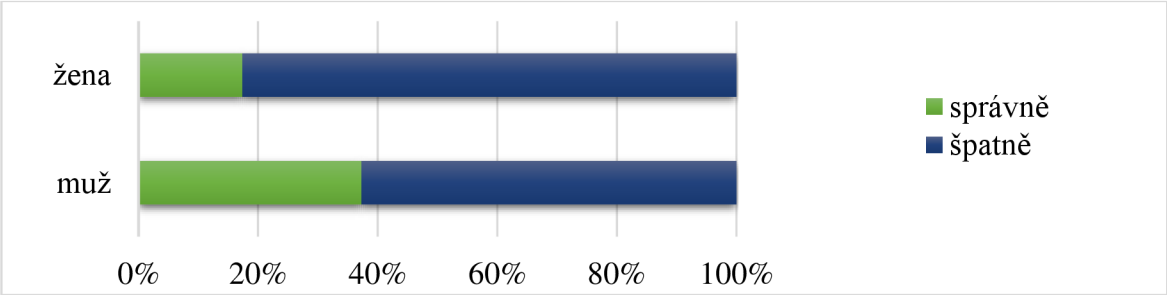

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu lze vyčíst, že muži měli více než dvojnásobnou četnost správné odpovědi (37 %) než ženy (17 %).

Početní řešení hypotézy o nezávislosti mezi pohlavím a porozuměním RPSN je následně řešeno v kapitole testování hypotéz

Otázka č. 17: V jakých jednotkách se uvádí úrok a úroková sazba?

Graf 26 Úrok a úroková sazba

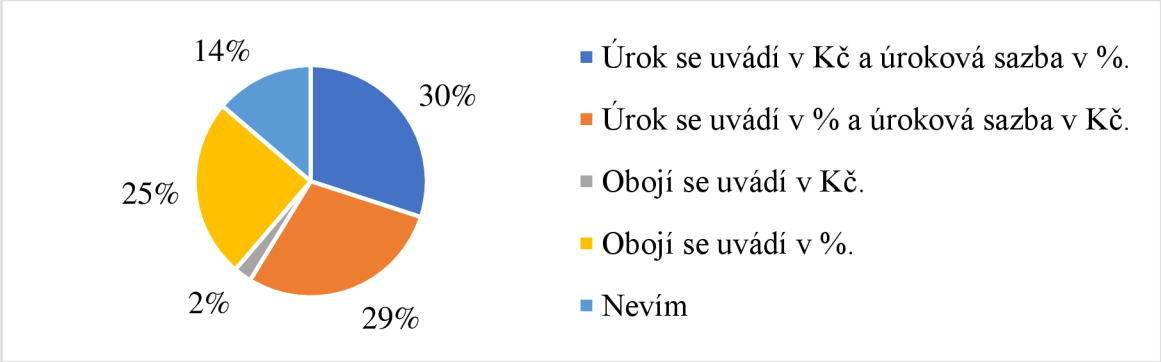

Zdroj: vlastní zpracování

Na tuto otázku odpovědělo správně 30 % respondentů. Dalších 14 % uvedlo, že neví, jak to je správně. Zbývajících 56 % neuvedli, že neví, ale zvolili nesprávnou odpověď.

Otázka č. 18: Popište vlastními slovy pojem Rozpočet:

Otázka na význam pojmu Rozpočet byla vypisovací. To znamená, že respondenti neměli dopředu stanovené odpovědi, z nichž by vybírali. Navzdory předpokladu, že bude obtížné vyhodnotit a roztřídit jejich odpovědi, se ukázalo, že tomu tak nebylo.

Jejich odpovědi bylo možné roztřídit do čtyř základních podob odpovědi a poměrné zastoupení v rámci celku ukazuje následující graf:

Graf 27 Definice rozpočtu

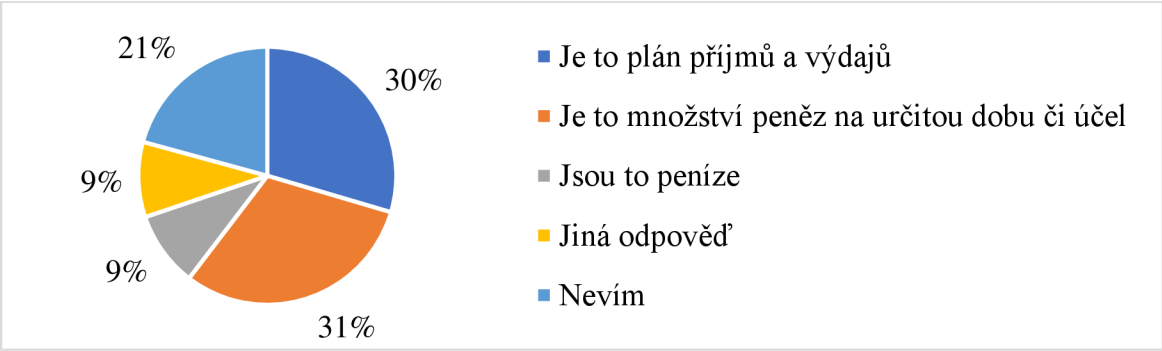

Zdroj: vlastní zpracování

Odpověď, která se nejvíce blížila správné definici, tj, že jde o plán příjmů a výdajů, uvedlo 30 % respondentů. Další, stejně početná část uváděla, že se jedná o množství peněz na určitou dobu či účel. Odpověď zní na první pohled podobně, přesto je zde rozdíl, neboť rozpočet není výše finanční částky, ale její rozvržení. Jinou podobu odpovědi pak uvádělo dalších 18 % a zbývajících 21 % přiznávalo, že pojem rozpočet vysvětlit neumí.

Definice rozpočtu s ohledem na praktickou zkušenost s rozpočtem

Následující graf zobrazuje, jak jednotlivé definice rozpočtu liší s ohledem na skutečnost, že respondent se již prakticky s rozpočtem setkal (viz otázka č. 8).

Graf 28 Definice rozpočtu dle praktické zkušenosti s ním

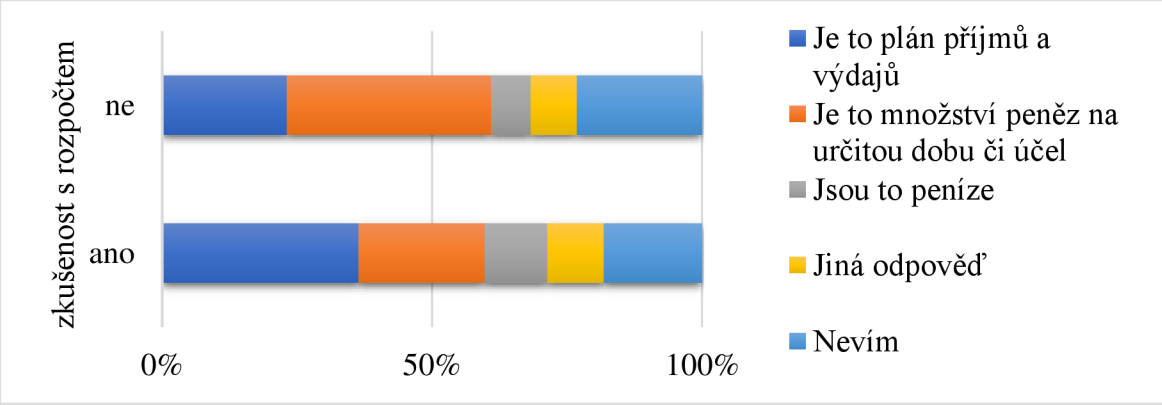

Zdroj: vlastní zpracování

Při pohledu na graf je vidět rozdíl u četností prvních dvou typů odpovědí. U respondentů, kteří uvedli, že mají s rozpočtem určitou, byť i ojedinělou praktickou zkušenost, je četnost správné definice rozpočtu asi o polovinu větší než u respondentů,

kteří se s rozpočtem prakticky nesetkali. Hypotéza o vlivu zkušenosti s rozpočtem na definici rozpočtu je početně řešena v kapitole testování hypotéz.

Otázka č. 19: Popište vlastními slovy pojem Výkaz příjmů a výdajů:

Také otázka na vysvětlení pojmu Výkazu příjmu a výdajů byla vypisovací. Zde se však, na rozdíl od otázky předchozí, výrazně opakoval jen jeden druh odpovědi a zbylý počet bylo možné zahrnout pod kategorii „Jiná odpověď“. Poměrné zastoupení odpovědí ukazuje následující graf:

Graf 29 Definice výkazu příjmů a výdajů

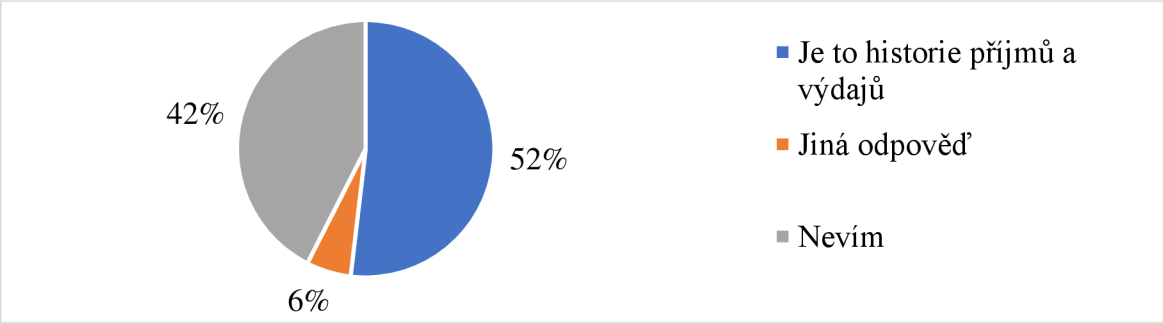

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je vidět, správou odpověď že se jedná o historii či přehled skutečných příjmů a výdajů, uvedlo celých 52 % respondentů. Jinou podobu odpovědi uvádělo pouze 6 % a překvapivě velká část dotazovaných (celých 42 %) uváděla, že význam tohoto pojmu nezná. Varianta odpovědi, která by byla podobná té z předchozí otázky, tj, že se jedná o výši peněžní částky, zde od respondentů nezazněla.

Definice výkazu příjmu a výdajů s ohledem zkušenost respondenta s výkazem

Opět, analogicky jako u předchozí otázky, i zde bylo provedeno porovnání odpovědí respondentů s ohledem na jejich praktickou zkušenost s rozpočtem či výkazem. Jak však ukazuje následující graf, překvapivě ti respondenti, kteří zkušenost s rozpočtem nebo výkazem neměli, uváděli o poznání častěji správnou odpověď než respondenti, kteří zkušenost měli, a to na úkor odpovědi „Nevím“.

Hypotéza o vlivu zkušenosti s rozpočtem na definici výkazu příjmů a výdajů je početně řešena v kapitole testování hypotéz.

Graf 30 Definice výkazu dle praktické zkušenosti s rozpočtem

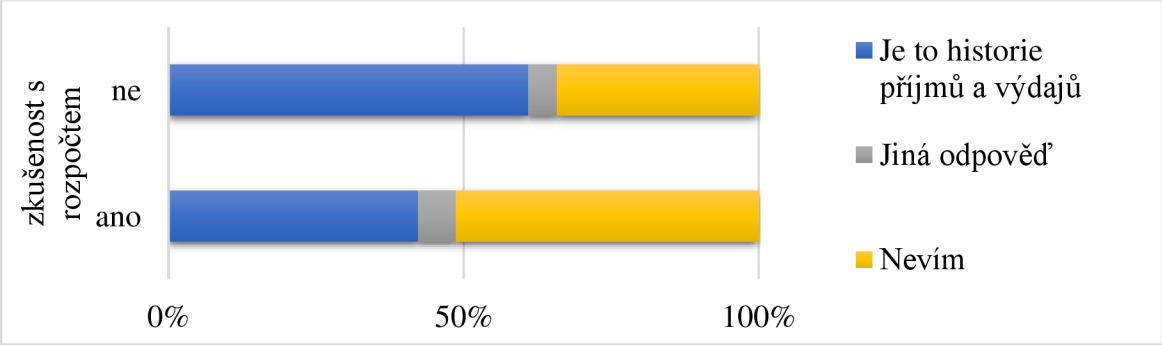

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 20: Zaškrtněte položky, které se řadí mezi výdaje:

Graf 31 Co jsou výdaje

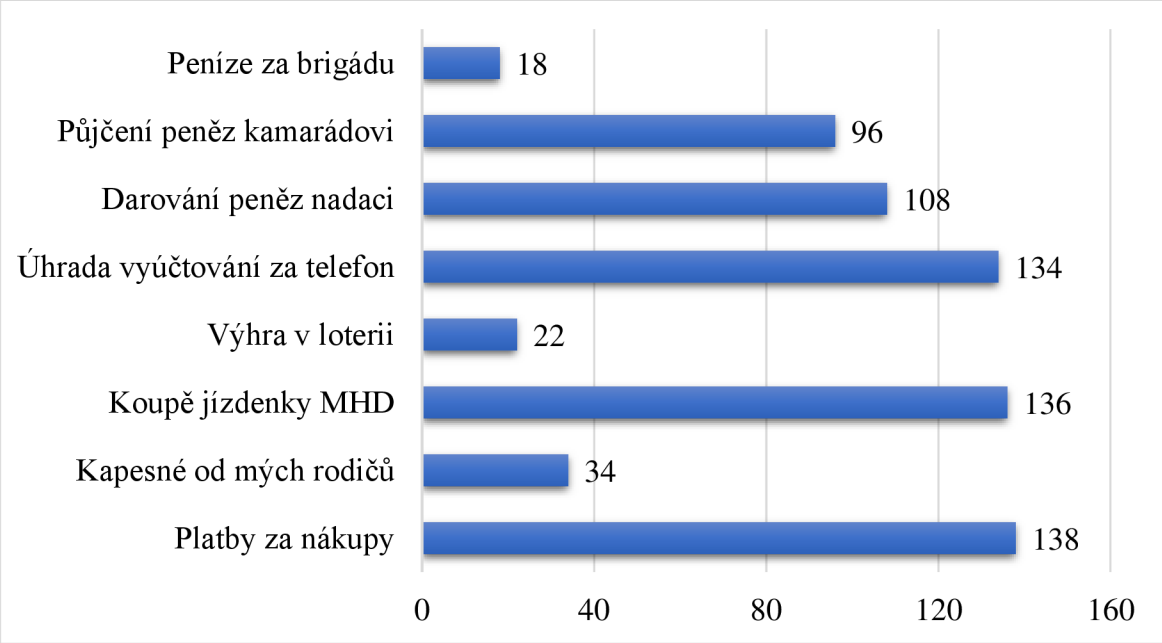

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka měla za cíl rozpoznat, jak dobře respondenti rozumí pojmu výdaj. K tomu účelu bylo vybráno několik finančních transakcí, s nimiž se mohli respondenti ve svém životě setkat a cílem bylo zaškrtnout ty, které jsou pro ně výdajem. S jakou absolutní četností byly jednotlivé odpovědi vybírány, je vidět na výše uvedeném grafu. Lze zřetelně vidět, že jsou zde odpovědi, které mají vysokou četnost a pak odpovědi, které ji mají naopak nízkou a při bližším prozkoumání lze konstatovat, že odpovědi s vysokou četností jsou ty správné a naopak.

Správnost určení výdajů celkově

Protože předchozí graf znázorňuje jen počet označení jednotlivých variant, nelze z něj vyčíst, jaké množství respondentů vybralo právě všechny správné odpovědi a žádné špatné. Takové vyhodnocení je znázorněno na následujícím grafu, z něhož lze vyčíst, že zcela správně odpovídalo 43 % respondentů, částečně správně 51 % a pouze špatné odpovědi zaškrtlo 6 %.

Graf 32 Správnost určení výdajů

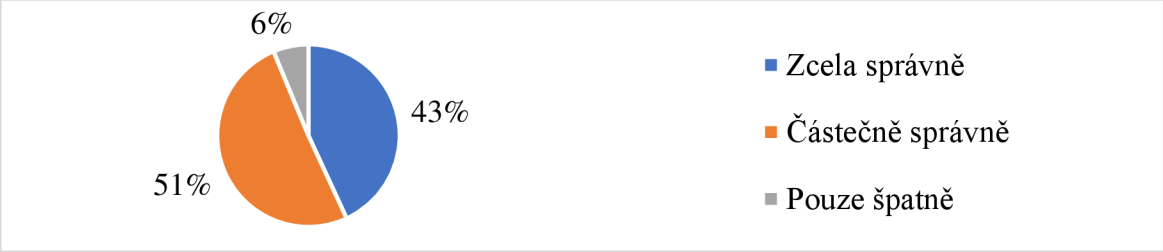

Zdroj: vlastní zpracování

Správnost určení výdajů s ohledem na pohlaví respondenta

Z dalšího grafu, kde je zohledněn i vliv jednotlivých pohlaví, lze vidět, že poměr zcela správných a částečně správných odpovědí je u obou pohlaví téměř identický. Co je však zajímavé, že pouze špatné odpovědi se nacházely jen u zástupců mužského pohlaví.

Graf 33 Správnost určení výdajů s ohledem na pohlaví

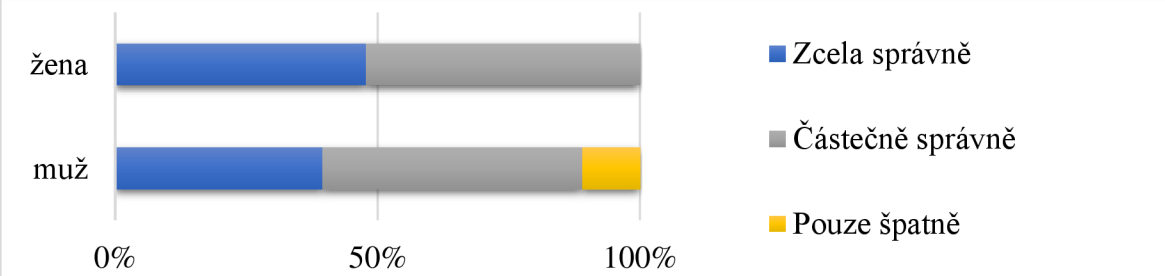

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 21: Co je označováno jako tzv. finanční rezerva?

Graf 34 Finanční rezerva

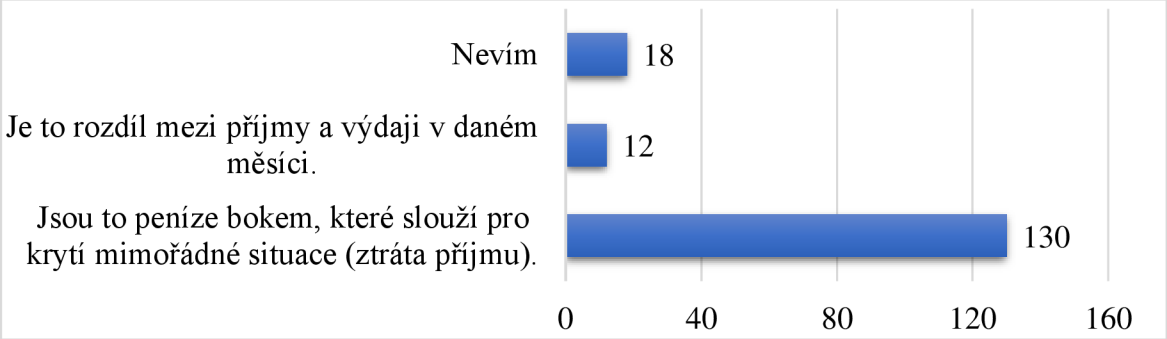

Zdroj: vlastní zpracování

Na otázku, co znamená pojem finanční rezerva bylo odpovídáno v drtivé většině správně (130 respondentů, což je přes 81 %). Pouze 12 respondentů ze 160 zvolilo špatnou odpověď a 18 uvedlo, že pojem neznají.

Otázka č. 22: Je potřeba mít peníze bokem ke krytí mimořádných situací?

Graf 35 Potřeba peněz bokem

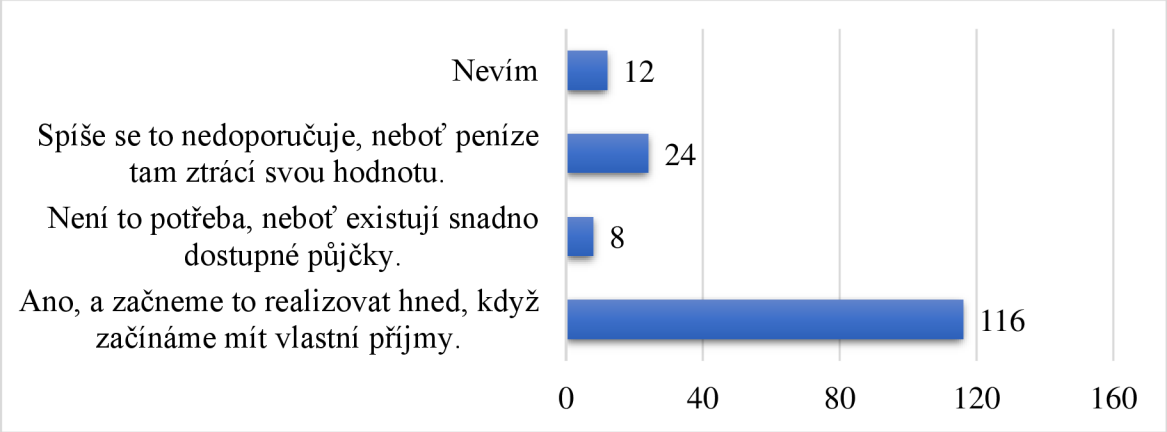

Zdroj: vlastní zpracování

V otázce důležitosti finanční rezervy bylo opět převážná část odpovědí správná, zvolilo ji 116 respondentů (72,5 %). To značí, že většina dotazovaných přistupuje zodpovědně k hospodaření se svými penězi. Oproti tomu 24 respondentů (15 %) potřebu či důležitost rezervy nevidí, není zde však zjišťováno, jak by případnou situaci nárazové potřeby peněz řešili. Dalších 8 (5 %) rovněž důležitost rezervy popírá, a to s odůvodněním, že by v případě potřeby hledali řešení v podobě půjčky. Zbývajících 12 (7,5 %) respondentů nemá na tuto otázku jasný názor a zvolilo odpověď „nevím“.

Otázka č. 23: Jaký máte přehled o veškerých Vašich penězích (v hotovosti či bance)?

Graf 36 Přehled o penězích

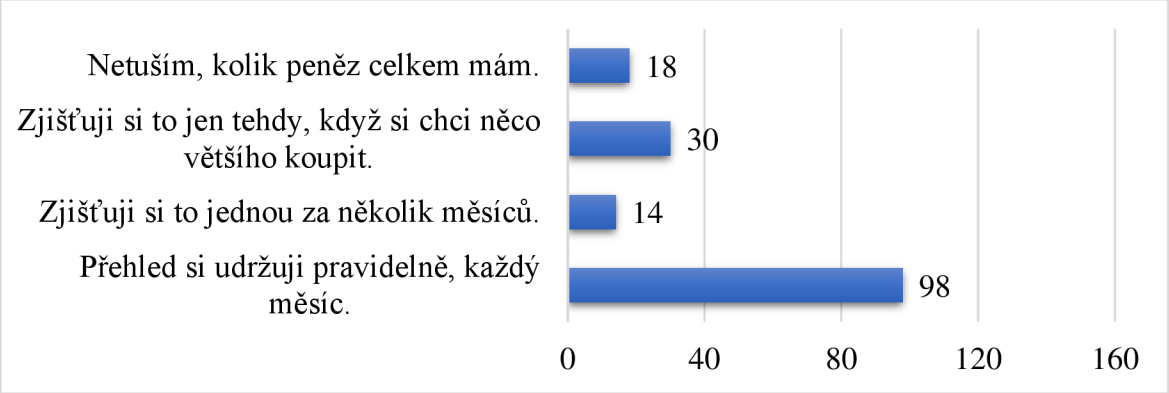

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka je první ze skupiny otázek směrovaných do oblasti praktických návyků či dovedností respondentů, zejména z oblasti hospodaření s penězi a postoje k půjčkám.

Jako první je dotaz, jak často a v jakých situacích si respondenti aktualizují přehled o všech svých financích, ať už se jedná o hotovost či peníze uložené v bankách.

Zde 98 respondentů (přes 61 %) uvedlo, že si přehled udržují pravidelně, na měsíční bázi, což je známkou zodpovědného přístupu ke svým financím. O poznání méně, konkrétně 19 % zjišťuje svůj stav jen když potřebují, tj. v případě většího plánovaného výdaje. Nepříliš početná skupina respondentů (9 %) si pak stav peněz zjišťuje v několikaměsíčních intervalech a poslední skupina (11 %) neví, kolik peněz celkem má.

Otázka č. 24: Jak jste nakládali s penězi, které jste měli na určité období?

Graf 37 Vycházení s penězi

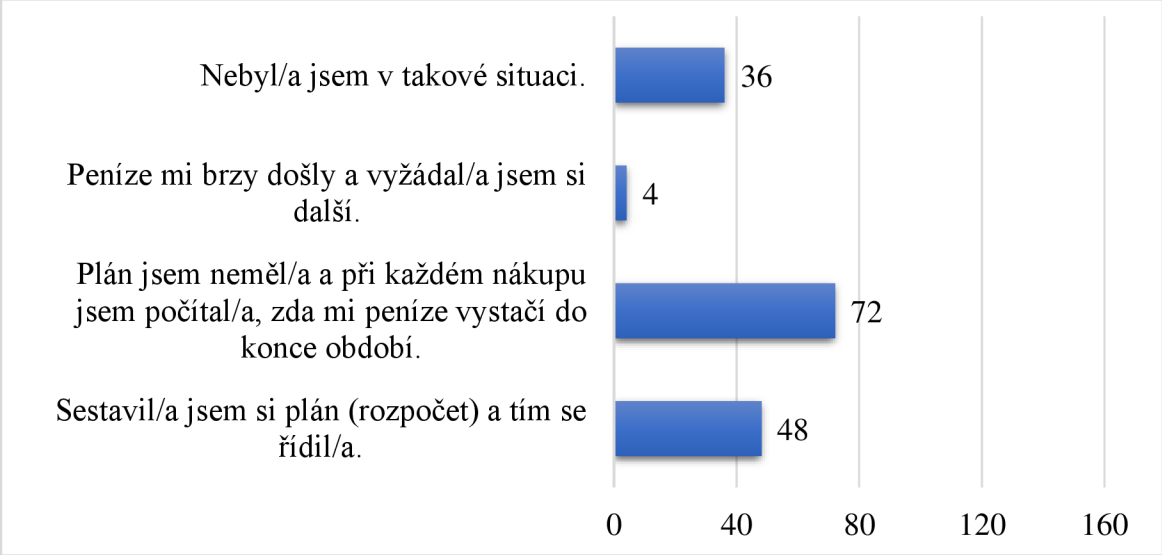

Zdroj: vlastní zpracování

Cílem této otázky bylo zmapovat chování respondentů v situaci, kdy mají na určité období dané množství peněz. Dá se na to dívat také jako na reálné prověření toho, zda a jak respondenti své nabyté znalosti opravdu v praxi užívají či aplikují.

Při pohledu na graf je vidět, že 36 respondentů ze 160 ještě v takové situaci, v níž by si museli s určitou částkou peněz vystačit po určité období, nikdy nebyli. Odpovědi zbývajících respondentů, tj, pouze těch, kteří situaci již zažili, znázorňuje následující graf.

Graf 38 Vycházení s penězi – u těch, kteří situaci zažili

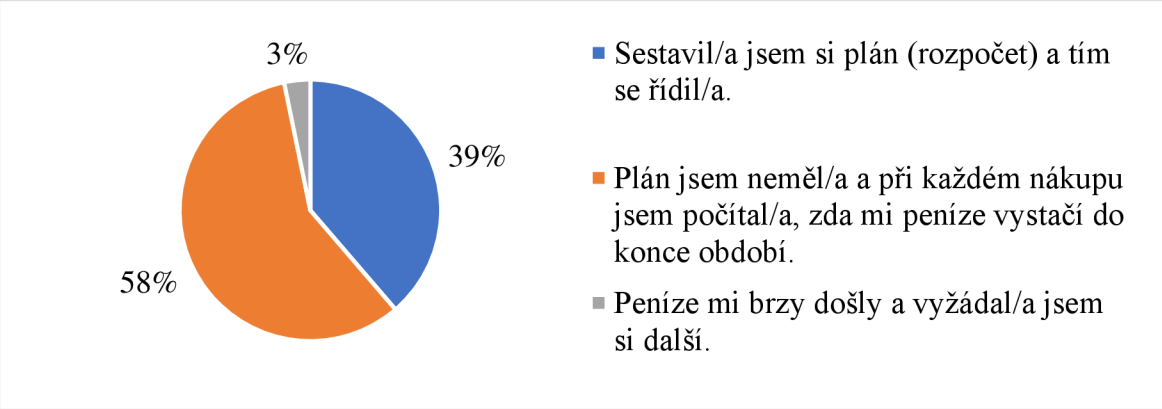

Zdroj: vlastní zpracování

Je vidět, že celkového počtu 124 dotazovaných, kteří popisovanou situaci zažili, si plán sestavilo a dále se jím řídilo jen 39 %. O poznání početnější (58 %) však byla skupina takových, kteří plán neměli, což jim při každém nákupu způsobovalo komplikace.

Jen 3 % respondentů přiznávají, že jim v takové situaci peníze dokonce došly a zažádali si o další.

Autorka práce vnímá výše uvedené varianty chování v dané situaci jako důležitý ukazatel toho, jak se v reálné praxi respondenti vypořádávají s hospodařením s financemi a jak se jim tedy daří udržovat vyrovnaný rozpočet a tím aktivně předcházet situaci zadlužení. Proto je v následujících odstavcích zkoumán vliv různých vstupních parametrů na tyto modely chování. Konkrétně je postupně zohledněn vliv pohlaví, vliv existence vlastních příjmů a také vliv praktické zkušenosti s rozpočtem.

Vycházení s penězi s ohledem na zkušenost respondenta s rozpočtem či výkazem

Níže uvedený Graf 39 zobrazuje, jak se procentní zastoupení jednotlivých odpovědí liší s ohledem na skutečnost, zda měl respondent praktickou zkušenost s rozpočtem či výkazem (viz otázka č. 8).

Graf 39 Vycházení s penězi s ohledem na zkušenost s rozpočtem či výkazem

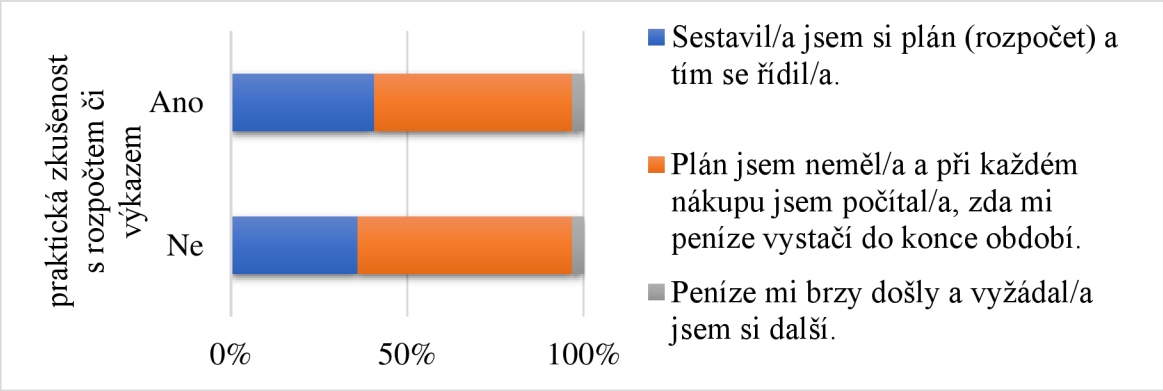

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafického zobrazení dat lze vyčíst, že respondenti, kteří uvedli praktickou zkušenost s rozpočtem nebo výkazem, si jen o trochu častěji sestavují plán a řídí se jím. Hypotéza o vlivu zkušenosti s rozpočtem na vycházení s penězi je početně řešena v kapitole testování hypotéz.

Vycházení s penězi s ohledem na skutečnost, zda respondent má vlastní příjmy

Následující graf zobrazuje, jak se procentní zastoupení jednotlivých odpovědí liší s ohledem na skutečnosti, že respondent má své vlastní příjmy a nespoléhá se jen na cizí zdroje (viz odpověď u otázky č. 9).

Graf 40 Vycházení s penězi dle existence vlastního příjmu

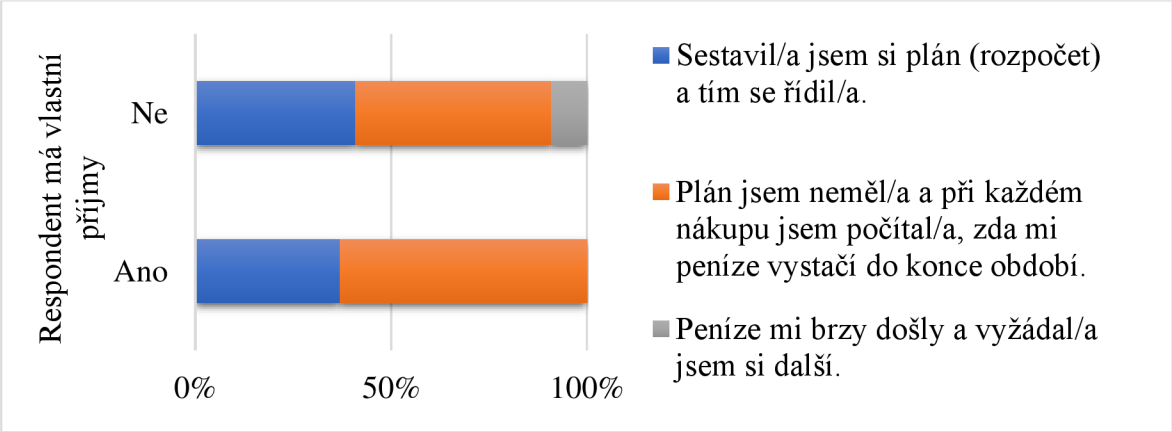

Zdroj: vlastní zpracování

Z výše uvedeného grafického znázornění lze vyčíst jedna zajímavá skutečnost, a to, že peníze došly v průběhu období jen respondentům, kteří se plně spoléhají na cizí příjmy. Co se týká poměrného zastoupení zbylých dvou odpovědí, nejeví se na první pohled jako výrazně odlišné, a proto ani hypotéza o vlivu vlastních příjmů na vycházení s penězi není dále početně řešena.

Vycházení s penězi podle pohlaví respondenta

Graf 41 Vycházení s penězi dle pohlaví

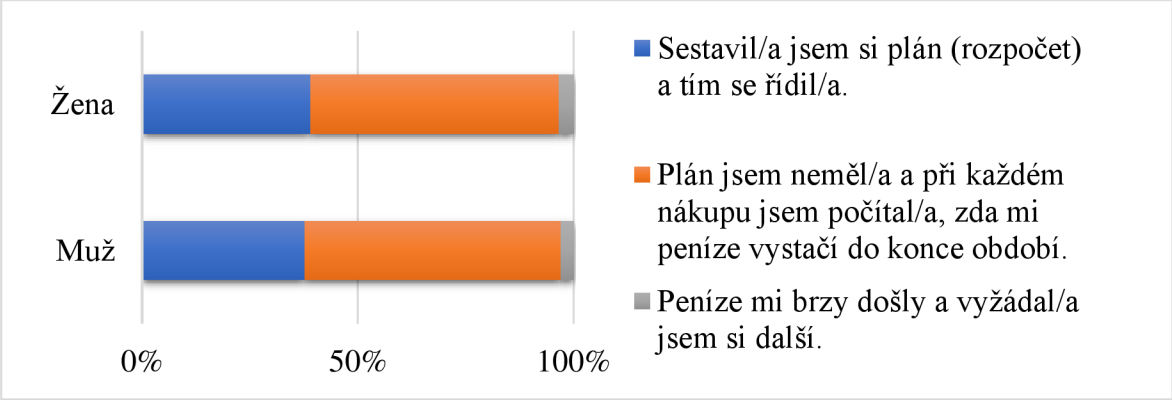

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafického znázornění lze vidět, že relativní zastoupení jednotlivých odpovědí je téměř totožné pro obě pohlaví, proto nebude dále nezávislost matematicky testována.

Otázka č. 25: Jak postupujete, když si chcete pořídit dražší věc, na kterou nemáte k dispozici dostatek peněz (počítač, mobilní telefon, kolo atd.)?

Graf 42 Realizace větší koupě

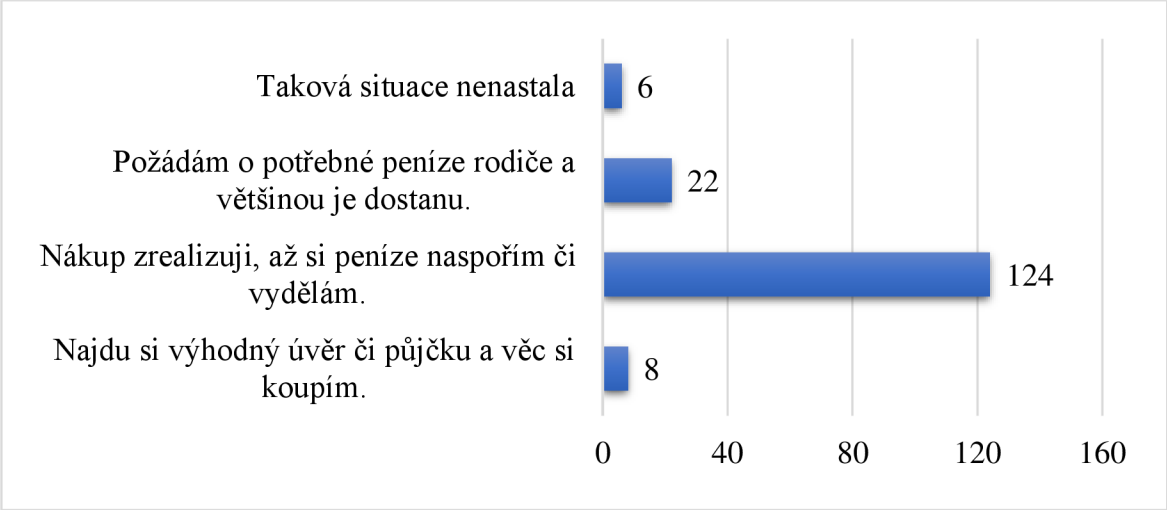

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka měla za cíl zjistit, jak se staví respondenti k situaci, kdy si chtějí koupit něco, na co nemají v danou chvíli k dispozici dostatek svých finančních prostředků.

Výsledek je velice pozitivní, neboť 124 z nich (přes 77 %) si koupi naplánuje a do té doby na ni potřebné prostředky naspoří či vydělá. Možnosti obrátit se s žádostí o peníze na své rodiče by využilo 22 respondentů (13 %) a možnosti využít úvěr 8 respondentů (5 %). Posledních 6 respondentů uvedlo, že takovou situaci neznají, proto jsou z další analýzy vypuštěni.

Protože tato otázka odhaluje, s jakou ochotou lidé sáhnou i v neakutním případě k využití úvěru a naopak, jak pevně se drží zásady na dražší věc si nashromáždit své vlastní prostředky, jde o důležitý ukazatel zodpovědného přístupu k vlastním financím a hospodaření s nimi. Data jsou z toho důvodu dále analyzována.

Realizace větší koupě s ohledem na znalost negativních následků zadlužení

Následující graf zobrazuje, jak se odpovědi ohledně realizace větší koupě liší s ohledem na skutečnosti, že respondent ze svého okolí zná negativní zkušenost se zadlužením (viz odpověď u otázky č. 6).

Graf 43 Realizace větší koupě s ohledem na znalost negativních následků zadlužení

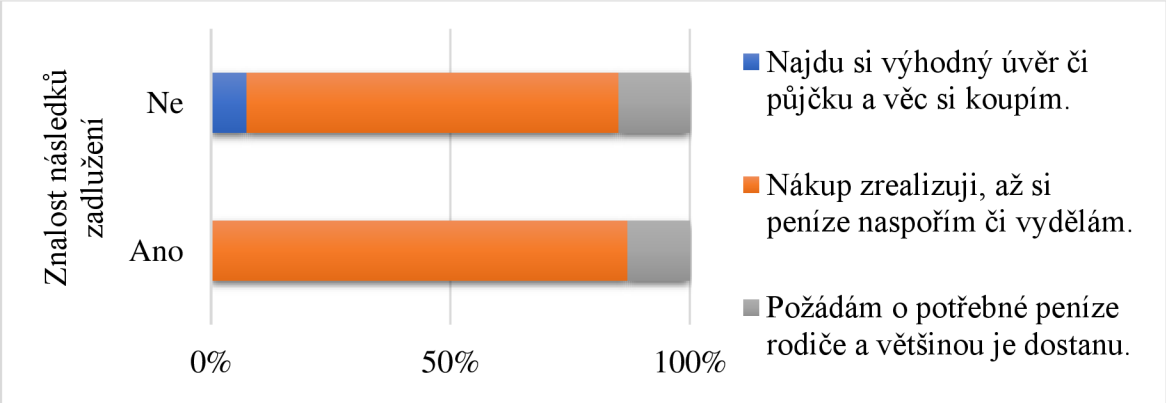

Zdroj: vlastní zpracování

Lze si už na první pohled všimnout, že variantu financovat drahou věc okamžitě pomocí úvěru či půjčky zvolili jenom takoví respondenti, kteří nemají v okolí někoho, komu zadlužení negativně ovlivnilo život. To se jeví jako logické a rozhodně pozitivní zjištění. Relativní poměr zbývajících dvou odpovědí se nejeví jako výrazně odlišný, přesto je hypotéza o vlivu znalosti následků zadlužení na realizaci větší koupě početně prověřena v kapitole testování hypotéz.

Realizace větší koupě s ohledem na existenci vlastních příjmů respondenta

Následující graf zobrazuje, jak se odpovědi ohledně realizace větší koupě liší podle toho, zda si respondent již přivydělává nebo má jiný svůj vlastní zdroj příjmu.

Graf 44 Realizace větší koupě s ohledem na vlastní příjmy respondenta

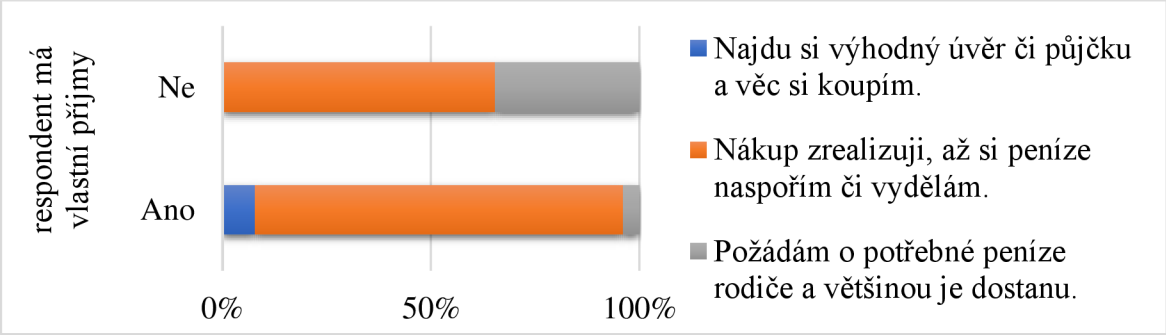

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledek vypadá následovně: U respondentů, kteří svůj vlastní příjem z jakéhokoliv důvodu nemají, se relativně velká část z nich (34 %) obrací s žádostí o celou potřebnou částku peněz na rodiče. Naproti tomu u těch, kteří mají i svůj vlastní zdroj příjmu, se na třetí stranu s žádostí o peníze obrátí celkově jen 12 %, a naopak 88 % si na věc naspoří či vydělá. Také si lze všimnout, že variantu využít úvěr či půjčku uváděli pouze lidé, kteří

mají své vlastní příjmy. Patrně je to z důvodu, že lidé, kteří své příjmy nemají, úvěr využít nepotřebují, neboť se obrátí na své rodiče.

Hypotéza o vlivu existence vlastních příjmů na realizaci větší koupě je početně řešena v kapitole testování hypotéz.

Otázka č. 26: Jakou byste si nastavili výši splátky u sjednávaného úvěru?

Graf 45 Výše splátky u úvěru

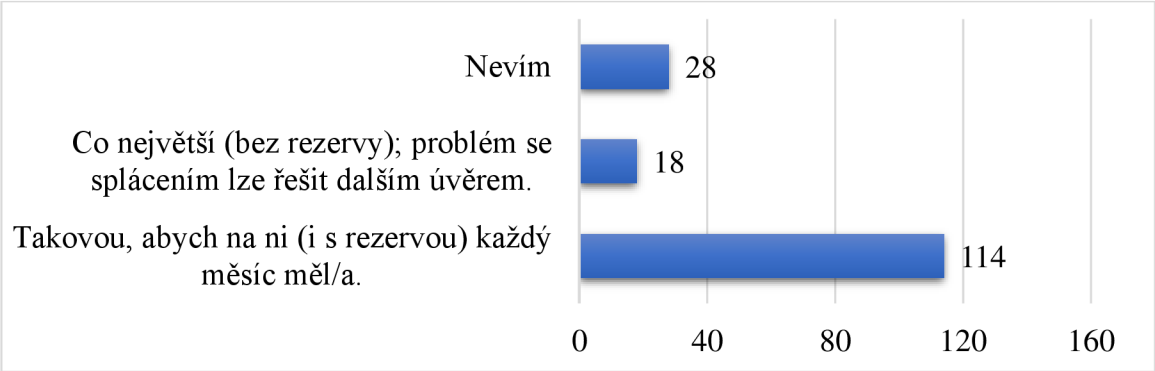

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka zjišťuje zodpovědnost při nastavování výše splátek sjednávaného úvěru. Výsledek je opět pozitivní, neboť se ukázalo, že většina (71 %) respondentů má zodpovědný přístup a ví že splátka nesmí vyčerpat veškerý kladný zůstatek v daném měsíci, ale má být s určitou rezervou, tak aby splácení nebylo ohroženo i menšími výkyvy v příjmech či výdajích daného měsíce. Jen 11 % je opačného názoru a asi 18 % neví.

Protože tato otázka zjišťuje, jak lehkomyslně či naopak zodpovědně respondent postupuje při sjednávání úvěru, je opět vhodné data dále analyzovat.

Výše splátky úvěru s ohledem na znalost negativních následků zadlužení

Podobně jako u předchozí otázky, i zde je zkoumáno, jak se odpovědi respondentů liší s ohledem na skutečnost, že respondent ze svého okolí zná negativní zkušenost se zadlužením (viz odpověď u otázky č. 6).

Graf 46 Výše splátky úvěru s ohledem na znalost negativních následků zadlužení

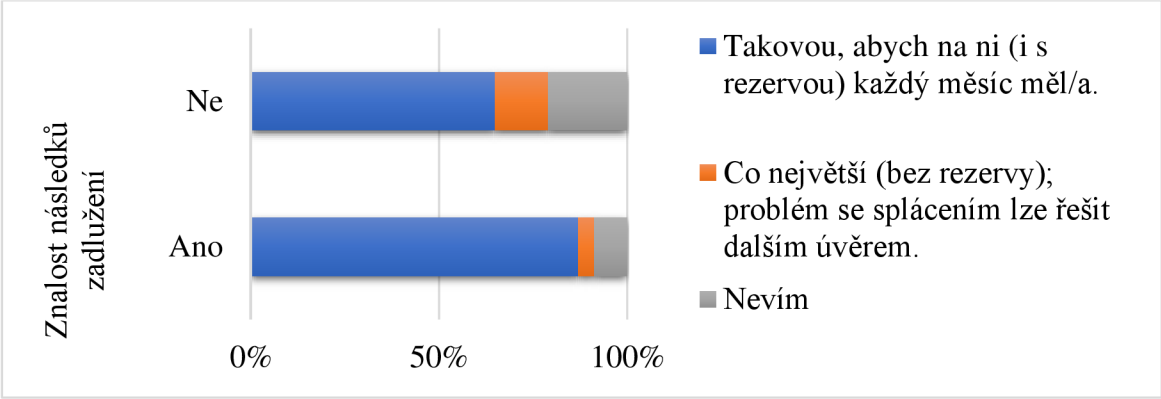

Zdroj: vlastní zpracování

Při porovnání jednotlivých pruhů lze vidět, že respondenti, kteří znají z okolí následky zadlužení, by v mnohem větší míře nastavili bezpečnou výši splátky, a to na úkor obou zbývajících možností. To je zjištění rozhodně pozitivní.

Hypotéza o vlivu znalosti následků zadlužení na výši splátky úvěru je početně řešena v kapitole testování hypotéz.

Otázka č. 27: Pro jaký účel je vhodné si sjednat tzv. pojištění?

Graf 47 Vhodnost pojištění

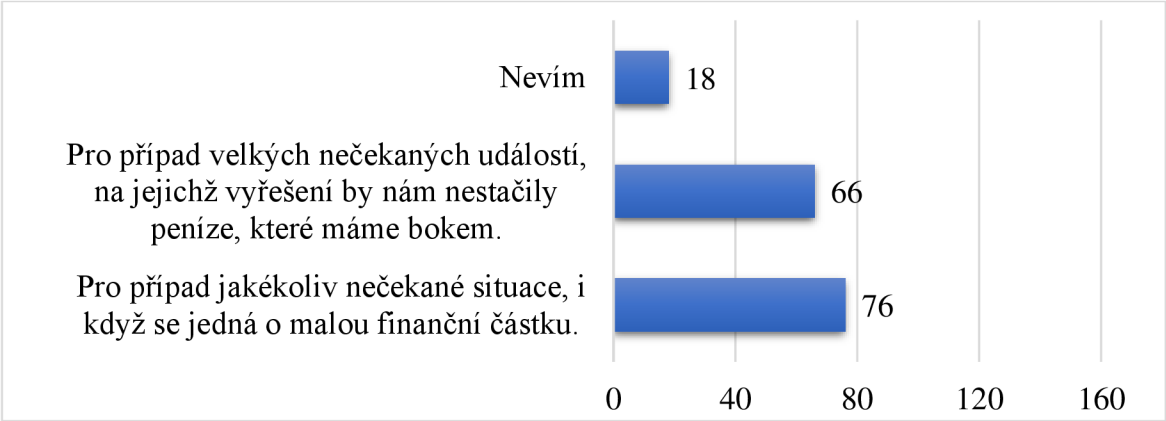

Zdroj: vlastní zpracování

V této otázce je zkoumáno, jak respondenti vnímají, pro jakou situaci je vhodné využít pojišťovacích produktů.

Výsledek ukazuje, že nejpočetnější skupina (47 %) považuje za vhodné mít uzavřeno pojištění i na drobné nečekané události. Jen o trochu méně početná skupina respondentů (41 %) pak preferuje si pojistit jen případné velké škody a zbývajících 12 % neví, v jakém případě je výhodnější pojištění uzavřít.

Otázka č. 28: Je doporučováno sjednávat si u pojištění tzv. spoluúčast?

Graf 48 Spoluúčast u pojištění

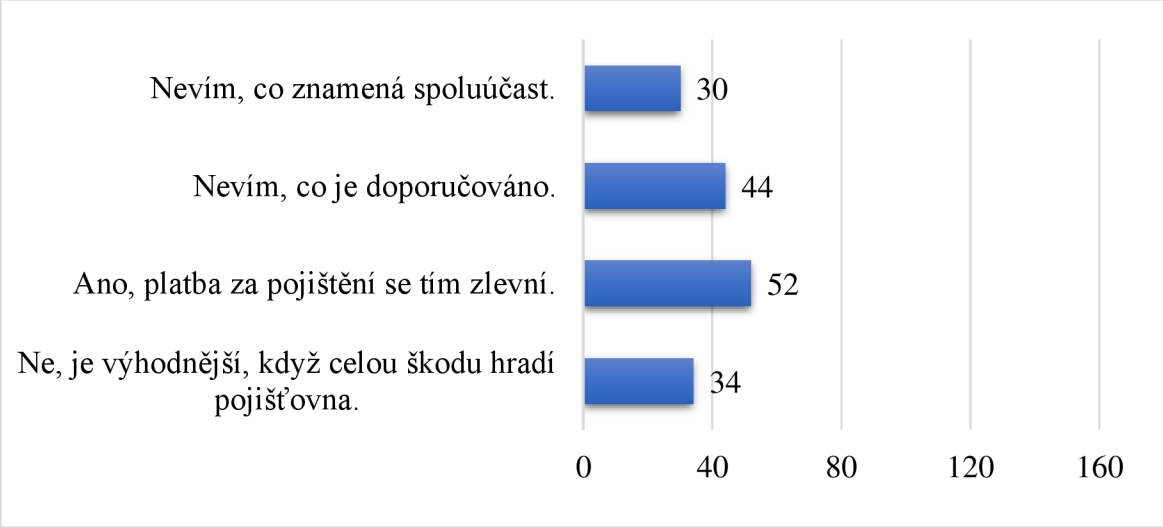

Zdroj: vlastní zpracování

Grafické znázornění jednotlivých variant odpovědí u této otázky ukazuje, že v rámci oslovených respondentů není odpověď, která by byla výrazně preferovaná. Co je pozitivní, je fakt, že ta odpověď, která byla přece jen nejčastější, ač ne výrazně, byla ta správná. Zvolilo ji 52 (32,5 %) respondentů.

Otázka č. 29: Je možné vnímat výhru jako efektivní a dlouhodobé vyřešení našich financí?

Graf 49 Výhra jako efektivní řešení financí

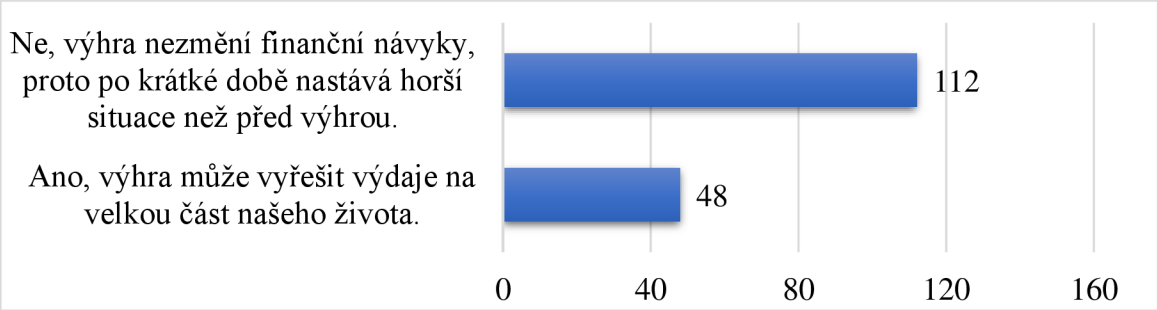

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka měla za cíl rozpoznat, jak se respondenti staví k výhře z pohledu dlouhodobé perspektivy. Tedy jaký je efekt na finanční hojnost a prosperitu výherce po určité době. Výrazná většina (70 %) se shodla, v souladu s tvrzením odborníků, že výhra jako taková nemění finanční návyky, a proto je její přínos často jen krátkodobý.

Otázka č. 30: Víte, jak zní jedno z doporučení, které dávají bohatí lidé, ohledně spoření pro tvorbu bohatství?

Graf 50 Návyk k růstu hojnosti a bohatství

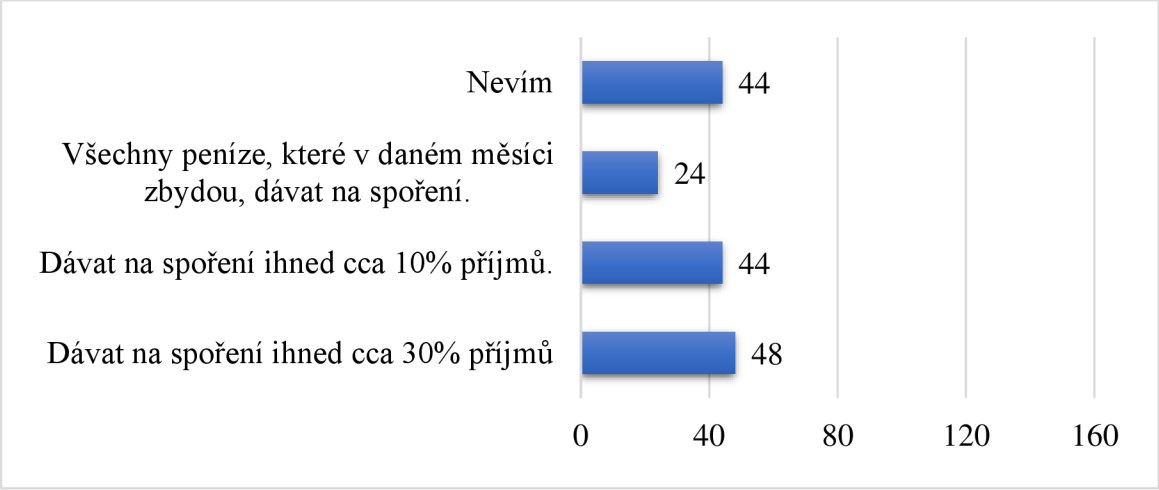

Zdroj: vlastní zpracování

Poslední otázka měla za cíl udělat průzkum, kolik z respondentů zná doporučení, jak si odkládat část svého příjmu způsobem, který je udržitelný a zároveň velmi efektivní k tvorbě bohatství. Autorka si je vědom skutečnosti, že nejde o znalost běžně vyučovanou, o to více je však pro jedince přínosná. Na rozdíl od jiných teoretických znalostí, je tato rada snadno a konkrétně aplikovatelná a lze ji považovat za jeden z pilířů efektivní správy svých financí, což je ve své podstatě cílem výuky finanční gramotnosti.

Šetření ukázalo, že mezi jednotlivými variantami odpovědí není jednoznačný favorit. Správná varianta dávat bokem 10 % příjmu byla zvolena 44 respondenty, stejně jako odpověď „nevím“. Nejčastěji volená varianta, dávat bokem 30 % svých příjmů, byla zvolena 48 respondenty, a naopak nejméně častá, odkládat všechny peníze, které v daný měsíc zbydou, 24 respondenty.

Nelze odpovědět, nakolik respondenti odpověď tipovali anebo vybírali na základě znalosti či přesvědčení o její správnosti. Lze proto jen říct, že množství těch, kteří zvolili správnou odpověď na základě její znalosti, je určitě méně než 27,5 %, (44 respondentů).

4.5.2 Testování vybraných hypotéz

Tato kapitola se zabývá matematickým ověřením hypotéz o ne/závislosti vybraných proměnných, a to právě takových, u nichž to bylo zmíněno v předchozí kapitole v popisu daného kontingenčního grafu.

K testování je užit Pearsonův Chí kvadrát test. Tabulky níže vždy obsahují jak skutečné četnosti testovaného znaku, tak teoretické (očekávané). Následně jsou testovány dvě podmínky použitelnosti chí kvadrát testu.

K vyhodnocení hypotézy je použita hodnota *„p-value“*, kterou vrací statistická funkce chisq.test v aplikaci MS Excel. Na základě vzájemného porovnání této hodnoty s hladinou významnosti se rozhodne o zamítnutí anebo nezamítnutí testované nulové hypotézy.

Porozumění zkratce RPSN s ohledem na pohlaví respondenta

H_0: Pohlaví respondenta nemá vliv na jeho porozumění zkratce RPSN.

Tabulka 2 Vliv pohlaví na porozumění RPSN

Porozumění RPSN	**pohlaví**			
	muž		**žena**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
správně	**34**	*26,1625*	**12**	*19,8375*
špatně	**57**	*64,8375*	**57**	*49,1625*
oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno			
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno			
p-value (Excel CHISQ.TEST)	0,005705			
hladina významnosti α	0,05			
vyhodnocení	0,005705 < 0,05			

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* < α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi pohlavím respondenta a správností porozumění RPSN na hladině významnosti 0,05 % lze zamítnout.

Závislost mezi porozuměním RPSN a pohlavím lze hodnotit jako silnou.

Definice rozpočtu s ohledem na praktickou zkušenost s rozpočtem

H_0: Zkušenost respondenta s rozpočtem či výkazem nemá vliv na jeho schopnost rozpočet správně definovat.

Tabulka 3 Definice rozpočtu dle praktické zkušenosti s ním

Definice Rozpočtu	**praktická zkušenost s rozpočtem**			
	ano		**ne**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
Je to plán příjmů a výdajů	**28**	*22,761*	**19**	*24,239*
Je to množství peněz na určitou dobu či účel	**18**	*23,7296*	**31**	*25,2704*
Jsou to peníze	**9**	*7,26415*	**6**	*7,73585*
Jiná odpověď	**8**	*7,26415*	**7**	*7,73585*
Nevím	**14**	*15,9811*	**19**	*17,0189*
oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno			
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno			
p-value (Excel CHISQ.TEST)	0,16824			
hladina významnosti α	0,05			
vyhodnocení	0,16824 > 0,05			

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* > α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi respondentovou definicí rozpočtu a praktickou zkušeností respondenta s rozpočtem nelze na hladině významnosti 0,05 % zamítnout.

Definice výkazu příjmu a výdajů s ohledem zkušenost respondenta s výkazem

H_0: Zkušenost respondenta s rozpočtem či výkazem nemá vliv na jeho schopnost výkaz příjmu a výdajů správně definovat.

Tabulka 4 Definice výkazu dle praktické zkušenosti s rozpočtem či výkazem

Definice Výkazu příjmů a výdajů	**praktická zkušenost s rozpočtem**			
	ano		**ne**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
Je to historie příjmů a výdajů	**33**	*40,2112*	**50**	*42,7888*
Jiná odpověď	**5**	*4,84472*	**5**	*5,15528*
Nevím	**40**	*32,9441*	**28**	*35,0559*

oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno
p-value (Excel CHISQ.TEST)	0,065561
hladina významnosti α	0,05
vyhodnocení	0,065561 > 0,05

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* > α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi respondentovou zkušeností s rozpočtem a jeho schopností správně definovat výkaz příjmů a výdajů, nelze při dané hladině významnosti zamítnout.

Vycházení s penězi s ohledem na zkušenost respondenta s rozpočtem či výkazem

H_0: Zkušenost respondenta s rozpočtem či výkazem nemá vliv na způsob, jak hospodaří s penězi.

Tabulka 5 Vycházení s penězi s ohledem na zkušenost s rozpočtem či výkazem

Vycházení s penězi	**praktická zkušenost s rozpočtem**			
	ano		**ne**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
Sestavil/a jsem si plán (rozpočet) a tím se řídil/a.	**27**	*23,4419*	**21**	*24,5581*
Plán jsem neměl/a a při každém nákupu jsem počítal/a, zda mi peníze vystačí do konce období.	**32**	*34,6744*	**39**	*36,3256*
Peníze mi brzy došly a vyžádal/a jsem si další.	**4**	*4,88372*	**6**	*5,11628*
oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno			
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno			
p-value (Excel CHISQ.TEST)	0,41244			
hladina významnosti α	0,05			
vyhodnocení	0,41244 > 0,05			

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* > α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi respondentovou zkušeností s rozpočtem a způsobem, jak vychází s penězi, nelze při dané hladině významnosti zamítnout.

Realizace větší koupě s ohledem na znalost negativních následků zadlužení.

H_0: Znalost následků zadlužení nemá vliv na způsob realizaci větší koupě.

Tabulka 6 znalost následků zadlužení a realizace větší koupě

koupě dražší věci, na kterou nemá respondent dostatek prostředků	**znalost negativních následků zadlužení**			
	ano		**neví o tom**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
Najdu si výhodný úvěr či půjčku a věc si koupím.	**0**	*2,38961*	**8**	*5,61039*
Nákup zrealizuji, až si peníze naspořím či vydělám.	**40**	*37,039*	**84**	*86,961*
Požádám o potřebné peníze rodiče a většinou je dostanu.	**6**	*6,57143*	**16**	*15,4286*
oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno			
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno			
p-value (excel CHISQ.TEST)	0,148392			
hladina významnosti α	0,05			
vyhodnocení	0,148392 > 0,05			

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* > α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi respondentovou znalostí negativních následků zadlužení a jeho způsobem, jak se staví ke koupi dražší věci, nelze při dané hladině významnosti zamítnout.

Realizace větší koupě s ohledem na existenci vlastních příjmů

H_0: Existence vlastních příjmů respondenta nemá vliv na jeho způsob realizaci větší koupě.

Tabulka 7 Vlastní příjmy a realizace větší koupě

koupě dražší věci, na kterou nemá respondent dostatek prostředků	**Respondent má vlastní příjmy**			
	ano		**ne**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
Najdu si výhodný úvěr či půjčku a věc si koupím.	**8**	*5,2987*	**0**	*2,7013*
Nákup zrealizuji, až si peníze naspořím či vydělám.	**90**	*82,1299*	**34**	*41,8701*
Požádám o potřebné peníze rodiče a většinou je dostanu.	**4**	*14,5714*	**18**	*7,42857*

oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno
p-value (excel CHISQ.TEST)	0
hladina významnosti α	0,05
vyhodnocení	0 < 0,05

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* < α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi existencí vlastních příjmů respondenta a jeho způsobem, jak se staví ke koupi dražší věci, lze při dané hladině významnosti zamítnout.

Vypadá to tedy, že lidé, kteří mají alespoň nějaké své vlastní příjmy, vykazují více zodpovědné chování při koupi dražších věcí, tj, nejprve si naspoří či vydělají potřebnou částku peněz a teprve poté si danou věc koupí.

Výše splátky úvěru s ohledem na znalost negativních následků zadlužení.

H_0: Znalost negativních následků zadlužení nemá vliv na výši splátky, kterou by si respondent nastavil u sjednávaného úvěru.

Tabulka 8 Znalost následků zadlužení a výše splátky

Výše splátky úvěru	**znalost negativních následků zadlužení**			
	ano		**neví o tom**	
	skutečná četnost	očekávaná četnost	**skutečná četnost**	očekávaná četnost
Takovou, abych na ni (i s rezervou) každý měsíc měl/a.	**40**	*32,775*	**74**	*81,225*
Co největší (bez rezervy); problém se splácením lze řešit dalším úvěrem.	**2**	*5,175*	**16**	*12,825*
Nevím	**4**	*8,05*	**24**	*19,95*
oček. četnost >2 (100 % hodnot)	splněno			
oček. četnost >5 (80 % hodnot)	splněno			
p-value (excel CHISQ.TEST)	0,01995			
hladina významnosti α	0,05			
vyhodnocení	0,01995 < 0,05			

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě skutečnosti, že *p-value* < α, lze konstatovat, že nulovou hypotézu o nezávislosti mezi znalostí negativních následků zadlužení a výši splátky u sjednávaného úvěru, lze při dané hladině významnosti zamítnout.

Znamená to, že lidé, kteří v blízkém okolí zaznamenali, jaké následky má nadměrné zadlužení, si mnohem více opatrně nastavují výši splátky u sjednávaných úvěrů, a to tak, aby si byli jisti, že na splácení budou mít v každém měsíci dostupné finanční prostředky.

5 Výsledky a diskuse

5.1 Diskuze nad získanými výsledky

Téma finanční gramotnosti je v současnosti široce diskutované. Přestože příčin může být více (velké množství produktů, rostoucí zadluženost, pokusy o finanční podvody), řešením může být (Ševčík, 2017) zvýšení úrovně finanční gramotnosti, a to zejména u ještě studující mládeže. Pozitivní efekt to přináší jak jedinci samotnému, tak celé ekonomice.

Přestože je problematika finanční gramotnosti a zjišťování její úrovně obsahem prací také jiných autorů, je každý dotazník svým způsobem specifický. Pokaždé je totiž sestaven tak, aby poskytl odpovědi právě na takové otázky, které zajímají daného autora. To je samozřejmě případ i dotazníku použitého v této práci. Ten je sestaven tak, aby mimo znalost některých vybraných finančních pojmů zjišťoval také např. chování respondenta v určitých situacích či znalosti, které nejsou běžně vyučovány v rámci školního vzdělávání.

Přes výše uvedené skutečnosti lze i tak vyselektovat pár otázek, s nimiž se lze setkat i v pracích dalších autorů a tím pádem je možné výsledky do jisté míry porovnat anebo alespoň doplnit o další souvislosti či zjištění.

V otázce č. 16 byla zjišťována znalost zkratky RPSN, a to s alarmujícím výsledkem. Pouze 29 % respondentů odpovědělo správně a zbývající část buď rovnou přiznala, že neví, anebo si mysleli, že ví, a přesto odpověděli špatně. K téměř identickému výsledku však došla ve svých výzkumech také Beranová (2019, s. 131), která uvádí, že reálnou znalost prokázalo 27,91 % respondentů a také Opletalová (2015), která ve svých výzkumech došla k hodnotě 32 %. Závislost správné znalosti RPSN na pohlaví jedince, která byla autorkou práce statisticky potvrzena a dle jejích výsledků byla četnost správných odpovědí mužů dvakrát větší než u žen, v pracích Beranové ani Opletalové zmíněna nebo zkoumána není.

Otázky č. 12 a 13 zjišťovaly správné porozumění respondentů jednotlivým druhům platebních karet. Zatímco debetní kartu správně identifikovalo 43 % respondentů, u kreditní karty byl výsledek ještě horší, zde pouze 33 % odpovědělo správně. Beranová (2019, s. 133) došla ve svých výzkumech k výrazně pozitivnějšímu výsledku, kdy správně identifikovat rozdíl mezi kartami dokázalo 51,88 % dotazovaných. Rozdílný výsledek lze nejspíše přisuzovat jinému věkovému vymezení testované skupiny, kdy na rozdíl od této

práce, byl průzkum Beranové prováděn mezi vysokoškoláky, u nichž se již předpokládá, že s platebními kartami přichází dennodenně do styku.

Otázka č. 23 se zaměřovala na zjištění, jak často si uživatele udržují přehled o výši svých dostupných prostředků. Výsledek je podle autorky práce pozitivní, neboť ukázal, že přes 61 % respondentů si přehled udržuje pravidelně, na měsíční bázi a dalších 19 % jen v případě, že to potřebují vědět. Ke srovnatelnému výsledku pak došla i Beranová (2019), která nezjišťovala, jak často, ale jen zda mají respondenti o výši svých prostředků přehled, a došla k výsledku 77,66 %. U obou autorů se tak jedná o úroveň cca tří čtvrtin respondentů.

5.2 Identifikace nedostatků

Po provedení analýzy vstupních dat autorka práce vnímá či identifikuje následující nedostatky či rezervy. Jsou uváděny chronologicky ve stejném pořadí, v jakém byly seřazeny otázky, jichž se týkají.

Jeden z prvních nedostatků je registrován po vyhodnocení otázky č. 8 zaměřující se na praktickou zkušenost respondentů s rozpočtem či výkazem příjmů a výdajů. Výsledky ukázaly, že celých 49 % respondentů si není vědomo, že by se setkali v praktické podobě s tvorbou rozpočtu anebo výkazu příjmu a výdajů. Vzhledem k tomu, že je to jeden ze základních nástrojů pro efektivní řízení financí, ať už v rámci osobního nebo i profesního života, vnímá tento výsledek autorka práce jako alarmující. Pouze 51 % se tedy s těmito nástroji setkalo, nebo si to pomatují. Přitom, a to je rovněž vnímáno autorkou jako silný nedostatek, jen méně než čtvrtina respondentů se setkala s těmito pojmy v rámci školní výuky. Znamená to, že jen čtvrtina škol plní správně svou práci, co se týká výuky finanční gramotnosti? Nebo je výuka tak neefektivní, že jen čtvrtina žáků si na dané téma vzpomene? Nelze bez dalšího zkoumání rozhodnout. Co lze konstatovat, a rovněž se zde nabízí velký prostor pro možné zlepšení, že v rámci mimoškolní akce se s těmito nástroji setkalo pouze 18 ze 160 respondentů, tedy pouze 11 %. To vnímá autorka také jako nedostatečné, s ohledem na množství finančních institucí a jejich možnosti či nástroje, jak finanční gramotnost učit či trénovat.

Mírně překvapivé zjištění vnímá autorka u vyhodnocení odpovědí na otázku č. 10, testující, zda respondenti umí rozeznat, co náleží mezi hotovostní peníze. Je pozitivní, že obě správné možnosti zvolilo více než 92 %. Při zkoumání, kolik respondentů však zvolilo jen tyto správné odpovědi, vyšlo najevo, že to je „pouze“ 61 %. Dalších 36 % respondentů

mimo správnou odpověď zařadilo mezi hotovostní peníze i nástroj platebního styku, který hotovostí není. Konečně 3 % respondentů dokonce nezvolilo žádnou správnou odpověď a místo toho jen některou ze špatných. Autorka práce by očekávala u takovéto otázky větší poměr těch, kteří odpoví zcela zprávě oproti těm, kteří zvolí i některou z nesprávných možností.

Další nedostatečnou znalost lze zaznamenat u otázky č. 11 na téma barter směny. Při pohledu na graf lze vidět, že správnou odpověď zvolilo pouze 38 % respondentů. Zbylé množství buď odpovědělo špatně anebo rovnou přiznali, že pojem neznají. Přestože množství správných odpovědí je podpoloviční, nevnímá je autorka práce jako zásadní pro schopnost efektivní správy svých financí, a tedy jako zvlášť důležité zjištění.

Kde autorka práce očekávala nedostatky, a také se tam projevily, jsou u otázek č. 12 a 13. Týkají se správného rozlišení kreditních a debetních karet. Zatímco debetní kartu správně identifikovalo alespoň 43 % respondentů (ačkoli i to je menší polovina), kreditní kartu, která je spojena s úvěrovým účtem, správně označilo jen 33 % dotazovaných. Autorka si je vědoma skutečnosti, že v běžném životě se často nesprávně užívá pojmu kreditní karta, „kreditka“, jako obecné označení pro platební kartu, a to bylo pravděpodobně příčinou pro malou úspěšnost správných odpovědí. Důležité je rovněž zjištění, plynoucí z kontingenčních grafů rozlišujících jednotlivá pohlaví, že četnost správných odpovědí mužů (chlapců) byla vždy znatelně větší než žen (dívek).

Jako zajímavé zjištění, spíše než nedostatek, vnímá autorka u otázky č. 14, která zkoumala názor respondentů ohledně následků ztráty platební karty. Přestože obecný výsledek je velmi pozitivní, ukázalo se, a to až při rozlišení jednotlivých pohlaví, že pouze muži uváděli, že kartu zneužít nelze, neboť je chráněna PIN číslem. Vyplývá z toho tedy mírně větší riziko při používání a následné ztrátě karty muži, neboť někteří z nich (necelých 11 %) se domnívají, že ztrátou karty se nevystavují žádnému riziku.

Velké nedostatky se dále ukázaly u otázky 16 zajímající se o znalost zkratky RPSN. Celkově méně, než třetina respondentů odpověděla na otázku správně. Při bližším zkoumání pak je vidět, že výsledky se opět liší dle pohlaví, přičemž u mužů jsou výsledky lepší, zde je to cca 37 %, zatímco u žen pouze 17 %.

Podobně negativní výsledky se ukázaly i u další otázky, zajímající se o rozdíl mezi úrokem a úrokovou sazbou. Zde opět, celkově méně než třetina respondentů uvedla správnou odpověď. Autorka však nevnímá tuto znalost jako klíčovou, a proto tomuto výsledku nepřikládá velkou váhu.

Větší nedostatky byly také zjištěny u otázek č. 18 a 19, zajímající se o vzájemně blízké pojmy z oblasti rozpočtové gramotnosti. V případě rozpočtu dokázalo správnou definici napsat jen 30 % respondentů. Dalších 31 % pak uvádělo, že se jedná o celkovou finanční částku pro určitý účel, což není přesná definice, ač často v běžné praxi v tom smyslu používaná.

Co se týká výkazu příjmů a výdajů, tam mírně nadpoloviční většina uvedla správnou definici, a naopak za nedostatek se dá považovat, že zbývajících 48 % tento pojem nezná nebo mu nerozumí správně.

Podobné výsledky, jako u otázky na téma hotovostní peníze, byly zaznamenány u otázky zajímající se o správné přiřazení výdajů. Opět, při pohledu na graf zobrazující četnost jednotlivých odpovědí, nevypadá výsledek špatně. Velkou relativní četnost mají pouze správné odpovědi. Avšak po vyhodnocení správnosti odpovídání jednotlivých respondentů, vypadá situace už hůře, neboť zcela správně přiřadit výdaje dokázalo jen 43 % respondentů, dalších 51 % mělo odpovědi namíchané a celých 6 % volilo pouze špatné odpovědi. Pro správné řízení rozpočtu vnímá autorka schopnost rozeznat a identifikovat výdaje za podstatnou znalost. Z toho důvodu zde vnímá autorka velké možnosti pro zlepšení.

Nedostatečné se, dle autorky práce, projevily návyky respondentů, co se týká povědomí o aktuální výši svých finančních prostředků. Ukázalo se, že pravidelně si udržuje pravidelný přehled o svých prostředcích 70 %, přičemž na měsíční bázi 61 % a dalších 9 % na několikaměsíční bázi. Z toho plyne, že celých 30 % buď vůbec výši svých prostředků nezná, anebo si je zjišťuje jen v případech větší koupě.

Zásadní nedostatky z hlediska schopnosti udržet si vyrovnaný rozpočet lze pozorovat po vyhodnocení odpovědí u otázky č. 24, která zjišťuje skutečné chování respondentů v situaci, kdy mají na určité období určitou částku peněz. Z lidí, kteří takovou situaci skutečně zažili, uvedlo jen 39 %, že měli sestaven určitý plán, kterým se řídili, zatímco nadpoloviční většina žádný plán neměla a 3 % peníze dokonce v průběhu daného období došly. Znamená to, že pro nadpoloviční většinu je stresující a více vyčerpávající vyjít s penězi, neboť si své finance neplánují a neustále přepočítávají svou schopnost vyjít do konce období.

Co se týká tematiky úvěrů, a tedy rizika nadměrného zadlužení, lze spatřit nedostatky zejména u otázky č. 26. Ta se zaměřuje na výši splátky u sjednávaného úvěru. Analýzou dat bylo odhaleno, že jen necelých 71 % respondentů by si nastavilo výši splátky tak, aby

na ni vždy i s rezervou v rámci měsíčního rozpočtu měli. Oproti tomu minimálně 11 % respondentů by si nastavilo splátku riskantně vysokou se záměrem splatit úvěr co nejrychleji, ale neujistí se, že budou na splácení mít vždy peníze. Zejména zde lze spatřovat velké riziko následného zadlužení, které může přivést daného člověka do nezvladatelné situace.

Za částečné nedostatky lze považovat složení odpovědí u otázek zaměřených na oblast pojištění. Tuto oblast nevnímá autorka jako kritickou z hlediska vycházení s penězi, jako spíše je to otázka optimalizace nákladů a možnost lépe své finanční prostředky užívat. Konkrétně se ukázalo, že co se týká aplikace pojistných produktů, jen menší polovina respondentů by si založila pojistku jen na velká rizika, zatímco nadpoloviční většina buď neví anebo by si zakládala (zbytečně) pojištění i na malé škody.

Také u další otázky, která se týká tzv. spoluúčasti, se ukázalo, že velké množství respondentů si nevolí pro ně optimální variantu. Konkrétně, jen cca 30 % respondentů by vhodně využilo spoluúčasti ke snížení měsíční splátky za pojištění, zbylé množství buď neví nebo by si zvolili pro ně méně výhodnou variantu.

Nedostatečný výsledek se ukázal také u otázky č. 29, a to z hlediska zodpovědnosti postarat se sám o finance a nespoléhat se, že naši neschopnost bude kompenzovat jednorázová dotace v podobě výhry. Více než čtvrtina respondentů je totiž přesvědčena, že výhra může být efektivním řešením našich financí, a tedy že problémy s udržením kladného cash flow v rozpočtu může vyřešit jednorázová vyšší dotace (výhra).

Poslední otázka není zaměřována na běžně vyučovanou znalost z oblasti financí, přesto jde o znalost lidem dostupnou, a to z literatury. Její neznalost nevede k riziku zadlužení či špatnému hospodaření, ale přesto snižuje užitek z nabytých financí. Ukázalo se, že pravidlo pocházející z knihy Nejbohatší muž Babylonu o tom, jak velkou část si odkládat z každého příjmu, zná anebo si jej tiplo cca 27 % respondentů. Zbylé množství zvolilo zbývající možné odpovědi. Autorka se domnívá, že by bylo žádoucí tuto znalost zařadit do výuky finanční gramotnosti.

5.3 Doporučení ke zvýšení finanční gramotnosti

V předchozí kapitole byly identifikovány a popsány nedostatky ve zjištěné úrovni finanční gramotnosti pro jednotlivé otázky, na něž respondenti odpovídali.

Samotné konstatování nedostatků však samo o sobě není přínosné, pakliže nelze nalézt či identifikovat postupy a opatření, kterými se nedostatky postupně sníží na přijatelnou mez.

V následující pasáži se proto autorka věnuje návrhu vhodných opatření, doporučených k eliminaci výše uvedených a okomentovaných nedostatků, avšak jen takových, které vnímá autorka jako podstatné a zároveň ovlivnitelné.

5.3.1 Intenzívnější práce s rozpočtem či výkazem příjmů a výdajů ve školní výuce

Tento návrh vyplývá hned z několika zjištěných nedostatků. Za prvé, téměř polovina respondentů nemá s tímto nástrojem zkušenost a ze školní výuky si na něj vzpomíná pouhá čtvrtina (viz otázka č. 8). Za druhé, nadpoloviční většina respondentů neumí správně identifikovat příjmy od výdajů (viz otázka č. 20). Za třetí, praktický test vycházení s penězi ukázal, že jen 39 % respondentů pracuje s rozpočtem a řídí se jím (otázka č. 24). A za čtvrté, až 29 % respondentů neví, jak anebo si nastaví nezdravě vysokou částku u sjednávaného úvěru v kontextu svého rozpočtu, čímž je následně ohroženo jeho dodržování, což způsobí zbytečné stresové zatížení jedince (otázka č. 26).

Autorka navrhuje důsledněji začlenit práci s oběma nástroji (rozpočet i výkaz příjmů a výdajů) do výuky. Je možné, že některé školy toto téma probírají dobře, jiné méně anebo vůbec. Žádoucí je docílit toho, aby jej děti vnímaly jako pomůcku, namísto jen další látky k učení.

Mimo předměty, kde se jeví logické toto téma začlenit, jako např. “člověk a jeho svět“, „svět práce“, atd., je vhodné uvažovat i o dalších způsobech, jak dětem tento nástroj připomenout či přiblížit.

Lze například trénovat tvorbu přehledných rozpočtových tabulek v rámci výuky tabulkového procesoru v informační technice. Další možností je zhlédnutí edukativního videa vysvětlujícího práci s rozpočtem v atraktivní a dobře zapamatovatelné formě.

Dobrým nápadem může být také projekt, který škola vymyslí a v rámci nějž by žáci rozděleni do týmů pracovali s rozpočtem, který by následně prezentovali a zdůvodňovali před spolužáky.

5.3.2 Kvalitnější výuka, co se týká úvěrů a výpočtů s RPSN

S ohledem na skutečnost, že jen třetina respondentů rozumí této zkratce, je žádoucí trénovat pomocí vhodně koncipovaných příkladů lepší pochopení významu této zkratky

a zejména pak její dopad na výši splátky a celkovou zaplacenou částku. Důležité je také aby si žáci či studenti uměli spočítat, kdy je pro ně výhodné použít úvěr a kdy naopak lepší na věc si naspořit. Příklady lze opět trénovat např. i v rámci matematiky, anebo při výuce tabulkového editoru v rámci výpočetní techniky, kdy např. sestavený graf názorně zobrazí nesplacenou část úvěru v čase či poměr úroku a jistiny apod. Reálné a smysluplné příklady mohou zároveň zvýšit zájem žáků o lepší znalost užívání těchto aplikací.

S ohledem na odlišný výsledek jednotlivých pohlaví, je vhodné tematiku úvěrů a nákladů s nimi spojenými trénovat více se zástupci ženského pohlaví, či se pokusit jim vysvětlovanou látku podat jiným způsobem, pro ně přijatelnějším.

5.3.3 Konfrontace s následky nadměrného zadlužení

U vyhodnocení otázky č. 26 se ukázalo, že bezpečnější, a tedy trvale udržitelnou, výši splátky si nastavují respondenti, kteří znají ze svého okolí někoho, jemuž nadměrné zadlužení zkomplikovalo život. To je proměnná, kterou nelze ovládat. Důležité je, že když se tito lidé o následcích zadlužení měli možnost dozvědět, pochopili, že je to skutečnost negativně snižující kvalitu života, a to nejen jim samotným, ale často i jejich blízkým.

Proto autorka práce navrhuje, aby v rámci školní výuky byl kladen důraz na to, že žáci poznají možné následky zadlužení. Aby se tak setřely rozdíly mezi těmi, kteří následky zadlužení chápou a vnímají a těmi, kterým to nic neříká.

Jako příklad vhodné formy se jeví např. emotivně výrazný edukativní film či příběh.

5.3.4 Výuka pravidel pro maximalizaci vlastních finančních prostředků

Toto doporučení vyplývá opět z více zjištěných nedostatků. Zaprvé, u otázky č. 27 se ukázalo, že nadpoloviční většina respondentů by si sjednala pojistný produkt (zbytečně) i pro případ malých škod. Zadruhé, (otázka č. 28), až 70 % respondentů by si u pojistných produktů nevhodně nastavilo tzv. spoluúčast, aby výdaje spojené s placením pojistného optimalizovali. V obou případech by tedy zbytečně přicházeli o peníze, které mohou využít lépe. A zatřetí, z otázky č. 30 zaměřené na efektivní hodnotu pro odkládání úspor, jen 27 % respondentů zvolilo doporučovanou výši. Znamená to, že cca tři čtvrtiny respondentů by spořily buď zbytečně malou částkou, anebo naopak způsobem, který je dlouhodobě neudržitelný, a proto jej nelze systematicky začlenit do rozpočtu.

Autorka vnímá důležité získávat už ve škole znalosti potřebné pro efektivní práci s vlastními financemi (jako je i minimalizace ztrát, optimální výše spoření atd.), a to

následováním v praxi osvědčených postupů. Cílem vzdělávání, ať už jde o jakoukoliv oblast, má být zlepšení životní úrovně člověka. Proto i finanční vzdělávání má vést k větší finanční pohodě, snížení rizik spojených s penězi a rozpočtem a také růstu osobního bohatství, které je k lepší životní úrovni nezbytné. V opačném případě by mohly na nedostatečných neznalostech dospělých jedinců vydělávat jen finanční společnosti, což nemůže být žádoucí pro společnost jako celek.

Pro tento cíl je doporučeno děti či studenty seznamovat s pravidly, která doporučují, a hlavně užívají ve svých životech bohatí a úspěšní lidé. V této souvislosti je proto nezbytné, aby učitelé v rámci přípravy na takovouto výuku, vhodné zdroje sami vyhledávali, konzultovali je např. i se stejně zaměřenými kolegy z jiných škol, čerpali z těchto knih a ideálně měli vyučovaná doporučení vyzkoušené a začleněné do svého vlastního života. Neboť příklady táhnout více než vyučování teoretických, jakkoli krásně přednášených, ale přesto nevyzkoušených principů.

6 Závěr

Pojem finanční gramotnosti a jeho význam se dostává v poslední době do popředí. Rostoucí nabídka finančních produktů na trhu s sebou přináší nejen větší možnosti pro jedince, jak se svými financemi nakládat, avšak zároveň s sebou nese i vyšší riziko ztráty financí v případě nesprávného porozumění daným produktům či úskalím, která jsou s určitými službami spjata. Alarmující je nárůst zadlužení jedinců či domácností, který signalizuje, že úroveň finanční gramotnosti společnosti jako celku není dostatečná a že tedy hledání efektivních cest, jak ji zvýšit, je důležité a mělo by být prioritou.

Prvním krokem před rozhodnutím a plánem na změnu stávajícího systému, musí být důkladná analýza stávajícího stavu a porozumění jeho souvislostem. Následně mohou být identifikovány nedostatky jako příležitosti ke zlepšení a navržen konkrétní plán implementace nápravných opatření.

Obsahem této práce bylo zhodnocení finanční gramotnosti vybrané skupiny obyvatel, zde konkrétně mladých lidí ve věku 13 až 22 let jako zástupce tzv. generace Z. Pro získání primárních dat byl proveden výzkum dotazníkovým šetřením, jehož cílem bylo získat informaci nejen o znalostech respondentů v dané oblasti, ale také o způsobu chování a uvažování v určitých situacích či zkušenosti s některými jevy. Získaná data byla analyzována, komentována a stanovené hypotézy byly prověřovány s využitím vhodné statistické podpory. Zjištěné závažné nedostatky respondentů ve znalostech, přístupech či chování, vedly k formulaci čtyř tematických okruhů doporučení, jejichž aplikace by měla zajistit zlepšení stavu.

První závažný nedostatek byl identifikován v práci s rozpočtem nebo výkazem příjmů a výdajů. Velká část respondentů nemá s těmito nástroji praktickou zkušenost, neumí správně rozeznat příjmy a výdaje a nepoužívá rozpočet k řízení vlastních financí. Doporučena je proto důkladná a intenzívnější výuka a práce s tímto nástrojem, avšak takovým způsobem, aby jej žáci ve svém budoucím praktickém životě rádi používali.

Další dva okruhy nedostatků se týkají problematiky úvěrů, kterou autorka práce vnímá jako důležitou s ohledem na počet zadlužených domácností. Prvním zjištěním je, že jen malá část respondentů rozumí zkratce RPSN, proto je doporučeno tomuto tématu věnovat větší pozornost a zároveň trénovat i výpočty, které s úvěrováním souvisí. Druhým zjištěním je skutečnost, že respondenti, kteří nemají ve svém blízkém okolí zadluženou osobu, si neopatrně nastavují výši sjednávané splátky. Doporučením je proto konfrontovat

všechny žáky s tím, jaké následky nadměrné zadlužení pro život jedince přináší, opět je navrženo několik vhodných příkladů a forem.

Poslední okruh nedostatků se týkal zjištění, že nadpoloviční většina dotazovaných by si sjednávala finančních produkty (jako např. pojištění) způsobem, který pro ně není výhodný, natož optimální. A také jen malé procento respondentů ví, jak si efektivně nastavit spoření, aby bylo dlouhodobě udržitelné, a přitom účinné a vedlo k růstu bohatství. Jako hlavní doporučení pro eliminaci těchto nedostatků navrhuje autorka práce vyučujícím pedagogům zejména čerpání potřebných znalostí z knih osobního rozvoje zaměřených na hojnost a inspirovat se úspěšnými bohatými lidmi. Přinést praktické poznatky ze života úspěšných a zabudovat je v podobě funkčních návyků do životů žáků a studentů.

Důležitá skutečnost, která z výsledků průzkumu také vyplynula, a je rovněž potvrzena výzkumy dalších autorů, je zjištění, že znalosti v oblasti finanční gramotnosti se v některých otázkách liší s ohledem na pohlaví respondenta. Proto je doporučeno i k této skutečnosti přihlédnout při tvorbě vzdělávacích podkladů a během výuky.

Důkladný rozbor všech zjištěných nedostatků v odpovídající pasáži práce a zejména návrh vhodných opatření zacílených na jejich eliminaci, a to včetně konkrétních příkladů, je důvod, proč je práce přímo a prakticky použitelná jako vstupní materiál při hledání cest, jak výuku finanční gramotnosti zefektivnit. Porovnáním dosažených výsledků s pracemi jiných autorů se ukázalo, že výsledky jsou objektivní a relevantní a zjištění, která jsou u některých otázek alarmující či neočekávaná, se zakládají na skutečnosti a je třeba s nimi dle toho patřičným způsobem nakládat. Práce je však mimo pedagogické prostředí přínosná i jednotlivcům, a to jako studijní materiál, neboť přes svůj omezený rozsah nabízí určité podstatné informace, jejichž využívání v praxi může a mělo by zlepšit finanční blahobyt jedince.

7 Seznam použitých zdrojů

BAJTELSMIT, V. 2019. *Personal Finance.* 2nd edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. 512 s. ISBN 978-1-119-59247-1. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=iGfDDwAAQBAJ>.

BARTONÍČKOVÁ, K. a kol. 2017. *Občanský a společenskovědní základ.* Praha: Albatros Media a.s. 272 s. ISBN 978-80-266-0219-4.

BERANOVÁ, M. 2019. *Finanční gramotnost studentů vysokých škol se zaměřením na zemědělství v České republice* (disertační práce). Praha: Katedra obchodu a financí, ČZU. 167s.

BLAŽEK, L. a VRABCOVÁ, P. 2019. *Finanční gramotnost.* 1.vyd. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu. 205 s. ISBN 978-80-88330-33-2.

BOHANESOVÁ, E. 2018. *Finanční gramotnost.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 146 s. ISBN 978-80-244-5397-2.

BRABEC, J. 2019. *Finanční gramotnost srozumitelně a bez překážek.* 5. vydání. Plzeň: ABC finančního vzdělávání. 90 s. ISBN 9978-80-87839-99-7.

CONNOR, J. 2020. *Money Management Skills: A Beginners Guide on Personal Finance and Living Debt Free*. Jonathan Connor. 90 s. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=bgbPDwAAQBAJ>.

ČBA. [2022]. *Úvod. Česká bankovní asociace* [online]. [cit. 2022-07-26]. Dostupné z: <https://cbaonline.cz>

ČERNOHORSKÝ, J. 2020. *Finance: od teorie k realitě*. Praha: Grada Publishing, a.s. 464 s. ISBN 978-80-271-1809-0.

ČSAS. 2017. *Generace Z: Budoucnost na konci abecedy* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.csas.cz/cs/firmy/articles/generace-z>.

DOUBKOVÁ, A., TOMEK, K. 2016. *Finanční gramotnost pro každého.* Stařeč: Infra s.r.o. 119 s. ISBN 978-80-86666-64-8.

HALL, M. 2020. *Money Management Strategies: Learn Simple Personal Finance Skills To Manage Your Compulsive Spending Addictions, Savings And Live A Debt Free Lifestyle.* Michael Hall. 78 s. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=BKkKEAAAQBAJ>.

HENDL, J., REMR, J. 2017. Metody výzkumu a evaluace. Praha: Portál. 373 s. ISBN 978-80-262-1192-1.

HOLIŠ, D. 2020. *Bankovní Účty - Všechny Druhy Na Jednom Místě - Lundea* [online]. [cit. 2022-07-30].

CHUM, S. 2013. *Současné generace X, Y a Z - krátké seznámení* [online]. [cit. 2022 07-14]. Dostupné z: <https://sebastianchum.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=372981>.

CHVÁLOVÁ, J. [b.r.]. *Co je Měna.* In Peníze.cz [online]. [cit. 2022-07-30]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/slovnik/mena>.

IBA. 2018. *Testování nezávislosti (Pearsonův chí-kvadrát test)* [online]. [cit. 2023 01-14]. Dostupné z: <https://portal.matematickabiologie.cz /index.php?pg=aplikovana-analyza-klinickych-a-biologickych-dat--analyza-a management-dat-pro-zdravotnicke-obory--testovani-hypotez-o-kvalitativnich-promennych--analyza-kontingencnich-tabulek--testovani-nezavislosti-pearsonuv-chi-kvadrat-test>.

JANDOUREK, J. 2012. Slovník sociologických pojmů: 610 hesel. Praha: Grada Publishing a.s. 264 s. ISBN 978-80-247-7612-5.

Jurečka, V. a kol. 2017. *Makroekonomie.* 3. aktualizované a rozšířené vyd. Praha: Grada. 128 s. ISBN 978-80-271-0251-8.

KALÁTOVÁ, V. 2021. *Finanční zralost: Klíč k finanční spokojenosti*. Praha: Plot. 256 s. ISBN 978-80-7428-370-3.

KMOŠEK, Petr, [b.r.]. *Generace Z.* In kmosek.com [online]. [cit. 2022-07-29]. Dostupné z: <https://www.kmosek.com/slovnik/pojem/generace-z>.

KOHOUT, M. 2020. *Jaký je rozdíl mezi měnou, penězi a digitálními penězi?* FREEBIT [online]. [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://freebit.cz/jaky-je-rozdil-mezi-menou-penezi-a-digitalnimi-penezi>.

KORÁBEČNÝ, T. 2021. *Jaké existují druhy bankovních účtů?* In Duofinance.cz [online]. [cit. 2022-07-30]. Dostupné z: <https://www.duofinance.cz/druhy-bankovnich-uctu>.

LUU, L., LOWE, J., BUTLER, J. a BYRNE T. 2017. *Essential Personal Finance: A Practical Guide for Students.* Taylor & Francis. ISBN 978-1-315-53148-9. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=wDglDwAAQBAJ>.

MÁLEK, P. 2016. *Osobní finance*. Brno: Masarykova univerzita. 204 s. ISBN 978 80-210-8178-9.

MFČR, 2019. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0* [online]. [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/assets/cs/media/PSFV_2020_Narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2-0.pdf>.

MFČR. 2007. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Strategie-financniho-vzdelavani.pdf>.

MFČR. 2020a. *Pracovní skupina pro finanční vzdělávání in Finanční gramotnost aneb Proč se finančně vzdělávat?* [online]. [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/pro-odborniky/pracovni-skupina-pro-financni-vzdelavani>.

MFČR. 2020b. Strategické dokumenty in *Finanční gramotnost aneb Proč se finančně vzdělávat?* [online]. [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty#definice>.

MICROSOFT. 2023. *CHISQ.TEST (funkce)* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://support.microsoft.com/cs-cz/office/chisq-test-funkce-2e8a7861-b14a-4985-aa93-fb88de3f260f>.

OPLETALOVÁ, A. 2015. *Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System.* Procedia – Social and Behavioral Sciences. 171, 1176-1184. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.01.229. ISSN 18770428.

PALOUČEK, S.,a kol. 2009. *Peníze, banky, finanční trhy.* Nakladatelství C H Beck. ISBN 978-80-7400-152-9.

REJNUŠ, O. 2016. *Finanční trhy: Učebnice s programem na generování cvičných testů.* Praha: Grada Publishing, a.s. 384 s. ISBN 978-80-247-5871-8.

REVENDA, Z. 2015. *Peněžní ekonomie a bankovnictví.* 6. aktualizované vydání. Praha: Management Press. ISBN 978-807-2612-796.

RYAN, J. S. a RYAN, CH. 2017. *Personal financial literacy.* 3rd edition. Mason, Ohio: South-Western/Cengage. 448 s. ISBN 9781305653078. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=wXgIAAAAQBAJ>.

SAEEDI, A. a HAMEDI, M. 2018. *Financial literacy. Empowerment in the Stock Market.* Cham, SCH: Springer. 165 s. ISBN 978-3-319-77857-0. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=oflcDwAAQBAJ>.

SHAPIRO, T. 2018. *Financial Fundamentals.* Murrels Inlet: Covenant books, Inc. 70 s. ISBN 978-1-64300-784-1. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=CMYuEAAAQBAJ>.

SOKOL, J. 2015. *Moc, peníze a právo.* Praha: Albatros Media a.s. ISBN 978-80-7429-663-5.

SUTHERLAND, J. 2018. *Investing 1.0.1 with Purpose: Taking the Mystery out of Investing.* Bloomington: iUniverse. 151 s. 978-1-5320-5702-1. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=jnl-DwAAQBAJ>.

ŚWIECKA, B., Aleksandra G., KORCZAK, D. a WYSZKOWSKA-KANIEWSKA. 2019. *Financial Literacy and Financial Education: Theory and Survey.* Walter de Gruyter GmbH & Co KG. 122 s. ISBN 978-3-11-063695-6. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=J3icDwAAQBAJ>.

SYROVÝ, P. a TYL, T. 2021. *Osobní finance: řízení financí pro každého.* 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing. 248 s. ISBN 978-80-271-3123-5.

ŠEVČÍK, K. 2017. *Finanční gramotnost v projektovaném kurikulu Austrálie.* Scientia in educatione. 8(1), 46-64. ISSN 1804-7106.

ŠKVÁRA, M. 2016. *Finanční gramotnost.* Druhé vydání. Praha: Miroslav Škvára. 283 s. ISBN 978-80-904823-3-3.

ŠOBA, O., ŠIRŮČEK, M. 2017. *Finanční matematika v praxi.* 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing a.s. 336 s. ISBN 978-80-271-9264-9.

ŠUSTEKOVÁ, T. 2015. *Hypotéky, úvery a poistky, 1.* Brno: Eshopnoviny.cz

ŠVARCOVÁ, J. a kol. *Ekonomie stručný přehled.* Vydání pro rok 201/2020. Zlín: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Jena Švarcová, Ph.D. 304 s. ISBN 978-80-87301-24-1.

TEPLÝ, P. 2013. *Navigátor bezpečného úvěru.* Praha: Karolinum Press. 200 s. ISBN 978-80-246-2287-3.

THOMAS A. LUCEY. 2018. *Financial Literacy for Children and Youth.* Second Edition. Peter Lang Publishing Inc. 302 s. ISBN 9781433133602.

VALACHOVÁ, M. 2022. *Kam mizí vaše peníze. Jak si vytvořit dostatečnou finanční rezervu.* 1. vyd. Praha: Grada publishing, a.s. 232 s. ISBN 978-80-271-4559-1.

VOCHOZKA, M. a kol. 2021. *Finance podniku: Komplexní pojetí.* Praha: Grada Publishing a.s. 312 s. ISBN 978-80-271-3267-6.

VYBÍHAL, V. a kol. 2022. *Mzdové účetnictví 2022: praktický průvodce.* Praha: Grada Publishing a.s. 480 s. ISBN 978-80-271-3592-9.

8 Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratek

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1 Vývoj směny 21
Obrázek 2 Pyramida finančního plánování 33

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1 Pohlaví vybrané věkové skupiny obyvatel v ČR 49
Tabulka 2 Vliv pohlaví na porozumění RPSN 79
Tabulka 3 Definice rozpočtu dle praktické zkušenosti s ním 80
Tabulka 4 Definice výkazu dle praktické zkušenosti s rozpočtem či výkazem 80
Tabulka 5 Vycházení s penězi s ohledem na zkušenost s rozpočtem či výkazem 81
Tabulka 6 znalost následků zadlužení a realizace větší koupě 82
Tabulka 7 Vlastní příjmy a realizace větší koupě 82
Tabulka 8 Znalost následků zadlužení a výše splátky 83

8.3 Seznam grafů

Graf 1 Pohlaví 49
Graf 2 Věkové kategorie 50
Graf 3 Věkové kategorie včetně pohlaví 50
Graf 4 Typ školy 51
Graf 5 Ročník studia 51
Graf 6 Kraj 52
Graf 7 Znalost zadluženého člověka 52
Graf 8 Znalosti o financích 53
Graf 9 Sestavení rozpočtu či výkazu příjmů a výdajů 54
Graf 10 Zdroj příjmu 55
Graf 11 Zdroj příjmu dle typu školy 55
Graf 12 Hotovostní peníze 56
Graf 13 Správnost určení Hotovostních peněz 57
Graf 14 Správnost odpovědí dle věku 57
Graf 15 Barter směna 58
Graf 16 Definice barter směny s ohledem na pohlaví 58
Graf 17 Karta z běžného účtu 59
Graf 18 Karta z běžného účtu s ohledem na pohlaví 59
Graf 19 Karta zakládající úvěr 60
Graf 20 Karta zakládající úvěr s ohledem na pohlaví 60
Graf 21 Ztráta karty 61
Graf 22 Ztráta karty dle pohlaví 61
Graf 23 Inflace 62
Graf 24 RPSN 62
Graf 25 Správnost definice RPSN dle pohlaví 63
Graf 26 Úrok a úroková sazba 63

Graf 27 Definice rozpočtu....64
Graf 28 Definice rozpočtu dle praktické zkušenosti s ním....64
Graf 29 Definice výkazu příjmů a výdajů....65
Graf 30 Definice výkazu dle praktické zkušenosti s rozpočtem....66
Graf 31 Co jsou výdaje....66
Graf 32 Správnost určení výdajů....67
Graf 33 Správnost určení výdajů s ohledem na pohlaví....67
Graf 34 Finanční rezerva....68
Graf 35 Potřeba peněz bokem....68
Graf 36 Přehled o penězích....69
Graf 37 Vycházení s penězi....70
Graf 38 Vycházení s penězi – u těch, kteří situaci zažili....70
Graf 39 Vycházení s penězi s ohledem na zkušenost s rozpočtem či výkazem....71
Graf 40 Vycházení s penězi dle existence vlastního příjmu....72
Graf 41 Vycházení s penězi dle pohlaví....72
Graf 42 Realizace větší koupě....73
Graf 43 Realizace větší koupě s ohledem na znalost negativních následků zadlužení....74
Graf 44 Realizace větší koupě s ohledem na vlastní příjmy respondenta....74
Graf 45 Výše splátky u úvěru....75
Graf 46 Výše splátky úvěru s ohledem na znalost negativních následků zadlužení....76
Graf 47 Vhodnost pojištění....76
Graf 48 Spoluúčast u pojištění....77
Graf 49 Výhra jako efektivní řešení financí....77
Graf 50 Návyk k růstu hojnosti a bohatství....78

8.4 Seznam použitých zkratek:

ČR	Česká republika
IOSCO	Mezinárodní organizace sdružující komise pro cenné papíry
MFČR	Ministerstvo financí České republiky
MMF	Mezinárodní měnový fond
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MVČR	Ministerstvo vnitra České republiky
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PIN	Osobní identifikační číslo
PSFV	Pracovní skupina pro finanční vzdělávání
RPSN	Roční procentní sazba nákladů
ZŠ	Základní škola

Přílohy

Příloha I Dotazník

Vážení respondenti,
věnujte mi, prosím, pár minut vyplněním tohoto dotazníku na téma Finanční gramotnost. Cílem je zjištění Vašich znalostí, ale i návyků, které souvisí s penězi a hospodařením. Získaná data poslouží jako podklad praktické části mé diplomové práce. Dotazník je anonymní, proto Vás prosím o uvedení pravdivých informací. Děkuji za vyplnění a spolupráci.

DOTAZNÍK

(Odpovědi se vybírají kliknutím, pár z nich je vypisovacích)

1. Jakého jste pohlaví	o Muž o Žena	
2. Do jaké věkové kategorie spadáte?	o 13-14 o 15-16 o 17-18	o 19-20 o 21-22
3. Jaký typ školy studujete?	o Základní škola o Střední škola o Vyšší škola	o Vysoká škola o Pracuji
4. Který ročník studujete?	o 1 o 2 o 3	o 4 o 8 o 9 o nestuduji
5. V jakém kraji bydlíte?	o Hlavní město Praha o Jihočeský kraj o Jihomoravský kraj o Karlovarský kraj o Královéhradecký kraj o Liberecký kraj o Moravskoslezský kraj o Olomoucký kraj o Pardubický kraj o Plzeňský kraj o Středočeský kraj o Ústecký kraj o Vysočina o Zlínský kraj	
6. Znáte někoho ze svého okolí, komu nadměrné zadlužení zkomplikovalo život?	o Ano o Ne o Nevím o tom	
7. Odkud pramení vaše znalosti o financích?	o Z knih o Z článků na internetu o Povídáme si o financích doma o Ze školy o Jiný zdroj	
8. Sestavoval/a jste někdy Rozpočet či Výkaz příjmů a výdajů?	☐ Ano, v rámci školní výuky ☐ Ano, v rámci mimoškolní akce ☐ Pozoruji to ve své rodině či okolí	
9. Uveďte zdroj(e) peněz,	☐ Mám svůj vlastní zdroj příjmu.	

s nimiž následně můžete sami hospodařit:	☐ Dostávám pravidelné kapesné. ☐ Dostávám peníze občas od příbuzných. ☐ Nemám žádné své peníze.	
10. Vyberte, co náleží mezi tzv. hotovostní peníze:	☐ Mince ☐ Platební karty ☐ Šeky	☐ Bankovky ☐ Slevové poukázky ☐ Bitcoiny
11. Jaké peníze se užívají při tzv. barterové směně?	o Hotovostní peníze o Elektronické peníze o Žádné (mění se zboží za zboží) o Nevím	
12. Která karta umožňuje platit penězi, které má majitel na svém běžném účtu?	o Kreditní karta o Debetní karta o Nevím	
13. Která karta při placení zakládá úvěr, který je třeba následně splatit?	o Kreditní karta o Debetní karta o Zlatá karta o Nevím	
14. Jaká situace podle Vás hrozí v případě ztráty platební karty:	o Kartu může někdo zneužít kdykoli po dobu její platnosti. o Kartu může někdo zneužít jen dokud ji majitel nezablokuje. o Kartu zneužít nelze, neboť je chráněna PIN číslem. o Nevím	
15. Inflace znamená:	o Ceny zboží postupně rostou o Ceny jsou sníženy v rámci akce o Ceny se dlouhodobě nemění o Nevím	
16. Jaký je význam zkratky RPSN v souvislosti s úvěry?	o Jsou to celkové roční poplatky za poskytnutí úvěru. o Je to poplatek za předčasné splacení úvěru. o Je to roční odměna za řádné splácení. o RPSN s úvěry nesouvisí o Nevím, jaký je význam této zkratky.	
17. V jakých jednotkách se uvádí úrok a úroková sazba?	o Úrok se uvádí v Kč a úroková sazba v %. o Úrok se uvádí v % a úroková sazba v Kč. o Obojí se uvádí v Kč. o Obojí se uvádí v %. o Nevím	
18. Popište vlastními slovy pojem Rozpočet:	… (vypisovací odpověď)	
19. Popište vlastními slovy pojem Výkaz příjmů a výdajů:	… (vypisovací odpověď)	
20. Zaškrtněte položky, které se řadí mezi výdaje:	☐ Platby za nákupy ☐ Kapesné od rodičů ☐ Koupě jízdenky MHD ☐ Výhra v loterii ☐ Úhrada vyúčtování za mobilní služby ☐ Darování peněz nadaci ☐ Půjčení peněz kamarádovi	

	☐ Peníze za brigádu
21. Co je označováno jako tzv. finanční rezerva?	☐ Jsou to peníze bokem, které slouží pro případ mimořádné situace (ztráta příjmu). ☐ Je to rozdíl mezi příjmy a výdaji v daném měsíci. ☐ Nevím
22. Je potřeba mít peníze bokem ke krytí mimořádných situací?	o Ano, a začínáme to realizovat hned, když začínáme mít vlastní příjmy. o Není to potřeba, neboť existují snadno dostupné půjčky. o Spíše se to nedoporučuje, neboť peníze tam ztrácí svou hodnotu. o Nevím
23. Jaký máte přehled o veškerých Vašich penězích (v hotovosti či bance)?	o Přehled si udržuji pravidelně, každý měsíc. o Zjišťuji si to jednou za několik měsíců. o Zjišťuji si to jen tehdy, když si chci něco většího koupit. o Netuším, kolik peněz celkem mám.
24. Jak jste nakládali s penězi, které jste měli na určité období?	o Sestavil/a jsem si plán (rozpočet) a tím se řídil/a. o Plán jsem neměl/a a při každém nákupu jsem počítal/a, zda mi peníze vystačí do konce období. o Peníze mi brzy došly a vyžádal/a jsem si další. o Nebyl/a jsem v takové situaci.
25. Jak postupujete, když si chcete pořídit dražší věc, na kterou nemáte k dispozici dostatek peněz (počítač, mobilní telefon, kolo atd..)?	o Najdu si výhodný úvěr či půjčku a věc si koupím. o Nákup zrealizuji, až si peníze naspořím či vydělám. o Požádám o potřebné peníze rodiče a většinou je dostanu. o Taková situace nenastala
26. Jakou byste si nastavili výši splátky u sjednávaného úvěru?	o Takovou, abych na ni (i s rezervou) každý měsíc měl/a. o Co největší (bez rezervy); problém se splácením lze řešit dalším úvěrem. o Nevím
27. Pro jaký účel je vhodné si sjednat tzv. pojištění?	o Pro případ jakékoliv nečekané situace, i když se jedná o malou finanční částku. o Pro případ velkých nečekaných událostí, na jejichž vyřešení by nám nestačily peníze, které máme bokem. o Nevím
28. Je doporučováno sjednávat si u pojištění tzv. spoluúčast?	o Ne, je výhodnější, když celou škodu hradí pojišťovna. o Ano, platba za pojištění se tím zlevní. o Nevím, co je doporučováno. o Nevím, co znamená spoluúčast.
29. Je možné vnímat výhru jako vhodné řešení naší finanční situace?	o Ano, výhra pomůže vyřešit výdaje na velkou část našeho života. o Ne, výhra nezmění finanční návyky, proto po krátké době nastává horší situace než před výhrou.
30. Víte, jak zní jedno z doporučení, které dávají	o Dávat na spoření ihned cca 30% příjmů. o Dávat na spoření ihned cca 10% příjmů.

bohatí lidé, ohledně spoření pro tvorbu bohatství?	○ Všechny peníze, které v daném měsíci zbudou, dávat na spoření. ○ Nevím